

www.azyb.az
www.ayb.az

- Seyid Aynur:
özüylə söhbəti və şeirləri
- "Xüsusən
zövq alar
Arif..."
- Xan Abdullanın "Dumru"sü
- Vətən ağrılarının ağırlığı
- Yeni imzalar
- Çeçen ədəbiyyatından seçmələr
- Təsəvvüfün mistik zaman modeli

*"Dünyadakı bütün gözəlliklər Günəşə,
bütün yaxşıqlar insana görədir".*

M.Prişvin

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ
№ 05 (663) may 2025

BU SAYIMIZDA

ULDUZ № 05 (663) may 2025

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar
Birliyi və "Ulduz"
jurnalının kollektivi

Baş redaktor:

QULU AĞSƏS

Redaksiya heyəti:

Təranə Vahid (Baş redaktor
müavini), Hicran Hüseynova
(şöbə redaktoru), Dayandur
Sevgin (şöbə redaktoru),
Taleh Mansur (şöbə
redaktoru), Anar Amin,
Allahşükür Ağə, Baləğlan
Cəlil (Başqırdıstan), Cavid
Zeynəlli, Elxan Yurdoğlu,
Elmar Vüqarlı, Elşən Əzim,
Elxan Elatlı, Ələmdar
Cəbbərlı, Əyyub Qiyas,
Furqan, Fuad Cəfərli, Gülnar
Ümid, Günay Səma
(Voronej), Həyat Şəmi, Hafiz
Hacxəlil, Xəyal Rza,
Xaqani Qayıblı (Estoniya),
Qılman İman, Nuranə Nur,
Nərgis, Nilufər Şıxlı
(Moskva), Məshəti Musa,
Orxan Cuvərlı, Rəsmiyyə
Sabir, Səhər Əhməd,
Seyfəddin Altaylı (Türkiyə),
Saodat Muxəmmədova
(Özbəkistan), Nazim
Muradov (Şimali Kipr Türk
Respublikası), Şəfa Vəli,
Ulucay Akif.

Bədii redaktor:

Ədalət Həsən

Ünvanı:

AZ1000, Bakı, Xaqani küçəsi,
25 ulduz_dergisi@mail.ru;
www.ayb.az
Telefon: (+99412)498-72-43
Çapa imzalanıb: 15.05.2025.
"Ulduz" jurnalı
redaksiyasında yığılıb,
səhifələnilib.
"ASPOLİQRAF LTD"
MMC-də çap olunub.
Sifariş №68, Tiraj: 300.
Qiyməti: 2 man.
1967-ci ildən çıxır.
Şəhadətnamə №238

Seyid AYNUR

3

özüylə söhbəti və şeirləri

Xan Abdulla
Dumru

7

Elşən Əzim

11

Budaqdan qopan gecə

"Xüsusən

16

zövq alar Arif..."

Sevinc YUNUSLU

20

Dərd adamı
güldürər

Tərcümə saati

24

Tural TURAN

Əllərimin yaddaşı

29

Tural CƏFƏRLİ

Eyforiya

34

Ceyhun ÖTKƏM

Buludun dili

38

Zəka VİLAYƏTOĞLU

nəsr

40

Xuraman HÜSEYN

Yorğun yol

44

Nizami TAĞISOY

Unudulmaz Ələkbər Salahzadə

46

55

Rəsmiyyə SABİR
Dünyanın iç üzü

59

Aysel XANLARQIZI
tribuna

62

Əlisəfdər HÜSEYNOV
Meloman

68

İltimas SƏMİMİ
Ada kimi

71

Mübariz CƏFƏRLİ
Amadə milçəklərə

76

Vaqif YUSİFLİ
Ədəbi fraqmentlər

82

Məryəm BAĞİROVA
debüt

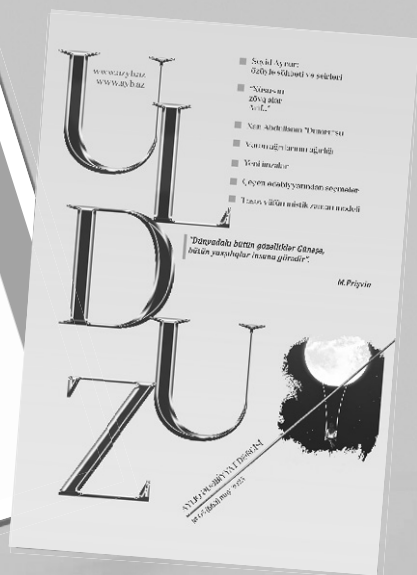
88

İlkin ƏHMƏDOĞLU
Mən susdum

90

Dərgidə kitab

"AZƏRMƏTBUATYAYIMI" AÇIQ SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ

**"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"Mətbuatyayımı" şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.**

"QAYA" MƏTBUAT YAYIMI

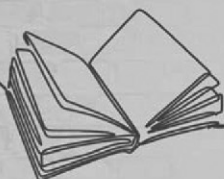
**"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"QAYA" mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.**

**Jurnalın
satış qiyməti – 2.00 man.
abunə qiyməti – 2.00 man.**

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

**441-19-91
440-16-26**

566 – 77 – 80

züylə söhbəti...

II
TÜRK DÜNYASI

Ədəbiyyat və Kitab Festivalı

SEYİD AYNUR

Lal gəmilər

Sevgi, təbiət, müharibə, vətən, ayrılıq şeirləri
Qarabağ səfəri və onun insanlara
tələyində gətirdiyi itki və istiradla
Müasirlik, milliət, qəmi dənisi

Seyid AYNUR

– Şair kimdir?

– Şair reallığı öldürən, daha dəqiq desək, təcrid-dırnağa poetik dünya yaratmaq üçün şeirdə zamanı doğruya bilən adamdır.

– Şeir nədir?

– Ədəbiyyatda düşüncə sərhədi olmamalıdır. Şeir hər gün ölüb-dirilən canlı bir orqanizmdir. Təkrarçılıq şeiri öldürə, yeni bir avaz şeiri təzədən dirildə bilər.

Bəzən məişət qayğılarının ritminə o qədər düşürük ki, şeirin ritmi itir. Necə ki, ovqatsız, yəni əhvalsız olanda (yaratmaq instinktini itirdiyimiz vaxt) bişirdiyimiz təamlar dadsız alınır, şeir də eynən o cür məcbur yazılmış mətnə çevrilir. Buna görə gündəlik yazmaqdan mütləq imtina edilməlidir.

Köhnə nəsil yerini necə ki daha kamil, yenilikçi insanlara verib dünyadan gedir, eynən o cür şeir də daha fəvqəl şeirin mövludunu gözləyir. Şairlərin çoxusuna elə gəlir ki, o, şeiri yazıb. Yox, əslində, o bizə yazdırıb özünü, şair icraçısıdır.

– Ən gözəl şeir necə yazılır?

– Ən gözəl şeir təşbeh və metaforaya möhtac olmayan, üzünə-gözünə ənlilik, kirsən, sürmə çəkilməyəndir.

Şeir ritmi, hecası və öz nəfəsi ilə doğulur. Öz şeir ömrünü müstəqil yaşayır. Dünyaya ilk dəfə şeir gəlib, sonra şair.

– Yəni şeir canlıdır?

– Bəli, şeir canlı varlıqdır, mütləq ölüb-dirilməlidir.

...və şeirləri

XOCALI

Cavan, qoca, körpə: kim vardisa,
hamısını “uddu” Xocalı.
Birdən silah səsləri gəldi:
hər kəs adətdəndir deyib,
bəyi gözlədi,
qara gəldi mamaqızı Sədiqənin toyu.
Göydən yağış kimi yağdı mərmilər,
əmioğlu Azadın qollarını qoparıb
yüyrüktək ağacın budağına asdı,
mən isə xatirələri,
toz olmasın deyə,
ovuclarma yıxdım
və üşüdüm zirvəyə sancılmış bayraq kimi.
Gecdir daha –
ümidin gözlərini sığadım,
külək əsdikcə
qəfil burnuma
hardansa qaraağac qoxusu gəldi.
Ağac-ağac hıçqırdı,
ləpələndi yaşıl gözləri Badaranın,
ağı deyib özünü
o yan-bu yana çırpdı,
Suya düşən ağ yelkənə bənzədi
körpələrin cansız bədəni.
Qız-gəlinin naləsi
kəndi bürüdü,
Həlimə arvad qışqırdı möhkəm:
“Ayılın, ay camaat,
qırıldı xocalılar”.

AYRILIĞIN YASI

Ötən yaz
yağışlar yolunu kəsmədimi,
küləklər əlindən almadımı heç

sənə yazdığım sevgi dolu şeirləri?..
Sevgimiz ayağında,
xatirələr boz çamadanında gedəndən bəri
üzüm tənəklərdə,
günah alma ağaclarında qalmadımı?..
Bizsə payızda tutduq ayrılığın yasını,
əlvida, ey yaz,
ayrılığın günahı almaların,
səndən sonra kədər dolu üzüm
ağ şanının.

ALMALI

Ömür – yarımçıq,
Xatirələr – dipdiri.
Tale – yuxulu,
Beşik – yırgalanar dünyadan xəbərsiz.
Güdaza getdi bizimkilər –
Barışiq adı ilə
Erməni Məlik Yeqor
Seyid Həşimi ağsaqqallarla birgə
Yelpiyə apardı.
Dığalar əllərini bağlayıb
başlarını kəsdi,
cəsədlərə neft vurub
külünü göyə sovurdular.
Qorxdular dirilib türk
qisas alar.
Xaraba qoydular Almalını –
ahım duman olub,
naləm yağışa çevrilib
buludlara qarışdı.

ÜRƏK

Xoşbəxtlik üçün nə dəniz,
nə sahil –
köhnə patefon,
köhnə dost,

bir də sənə bağlı və sair xəyallar
bəsimdir.

Dənizin şəklini çəkən gözlərimi
qısqanan göy üzü
göndərdi qağayıları
küləyin ətəyində
Balıqlar... balıqlar...
balaca məsum balıqlar.
Nə eqo,
nə mənəm-mənəmlik var
insan ürəyi kimi
yığılıb-açılan ürəyində.

GÖYÇƏ

Sarı Qulunun qızı Sədəf
Ər evinə gəlin köçəmmədi.
Kor Hido əllərini yuxarı milləyib
Gəzdi Allahın ətəyini,
Tapamıdı...
Namazın ölüm xəbəri gəldi,
Səlbi mamam başını möhürə qoyub
doluxsundu,
Sızladı kimsəsizlikdən –
Düşməni toy karvanının qabağını kəsib
Ağlatdı anamızı.
Həmin il nədənsə
Nəzir-niyazları qəbul etmədi “Miskin Ab-
dal”,
Aşıq Nəcəfin belinə odlu samovar bağlayıb
Təpədən aşağı tulladı haylar,
Axşama yaxın Məşhədi Qasımın tüfənginin
Səsi eşidildi:
Qopdu əli qanlı Aramyanın
Axsaq atının nalı.
Terrorçular boşaltmış kəndi,
Qobustan qayalarına doğru yol alan,
Günəşin söykəndiyi
Əjdaha dağının üzərindəki

Sakral rəsmlər elə bil dirildi o gün –
Ağlaşdı canlı kim, nə vardısı,
Qırıldı canlı kim, nə oldusa.

SALAM, DƏRƏLƏYƏZ!

Qırğın qopdu, uçdu evin, sarayın,
Dilə düşdü ahın, nalən, harayın.
Viran qaldı bir Alagöz yaylağın,
Didərgindir el-oban, Dərələyəz!

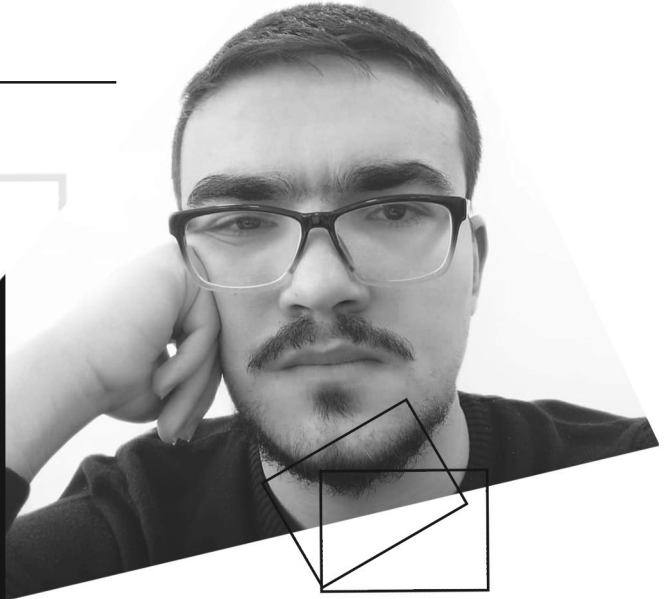
Çətin idi həsrətinlə yaşamaq,
Qocalara boz şəhərdə yaşlanmaq.
Dərddən oldu nə oğullar bir yumaq,
Sığamıdıq biz Bakıya, Dərələyəz!

Arpaçayın suyu düşər Araza,
Əziz elim getdi yaman güdaza.
Salam deyin o qərrib Ardaraza,
Yaman sənsiz qaldıq biz, Dərələyəz!

Həsrətindən dərdə düşdü bu millət,
Saatlıda xəstə düşdü Məhəmməd.
“Can qurtaran dağ”da vardı min hikmət,
Sirri saxla, vermə yada, Dərələyəz!

Qayıdacaq Qaşqa, Sallı, Cul, Zerək,
Qəlbim olub yupyumşaq, çox kövrək.
Ayrı düşdük neçə vaxtdı, di neynək,
Sıl o yaşı yanaqdan, Dərələyöz!

DUMRU

– Dumru, dədən zəng eləyib, gör nə deyir, – çavuş gecəyarısı dedi.

– Dədə... – Dumru telefonu götürüb atası ilə danışmağa başladı. – Hə, dədə... Yox, yatmırdım... Dünən yatmışam... Özün nətərsən? Hə... Nənə neynir? Salam de... Özün nətərsən? Ayağın ağrımır? Hə, teyxa kolluqdur... Çöllük... Elə pis qoxusu var ki... İy verib iylənir... Yox, hələ aparmırlar... Bilirəm... Yağış yağır, səngərim sudur... Taleyin yazdığı gün budur... Sızıldayır yenə ürəyim... Bir, iki, sol... İrəli... Cijimi görürsən? Səngərdə... Yox, kazarma... Hə... Danışram... Mən də darıxmışam, dədə... Hə, darıxmışam... Uşaqlar da salam deyirlər... Mahnı... Kim oxuyur? Mən oxuyum? Sonra oxuyaram... Bayaq oxumadım? Hə... Mən də sizi çox istəyirəm... Cırtana salam de... Bağdad nənəyə də... Ölüb? Hə... Oğraşın oğlu... Gəlib üzümə deyə bilərmi bunu? Hə...

Hə... Qadan alaram, ay dədə... Eybi yoxdur... Mən də səni çox istəyirəm... Mən də... Yox, qorxmuram... Mənə şillə vurdu, amma eybi yoxdur... Canı sağ olsun...

Dumru yumrusifət, həvədiş, şişqarın, ucaboy bir oğlan idi. Yaşı iyirmi beşdən çox olmazdı. Uzun qolları, qıçları, böyük əlləri, ayaqları vardı. Çox vaxt gülər, gülümsünər, aradabir zarafat edib kimlərisə sancardı. Qəribə şakərləri vardı. Dərman, həb görən kimi götürüb udardı. Baxmazdı ki, bu, qarın ağrısı dərmanıdır, baş ağrısı dərmanıdır, yoxsa başqa bir şeydir... Yəqin, həblərin dadı xoşuna gəlirdi.

Hamımız deyib-gülsək də, zarafatlaşsaq da, özümüzü şən aparmağa çalışsaq da, özümüzlə fəxr etsək də, narahat, nigaran idik. Elə bilirdik ki, bir daha anamızı, atamızı, övladlarımızı görməyəcəyik, bir daha yaxşı bir filmə və ya futbol matçına baxmayacağıq, bir daha yaşadığımız şəhərdə, kənddə asudəcə gəzməyəcəyik, dostlarımızla çayxanada domino oynama-

yacağıq, bir daha və ya heç vaxt bir qızın dodağından öpməyəcəyik, bir uşağın başını sıgallamayacağıq, evlənməyəcəyik, ata olmayacağıq, arzularımız gözümüzdə qalacaq... Dumru isə zərrəcə narahat deyildi. Sanki ata-anası ilə kifayət qədər vaxt keçirmişdi, bütün yaxşı filmlərə baxmışdı, öpə biləcəyi bütün dodaqları öpmüşdü, gəzmədiyi kənd, şəhər, ölkə qalmamışdı... Ya da necəsə gələcəyi görmüşdü, bilirdi ki, sağ-salamat evə qayıdacaq, narahat olmağa dəyməz...

Nədənsə “yumru” yox, “dumru” deyirdi – dumru daş, dumru masa, dumru baş... Özü də yumruca bir oğlan idi deyə, ona “Dumru” deməyə başladıq. Bu ayama ona çox yaraşırdı, özünün də xoşuna gəlirdi. Güləndə daha da “dumrulaşırdı”. Onun üzünə baxanda adamın kefi açılırdı. Kənddən, anasından, atasından, nənəsindən, inəklərindən, toyuqlarından danışdı. Amma elə davranırdı ki, guya həyatda itirəsi heç nəyi yoxdur... Evlənməmişdi. Deyəsən, istədiyi qız da yox idi. Olsaydı, mütləq onun haqqında nəşə deyərdi. Beş-on gün ərzində bir-birimizə isinişmiş, doğmalaşmışdıq...

Gün ərzində ora-bura silah-sursat, ərzaq, dərman daşıyır, təlimlərdə iştirak edirdik. Çox vaxt boş olurduq. Müharibə haqqında düşünürdük. Gözləyirdik, elə hey gözləyirdik... Bu üzücü intizara tablaya bilmirdik, yorulurduq... Qorxmurduq, amma təlaşlı idik. Qisas hissi ilə alışıbyanırdıq. İllərdir bu anı gözləyirdik. Amma yaşamaq istəyirdik... Bilmirdik başımıza nə gələcək... Başımızı necəsə qatmalı idik. Beş-on il qabaq hərbi uniformalarımızı soyunub şkaftan asanda aqlımıza da gətirməzdik ki, nə vaxtsa yenə əsgər paltarı geyinəcəyik... Bəziləri sanki harada olduqlarını, nə iş gördüklərini anşıra bilmirdilər. Dumru da onlardan biri idi. İlkinci

gün yolda üst-üstə qalaqlanmış düşmən cəsədlərini görəndə, yanıq qoxusu burnumu dalayanda bir çox əsgərlər kimi, mən də qaytarmışdım. Dumrunun isə dünya-aləm vecinə deyildi. Sanki vücudu da, ruhu da keyimişdi. Hamımız imkan düşən kimi ailə üzvlərimizə, yaxınlarımıza zəng edirdik. Dumrunun isə kiməsə zəng etdiyini görməmişdim.

– Sən niyə zəng eləmirsən, Dumru? – bir gün ondan soruşdum.

Başını buladı, heç nə demədi.

– Dünən altı saat atası ilə danışmışam da, – əsgərlərdən biri gülərək dedi. – Day nə danışsın?

Dumru ona tərs-tərs, çaşqın-çaşqın baxdı, yenə başını buladı.

Dumrunun qəribəliklərini sayıb qurtarmaq olmazdı. Gecədən səhərə kimi sayıqlayır, kimlərisə yamanlayır, söyür, kimlərəsə xoş sözlər deyir, mahnı, şeir oxuyurdu. Əvvəlki gecə Dumru yatanda çavuş ona boş, qara rəngdə bir sabunqabı verib demişdi:

– Dumru, atan zəng eləyib, götür, danış.

– Ata yox, dədə... – Dumru “telefon”u götürüb söyləmişdi. – Hə, dədə... Qadan alım sənin... Hər şey yaxşıdır... Hə, düşmənin belini qırılmışıq... Toyuq varımdır...

Bu, köhnə bir əsgər zarafatı idi və işə yaramışdı. Dumru səhərə kimi atası ilə “danışmışdı”. Biz onun rabitəsiz sözlərinə qulaq asmış, uğunmuşduq. Bu zarafatı düz dörd gün davam etdirdik, Dumru nə az, nə çox, iyirmi-iyirmi beş saat atası ilə “gap elədi”.

Bir gün axşam yeməyindən sonra kəzarmada söhbət edirdik.

– Bəlkə də, bu gecə bizi aparacaqlar... – mən dedim.

– Bəlkə də, bu gecə bəzilərimiz şəhid olacağıq... – əsgərlərdən biri söylədi. –

Bəlkə də, bayaq ömrümüzdə axırıncı dəfə yemək yedik...

– Amma gərək öldürmədən ölməyək. Heç olmasa ikisini, üçünü öldürə bilsəm, rahat canımı tapşıraram.

Dumru ayaq üstə idi. Üzümə baxıb güldü.

– Cır xoruza oxşayırsan, – dedi. – Səndən şəhid olar? Otur oturduğun yerdə.

Hamı gülüşdü. Mən pərt oldum. Düzdür, boyum balacadır, sısqə, arıq-ələngə bir adamam. Amma müharibəyə könüllü gəlmişdim, bilirdim ki, necəsə orduya faydalı ola, vuruşa bilərəm. Özumdən yaşca kiçik bir oğlanın mənimlə bu cür zarafat etməsi, məni ələ salması xoşuma gəlməmişdi.

– Şəhid mənim kimi boy-buxunlu olmalıdır, – deyə Dumru davam elədi. – Daşı sıxsam, suyunu çıxararam...

Ayağa qalxıb Dumruya yaxınlaşdım və sifətinə şillə çəkdim. Hamı xırp kiridi, sanki şillənin şappıltısı bütün digər səsləri uddu. Elə bildim Dumru da məni vuracaq. Amma o gülümsədi, şaşqınca üzümə baxdı, əllərini yanına sıxdı, fərağat vəziyyətində tərpənməz dayandı. Mən kazarmadan çıxdım. Siqaret yandırdım və anamı, atamı, qardaşımı, həyat yoldaşımı düşünüb içini içini ağladım. Nədənsə neçə ildir yazmaq istədiyim romanın bədbəxt, yazıq qəhrəmanlarını da xatırladım. Dul ana, yetim uşaqlar... Bəlkə də, o romanı heç vaxt yazıb qurtara bilməyəcəkdim. İkinci siqareti birincinin oduna yandırdım. Onu da çəkib qurtarandan sonra qərara aldım ki, gedib Dumrudan üzr istəyim. Amma mən kazarmaya qayıdanda o artıq yuxuya getmiş, sayıqlamağa başlamışdı.

Səhər özü mənə yaxınlaşdı, üzumdən öpüb:

– Bağışla, – dedi. – Hər şey əvvəlki kimi olsun, dostum... Narahat olma. Burada bir-birimizdən inciyə bilmərik.

Mən də Dumrunun üzündən – şillə vurduğum yanağından öpdüm və ondan üzr istədim. Gülümsəyib başını buladı...

Ertəsi gün bizi yük maşınlarında döyüş bölgəsinə apardılar. Dağlıq ərazidən keçirdik. Yolda cəsədlər, partlamış, sıradan çıxmış tanklar, maşınlar və bir-birini qucaqlamış yulğunlar, kollar görürdük. Torpaq sapsarı idi. Yağış çisələyirdi. Hamı həyəcanlı idi. Mahnı oxuyur, deyib-gülür, özümüzü ürəkləndirməyə çalışırdıq. Təkcə Dumru silahını qucaqlayıb xorhəxor yatır, aradabir sayıqlayırdı.

Dağın ətəyi ilə uzanan yolun bir tərəfi bizim səngərimiz, digər tərəfi düşmənin mövqeyi idi. Səngərdə başımıza mərmir, güllə yağırıdı... Üç gün orada qaldıq. Artıq ölüm də gözümüzə adıləmişdi.

– Bir inəyim vardı, – həmin gün səngərdə oturduğumuz zaman Dumru mənə dedi. – Adı Arzu idi. Özüm qoymuşdum adını... Təpəl idi... Alnında dumru ləkə vardı. Həmişə qaşqasından öpərdim. Bir gün bunu qəssabxanaya aparıb satdım. Pul lazım idi. Qəssabdan pulumu aldım... Heyvanın yanında xeyli gözlədim... Gedə bilmədim... Bilirdim ki, bir azdan başımı kəsəcəklər. Heyvan da hiss eləmişdi bunu... İndi elə bilirəm ki, mən də Arzuyam. Onun kimiyəm... Gözləyirəm...

Qəfildən güclü partlayış səsi eşitdik. Udqunmaq istədim, udquna bilmədim. Başımı çevirdim. Axırıncı dəfə Dumrunu onda gördüm. Ayağa qalxmışdı... Başa düşə bilmədim, nə baş verir. Mühasirəyəmi alınmışdıq? Səngərin düz içinə minomyot mərmisimi düşmüşdü? Qırıclarımla gəlmişdi? Pərən-pərən olub çaş-baş halda hərəməz

bir tərəfə səpələndik. Yenə partlayış baş verdi. Dalğası məni, bəlkə də, beş-on metr qırağa tulladı. Sanki başıma gürz çırpmışdılar. Heç nə eşitmir, əllərimi, ayaqlarımı tərpədə bilmirdim. Məşum, nəhs bir sükut məni çənginə almışdı. Elə bilmişdim ki, hansısa qara daşın düz yanına düşmüşəm. Sonradan başa düşdüm ki, o, daş deyil, mənim botinkamdır. Çığırırdım, amma öz çığırımı eşidə bilmirdim. Üşüyürdüm, tirtir titrəyirdim, su içmək istəyirdim... Hamı ora-bura qaçırdı, torpaq yağış kimi üstümüzə yağdı... Nəfəsim, daha sonra gözlərim qaraldı, hər şeyi unutdum, yaddan çıxardım... Bircə onu hiss etdim ki, kimsə qolumdan yapışub məni harasa sürükləməyə çalışır...

Gözlərimi palatada açdım. Dumrunun və bir neçə başqa döyüş yoldaşımın şəhid olduğunu öyrəndim. Sonra məni Bakıya gətirdilər. Uzun müddət xəstəxanada qaldım. Mühəribənin başa çatması, zəfər çalmağımız elan olunanda da xəstəxanada idim. Ailəm hər gün yanıma gəlirdi... Nəinki iki-üç, heç bircə düşmən də öldürə bilməmişdim. Ağlımı, ruhumu, bədənimi bezdirici bir məhzuniyyət çulğasa da, artıq tayqıç olsam da, bir çox dostlarım, döyüş yoldaşlarım şəhadətə qovuşsa da, sevinirdim, fərəhlənirdim. Bilirdim ki, övladlarımız üçün bu bədəli ödəmişik. Biz ölmüşük, tayqıç, tayqol qalmışıq ki, nə vaxtsa balalarımız öldürülməsin, tayqıç, tayqol qalması...

Xəstəxanadan çıxdım. İki ay sonra mən və iki döyüş yoldaşım Dumrunun yaşadığı kəndə getdik, onun məzarını ziyarət elədik. Bizi Dumrunun nənəsi qarşıladı. Qanışirin, yumruca bir arvad idi, elə hey danışır, dil boğaza qoymurdu. “Dumru” ayaması ona da çox yaraşardı. Ağlayıb-

sıtqamasında da bir şirinlik, gözəllik vardı. Dumrunun çox mərhəmətli, mərd, ürəyi-yumşaq, mehriban bir uşaq olmasından uzun-uzadı danışdı. Dedi ki, yazıq bala Allahın toyuğunu da kəsə bilmirdi. Həyat-də təpəl bir inək gördüm. Arvaddan inəyin adını soruşdum. Dedi ki, adı Arzudur, rəhmətlik qoyub adını... Bəlkə də, o vaxt Dumrunun ürəyi dözməmiş, qəssabın pulunu qaytarmış, inəyi də götürüb əli ətəyindən uzun evə qayıtmışdı. Bəlkə də, bu, başqa bir inək idi. Təpəl olduğu, ona sevimli inəyini xatırlatdığı üçün bu adı qoymuşdu heyvana. Bilmirəm...

Birlikdə kənd qəbiristanlığına getdik. Orada – döyüş yoldaşımızın məzarı başında arvaddan öyrəndik ki, Dumrunun atası o uşaq olanda, anası isə bir neçə il qabaq dünyadan köçüb. Dumru düz dörd gecə yuxuda mütəvəffa atası ilə danışmışdı. Yaxşı, yoxsa pis bir iş gördüyümüzü bilmirəm... Bəlkə də, Dumrunu anası ilə də danışdırmalı idik... Bilmirəm...

Dumrunun yetimliyindən xəbər tutanda sarsılmış, hönkürə-hönkürə ağlamışdım. Bütün vücudum keyimışdi. Sağ qolum sanki alışıb-yanmağa başlamışdı... Öz-özümə demişdim ki, kaş mərmə sağ əlimi də aparaydı...

QAPILAR

Bilir gedən qışdı, gələn bahardı,
açılır budaqda yarpaq qapılar.
Qara bir üzündə, ağ bir üzündə,
ışığa, zülmətə ortaq qapılar.

Bir də görürsən ki, çırpılır üzə,
bir işıq süzülüb sancılır gözə.
Əyilib keçməyi öyrədir bizə
boyu boyumuzdan alçaq qapılar.

Ürək kəlmə-kəlmə süzülüb gedər,
dünya ağızlarda söz olub gedər.
Söz ayaq altında toz olub gedər,
olmasa dillərə dodaq qapılar.

Kağız qapıları döyür bu qələm,
döyür ki, bir mətləb üstünə gələm.
Açılsa, nə fayda, örtülsə, nə qəm,
sürtük astanası tapdaq qapılar.

Elşən ƏZİM

ABSURD

Hövsələn çatmaya çox yaşamağa,
Ömrün həsrətindən uzun olmaya.
“Daha sözüm yoxdu sənə” deyəsən,
Amma doğrudan da, sözün olmaya.

Biri badə alıb tost deyə sənə,
Marağı könlündən üstün olmaya.
Hamı bir ağızdan “dost” deyə sənə,
Sənin bircə nəfər dostun olmaya.

Dönüb söhbət edə yol işıqları,
İşığın səsinə oyana adam.
İşığın dalınca uça kəpənək,
Amma pərvanədən qaça bilə şam.

Bir də çox uzaqda sorağın ola,
bir addım atmağa yolun olmaya.
Bir də bal tutmağa barmağın ola,
Barmaq yalamağa dilin olmaya...

TROMB-FİKİR KÜLÇƏSİ

Bir axşam darıxanda
əlinə baxtın keçə.
Tutub məzələnəsən,
beləcə vaxtın keçə.

Bir ömrün son gecəsi,
xəyallar da dinc ola.
Tromb – fikir külçəsi –
qopub damarlarından
ürəyinə sancıla.
Beləcə taleyindən
gəlib infarktın keçə.

Ta bəsdir, xəyalından
bir uzunsaç qız ötdü.
İndən belə nə fərqi,
cüt keçdi, yalnız ötdü.
Bir də ayılasan ki,
böyründən kağız ötdü.
Ağlına da gəlməyə,
külək əsə, yanından –
pəh... Ölüm aktın keçə.

BUDAQDAN QOPAN GECƏ

Qaranlıq asılıb əyir budağı,
qopur o budaqdan bu gecə, düşür.
Gecə ha oynayır əsəblərimlə,
yenə qismətinə heç-heçə düşür.

Bəzən gecə ilə söz yaşd olur,
aya ay, günə gün-düz yaşd olur,
Ayaq izlərinə göz yaşı dolur,
yolların bəxtinə gölməçə düşür.

Edir dar ağacı mənim sazımı,
asır hər simindən bir avazımı.
Allah, özün yoxla alın yazımı,
öz dəsti-xəttinə gör neçə düşür?!

İKİLƏŞMƏ

və bir gün bir adam çıxar qarşına,
qayıdıb səninlə yanaşı gedər.
sən gedən yollarda dörd olar gözü,
nabələd tərpənər, ya naşı gedər.

və baxıb görərsən, bu elə sənsən,
göz sənin gözündü, qaş sənin qaşın.
kostyum, qalstuk, köynək səninki,
əyin sənin əynin, baş sənin başın.

və baxıb görərsən, əl də sənindir,
ayaq da sənindir, başmaq da sənin.
hardasa dayanıb yol gözləmək də,
harasa tələsib qaçmaq da sənin.

və bir də görərsən, dil səninkidir,
dilin danışdığı söz sənin deyil.
o ağız, o burun, o qulaq sənin,
amma ikiləşən üz sənin deyil.

əlini salarsan cibinə, bəh-bəh,
əl sənin əlindi, cib sənin deyil.
bu gələn avtobus gözlədiyindi,
o minib getdiyin CİP sənin deyil.

və bir də baxarsan səndən geridə,
yollarda piyada bir adam qalıb.
yoxdur bənzəriniz bir-birinizə,
yollara göz dikib dəmadəm, qalıb.

YUXUSUZLUQ

Dar ağacı kimidi yuxusuzluq,
Göz qapağım asılıb kirpiyimdən.
Kirpiyim – tavana bağlanmış kəndir.
Çilçıraqdan zülmət asılıb,
Ölü qaranlığın yellənən ayaqları
üzümə dəyir.
Və palçıqlı bir küçədə

Bir ev plana düşüb –
Qarabağ qazisinin evi.
Bir çədən külfətiylə çöldə qalıb,
Yoxsulluğun “paxmel”indən ayılmır.

Bir müəllim uşağı
Bir məmur uşağıyla sinif yoldaşdır.
Gözünün altıyla baxır
Dostunun bahalı gödəkcəsinə.
Soyuqdan üşüyür,
Həsəddən üşüyür,
Həsərdən üşüyür.

Əlimi yavaşca dizimə vururam,
əlim ürəyimə dəyir.
əlim ürəyimə dəyir yaşadığım
idarə binasının
dar otağında.
Ötən il satdılar mənə
düşəcək qaçqın evini.

Bir müsəlman ölkəsində məktəbdə terror.
Sinif otağının küncündə
qanla dolu uşaq ayaqqabısı...
Və bu ayaqsız başmaqlar
yeriyr xəyallarımda,
Qırmızı izlər salır
Dünyanın boz sifətinə.
Və bu izlər qırmızı butalara dönür.
Naxışlanır dünyamız.
Qanlı şagird dəftəri gətirir
Bir sahibsiz əl.
Güllələrlə yoxlanıb bu dəftər
Səhvlərin altında qanla çəkilib xətlər.

Dar ağacı kimidi yuxusuzluq,
Göz qapağım asılıb kirpiyimdən.
Kirpiyim tavana bağlanmış kəndir.
Çilçıraqdan zülmət asılıb,
Ölü qaranlığın yellənən ayaqları
üzümə dəyir.

PAYIZIN SƏHƏR OVQATI

Vaxt uçur kəpənək kimi,
Əlimə zəri dağılır.
Sarı yarpaqlar üstünə
Zamanın təri dağılır.

Əksi qalır sədaların,
Qəmələrin, ədaların.
Hər gün dəli sevdaların
Başımdan biri dağılır.

Gülü sulu dərmək olmur,
Qönçə vaxtı görmək olmur.
Ta ömrü də sürmək olmur,
Gündə bir yeri dağılır.

HAVA PROQNOZU

Bu ilin payızı yubanmayacaq,
bu il yarpaqlar da tez töküləcək.
Köhnə yazıları sovuracaq yel,
bu il göydən yerə söz töküləcək.

Nəyin sorağıdı, bu necə sədi,
doğrudu, yanlışdı, yaxşıdı, pisdidi?
Bu il çırpılacaq dünyanın üstü,
bu il kainata toz töküləcək.

Sürtülüb çıxacaq kiri kiminsə,
sınacaq qanadı, pəri kinminsə.
Örtülü qalacaq sirri kiminsə,
yenə dil kəsilib göz töküləcək.

Bir gün dəyişsə də qibləsi, piri,
dəyişməz olanın-olmazın yeri.
Hardasa acından öləcək biri,
hardasa yel əsib qoz töküləcək.

ÖZÜMDƏN GETMƏYƏ YER YOX

Əsəbim içimdə dustaq,
Özümdən çıxmıram daha.
Öz əlimin altındayam,
Sözümdən çıxmıram daha.

Gözlərim qoşa pəncərə,
Şüşəsi toz, aynası tor.
Zaman hörümçəkmiş, demə,
Tor toxuyur bu gorbagor.

Gözümdə qalan arzular
Gözümdəki tora düşür.
Kətana yüz rəng çəkirəm,
Bu həyat ağ-qara düşür.

Öz başıma dolanıram,
Özümtək sınanmış Pir yox.
Özümdən çıxmağa qapı,
Özümdən getməyə yer yox.

ÖZÜMƏ

Səslər də kəsilər səs eləmədən,
Çəkilər, yox olar səslər astaca.
Kimsə pıçıldayıb “gəl” deyər sənə,
O gedər, səni də səslər astaca.

Ardınca düşərsən gedən tabutun,
Görərsən bir daş var qardaşın adda.
Gözün o daşdakı gözə dikilər,
Amma fikrin qalar o daşın altı.

Dolub-boşalmaqdan tor görər gözün,
Enər boz dumanlar, sislər astaca,
Yanımda yanımcıl göstərər özün
Sənə qənim olan kəslər astaca.
Torpaq qəzəbindən açar yaxasın,
Səni də torpağa tapşırar əllər,
Ayağın altına tikan əkənlər,
Məzarın üstünə gül gətirəllər.

Səslər də kəsilər səs eləmədən,
Kəsilər, doğranar səslər astaca.
Ölüm mələyidir ömür bildiyin,
Səni qundağında bəslər astaca.

ŞUŞAYA KÖÇ GƏLİR

Bulud ətir səpir öz yağışıyla,
Şuşaya köç gəlir yaz yağışıyla.
Qaya əllərini gözünün üstə
Qaldırıb köçünü gözləyir Şuşa.
İçindən qopmuşdu ruhu otuz il
Ruhunu, İcini gözləyir Şuşa.

Oğul qarşılayan ana misalı
Bayram libasını geyinir Şuşa.
Gedəndə ardınca su atmamışdı –
Gələn qədəmlərə su səpir indi,
Öyünür Şuşa.
Yuxudan ayılır bir qərənəlik
İnfarktdan sağalmış bir ürək kimi
Yenidən, yenidən döyünür Şuşa.

Açılır Şuşanın yolları, Tanrım,
Açılır qoynunda qalan qolları.
Sərir qollarını, qanadlarını
Gələn balasının qədəmlərinə.
Bu şəhər üz tutur sabahlarına
Bu köç salam verir qədimlərinə.
Şuşaya köç gəlir bu bahar çağı
Gəlir qələbənin nübarı kimi,
Düzülür bir durna qatarı kimi.

Bir zaman üzünü göylərə tutub
Durna qatarına söz deyən Vaqif
İndi göy üzündən yerlərə baxır
Bu köçü, növrəği gözləyən Vaqif
Deyir:
“Fərağınızdayam xeyli zamandır
Sözüm vardır mənim sizə, durnalar”.
Şuşaya köç gəlir, durna qatarı...
Şuşaya köç gəlir, maşın karvanı...

KƏLBƏCƏRDƏ

Yelli yurdda eynəyimi itirdim,
Yaylaq dedi, öz gözünlə süz məni.
Çəmən dedi, naxışına fikir ver,
Doğru duysun, dürüst görsün göz məni.

Məni görüb nə dedisə küləklər –
Zirvələrdən yerə düşdü örpəklər.
Meh dəyəndə pıçıldaşdı çiçəklər,
Biri dedi, şeirinə düz məni.

Köks ötürdüm, havasını bol aldım,
Yaşamağa möhlət aldım, il aldım.
Babam çadır quran yerə yol aldım,
Düz apardı tanıdığım iz məni.

Dinlədikcə dağ çayının səsinə
Əl çaldımı yarpaqların əsimi?
Ocaq daşı saxlayıbdı hisini,
Off, yandırdı kül içində köz məni.

Yamaca bax, örtüb tirmə şalını,
Sərgiləyir yaşılını, alını.
Enib sordum Göy bulağın halını,
Cavab verdi, yaman tutdu söz məni.

Xallı daşlar ayağımı əzmədi,
Dik cığırılar nəfəsimi kəsmədi,
Yoxuşlarda titrəmədi, əsmədi,
Şükür, peşman eləmədi diz məni.

Qaya gördüm, qırx igitə arxadır,
Dedim, mən də yad deyiləm, arxa dur.
Moruq gördüm, kol altında sırğadır,
Gülüb dedi, oğulsansa, üz məni.

Deyərəmmi məst elədi, bayıldı?
Çəmən ətri yaddaşımı ayıltı.
Çox Elşənlər dönük çıxdı, qayıtdı,
Anam dağlar, bağışlayın siz məni.

"XÜSUSƏN ZÖVQALAR ARIF.."

"Ulduz" jurnalı və "Xalq qəzeti"nin "Xalq qəzeti" TV ilə birgə layihəsi olan "Ayrı söhbət" proqramının növbəti qonağı Xalq artisti Arif Babayevdir

– Arif müəllim, evinizdə xoş gördük, necəsiniz?

– Xoş gəlmisiniz. Səsim bir az zəifləyib, qalan hər şey yaxşıdır. Çox şad oldum gəlişinizə.

– Sizin səsiniz yaddaşımızda musiqi möhürü kimi həkk olunub. Həç nə sizin səsinizə xələl gətirə bilməz.

– Səsi gərək qoruyasan, külək, soyuq hava ona pis təsir edir. Konsert zamanı soyuq olanda xırıltı yaranır və bu da çətinlik törədir. Ona görə də xanəndəlik çox çətin sənət sayılır. Uzun illərdir mən buna şahidəm, çox çətindir.

– Siz ömrünüzü idmançı kimi yaşamısınız. Necə ki idmançı öz formasını qoruyur, siz də səsinizi saxlamaq üçün sağlam həyat sürmüşünüz. Nə gəldi

yeməmisiniz, vaxtında yatıb-durmusunuz, səsinizə qulluq etmisiniz.

– Dedikləriniz tamamilə doğrudur, səsi səhnədə əsgər kimi qorumaq lazımdır.

– Arif müəllim, deyirlər, siz səsi peşəkarlıqdan üstün tutursunuz.

– Səs Allah vergisidir o tək cə sənin yox, həm də xalqın, tamaşaçının. Peşəkarlığı məktəbdə öyrənmək olur, amma səs ya var, ya yoxdur. Onu qorumaq, sənətə çevirmək gərəkdir.

– Siz xalq mahnılarının, muğamların və bəstəkar nəğmələrinin mahir ifaçısı. Hansısa bir məclisdə sizdən aşiq havası oxumağı istəyən olubmu?

– Bəli, həm də çox oxumuşam. Saz yaxşı çalınanda, mən də oxuyanda sanki özümlə danışırım.

– **Operada aşiq rolu oynayanda da oxumusunuz...**

– Bəli, baş rollardan biri olan Aşiq Qəribi oynamışam və aşiq kimi oxumuşam.

– **Sizi ağırtaxtalı sənətkar kimi tanıyırlar. Aktyorluq və Arif Babayev necə uyuşur?**

– Operalarda çox oynamışam. Üzeyir bəyin əsərləri həmişə cavadır. O yaşayıb və daim yaşayacaq. Bu operalar həm də xanəndəni aktyora çevirir. Səhnədə rol aparmaq ayrı, oxumaq isə başqa olsa da, gərək onları birləşdirməyi bacarasan.

– **Məcnun rolunu oynamaq bu baxımdan çətindir. Çünki bunun üçün aktyorluq bacarığı lazımdır.**

– Əlbəttə, öyrənmək lazımdır. Uzun illərdir operadayam. Səhnədə necə olmaq, xanəndə kimi necə oxumaq lazımdır, çox gözəl bilirəm. Bunu tələbələrimə də öyrətmişəm.

– **Bəzən deyirlər ki, əvvəlki səslər indi yoxdur. Xüsusilə Qarabağ səsləri. İndi, şükürlər olsun, Qarabağ qayıdıb. Sizcə, yenidən o səsləri eşidəcəyikmi? Əbülfəzin, Qədirin, Arifin, Səxavətin, Şahmalının səsləri kimi... Yəni torpaq, hava, su səsin yaranmasında vacibdir...**

– Niyə də olmasın? Həyatı bilmək olmaz. Deyirlər ki, bəzi səslər əvəzsizdir. Ancaq gözəl ifa edən, yaradıcılıqla məşğul olan, gələcəyin xanəndəsi cavanlarımız olub, olacaq da. Hazırda elə cavan uşaqlarımız var ki, onlar xanəndə kimi sevilirlər.

– **Qarabağa getdiniz. Xəyalınızdakı Ağdam, doğulub-böyüdüyünüz Sarıhacılı və gedib gördüyünüz yerlər sizdə necə hisslər yaratdı? Efirdə sizin səfərinizə baxdım və gördüm ki, siz ermənilərin törətdiyi vəhşiliyi, barbarlığı bu dərəcədə təəvvür etməmişsiniz.**

– Bəli, doğulduğum yerdir Ağdam. Lənətə gəlmiş ermənilər işğal etmişdilər

torpağımızı. Ürəyimiz dağlanmışdı. Mən həmişə fikirləşirdim ki, torpaqlarımız alınacaq. Çox şükür ki, dövlət başçımız İlham Əliyevin müdrik siyasəti sayəsində torpaqlarımız işğaldan azad olundu, insanlarımız sevindi və mən bunu görə bildim. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin, qazilərimizə şəfa, ordumuza isə güc-qüvvət versin. Biz onların sayəsində öz torpaqlarımızda rahat gözə bilirik. Neyləyək, erməni viran qoyub, biz ondan da yaxşısını tikirik.

– **Uzun illərdən sonra Şuşaya şənliyə getdiniz. Sizcə, Şuşa çox dəyişibmi?**

– Quldurlar, qarətçilər Şuşanı da xeyli dağıdıblar. Şükürlər olsun ki, artıq yenidən tikilir və Şuşa daha gözəl şəhər olacaq.

– **Bu yaşda evdə öz-özünü zümzümə edirsinizmi?**

– Bəli, hərdən segahlardan zümzümə edirəm. Elə şeylər olur ki, onu məşq edirəm. Məsələn muğamı, onun şöbələrini yadıma salıram. İstəyirəm ki, bildiklərimi ömrümün axırına kimi tələbələrə çatdırım. Mən bunlarla təsəlli tapıram, sevinirəm.

– **Sizi bütün tələbələriniz sevir. Bəs Arif Babayevin sevdidiyi tələbələri kimlərdir?**

– Bütün tələbələrimi sevirəm, onlara fərq qoymuram. Onların gözəl səsləri var.

– **Görsəniz ki, bir nəfər sizin kimi oxuyur...**

– Ola bilər, buna yalnız sevinərəm. O, Arif Babayevi yaşadar. Amma xanəndə sənətə başlayanda kimisə təqlid etsə də, sonra o öz yolu ilə getməlidir.

– **Ağdam şəhəri tikildikdən sonra orada Arif Babayev adına musiqi məktəbi açılmağını eşitsəniz...**

– Allah Prezidentimizin canını sağ eləsin. Orada böyük işlər görülür, muğam mərkəzi də tikilir. Bəli, çox istərdim ki, belə bir təşəbbüs olsun. Ömrümün 70 ilini

bu sənətə həsr eləmişəm. Əlbəttə, istəyirəm ki, həyatımı dəyişdikdən sonra xalqım, musiqisəvərlər məni unutmasınlar.

– **İnternetlə aranız necədir? Sosial şəbəkələrdən istifadə edirsinizmi?**

– Arada vaxt edəndə yutub kanallarına baxıram, ancaq başqa sosial şəbəkədən istifadə etmirəm.

– **Bilirsiniz ki, süni intellektlə insan da yaradırlar – robot danışır, hətta şeir yazır, mahnı bəstələyir. Yüz il sonra ola bilərmə ki, muğamlarımızı robotlar ifa etsin?**

– O barədə məlumatım yoxdur, ola bilsin ki, belə bir ifa yaratsınlar.

– **Arif müəllim, siz 16-cı mərtəbədə yaşayırsınız, bəs sənətin neçənci mərtəbəsiniz?**

– Sənəti deyə bilmərəm... Evə gəlincə, dostlarım, yoldaşlarım və tələbələrım gəlir, məni ziyarət edirlər. Sağ olsunlar, çox razıyam. Yaxşı tələbələrım var. Onlardan biri – Səbuhi İbayev Qarabağ Universitetinin vokal və muğam kafedrasının müdiri təyin olunub. Zəng vurub təbrik elədim. Digərləri də var, adlarını yaxşı xatırlamıram.

– **Sizə necə, Qarabağ Universitetindən dəvət gəlsə, gedərsinizmi?**

– Onu gələcək göstərir. Sağ olsun, qədirbilən dövlətim, indiyə qədər mənə verilən dəyər var, çox razıyam. Lazım gəlsə, Xankəndinə də gedərəm. Bir də ki, tələbəm ordadırsa, mən də ordayam, sənətim ordadır.

– **Vikipediyada sizin tərcümeyihalınıza baxıram, gənc ikən fəxri adlar almısınız – Əməkdar artist, Xalq artisti, professor... Demək olar ki, dövlət tərəfindən əksər ordenlərlə, medallarla təltif olunmusunuz. Amma aydın məsələdir ki, Arif Babayevin çətin, ağır günləri də olub.**

– Həyatın çətin günləri olduğu kimi, xoş günləri də var. Niyə gileylənəm? Qarabağ yenidən qurulur, çox sevinirəm, alqışlayıram.

– **Ağdamda sizə ev verilsəydi...**

– Mənim Ağdamda evim var idi. İndi niyə olmasın?

– **Ağdam alınandan sonra “Ağam!.. Adam!.. Ağdam!..” adlı şeirimi yazdım. Ağdamlı müğənnilər, xanəndələr, dirijor Əyyub Quliyev və başqaları o şeiri səsləndirmişdilər...**

– Oxuya bilərsiz?

– «Sən öl»ü, «sağ ol»u
bəlli, yaranandan üzü bəri
yasıda Yasin oxunan,
toyunda tufəng atılan –

şəhərim!

Dünyanı bazara çıxaran,
dünya bazarında satılan –

şəhərim!

Yuxarı başına keçən kafirə
yuxarıdan aşağı baxan,
Allahdan da çəkinməyən,
bircə əsarətdən qorxan!
Ağ alınlı qızılı atların vətəni,
seyid cəddinə içilən andların vətəni!

Sən dar gündə

Şuşaya arxa,

Xocalıya ümid oldun,

son nəfəsəcən döyüşdün,

son nəfərəcən şəhid oldun...

Ağam şəhərim!..

Adam şəhərim!..

Ağdam şəhərim!..

Şükür külünə,

şükür qayıdış gününə!

Sevincdən aqlımız çaşıb,

yüz min dəliynən gəlirik.

Bir «Uzundərə» havası çal,

çıx Bərdə yoluna –

Uzundərəynən gəlirik!..

– Çox sağ olun, gözəl yazmısınız.

– Pandemiya vaxtı AzTV-də bu barədə veriliş çəkəndə sizi tapa bilmədik. İstərdim ki, bir gün gəlib sizi çəksinlər və o şeirdən 2 bənd də olsa, səsləndirəsiniz.

– Baş üstə!

– Bir gün “Moskva” qəzeti Rəşid Behbudovdan müsahibə almış. Sual olunur ki, Rəşid müəllim, siz SSRİ Xalq artistisiniz, fəxri adlarınız var. Həyatınızda necə, narazı olduğunuz nə isə varmı? O da bu sualın qəsdən verildiyini düşünür. Deyir ki, mən hər şeydən razıyam. Müxtəbir əl çəkməyib dirşəndə sənətkar deyir: Bəli, narazıyam, o da boyumun qısa olmasıdır. Sizin isə boyunuz, maşallah, ucadır. Amma yenə də, narazı olduğunuz nə isə varmı?

– Var. Elə muğamlarımız var ki, düşünürəm, kaş bunu başqa cür ifa edəydim.

– İfa etmədiyiniz üçün təəssüfləndiyiniz mahnı varmı?

– O qədər xalq mahnıları var ki... “Segah” üstündə xalq mahnıları var. Görək işlənsin, oxunsun.

– Hazırda mahnı bəstələyirsinizmi?

– Bəli, bəstəkarlıq iddiasında olmasam da, mahnılarımı ifa edəblər, indi də xalq mahnıları kimi yaşadılır. Qoy oxusunlar, yaşasın, mən də dinləyim.

– Bu yaşda eviniz həm də iş yerinizdir. İndi nəse ifa edə bilərsinizmi?

– Bağışlayın, bunun üçün səhhətim yaxşı olmalıdır. Hələ ki mümkün deyil.

Segah üstə bir çox mahnılarım var: “Bəh-Bəh”, “Gül açdı”, “Apardı sellər Saranı”, “Gəlmədi” və s. Hazırda tələbələrım də onları ifa edir. Dinləyirəm. Baxıram, sevinirəm.

– Bəlkə, yeni bəstələrinizdən də verəsiniz, oxusunlar.

– Əlbəttə, verirəm, oxuyurlar.

– İndiyə qədər sizi tarda ən yaxşı müşayiət edən, sözsüz anlayan kim olub?

– Sərvər İbrahimov, Əhsən Dadaşov. Onlarla uzun müddət işləmişəm.

– Bir dəfə demişdiniz ki, indiki tarzənlər arada mahnını çox uzadırlar. Belələri ifaçını çaşdırırlar, yorurlar...

– O olmamalıdır. Bəli, müşayiət etmək çox çətindir. Bəzi xanəndələr də oxuyanda tarzənlərə müdaxilə edirlər. Hər şeyin öz yeri var. Adlarını çəkməsəm də, gənc tarzənlərimiz, ifaçılarımız var ki, onlar gələcəyin böyük sənətkarı olacaqlar, adları tarixə düşəcək.

– Arif müəllim, xanəndələrdən kimə həvəslə qulaq asırsınız?

– Hamıya qulaq asıram. Xüsusən Cabbara, Seyidə, Xan Şuşinskiyə... Allah hamısına rəhmət eləsin! Cavanlarımızdan da yaxşı xanəndələrimiz var. Yaxşı oxuyurlar.

– “Ayrı söhbət” verilişinin qonaqları sonda redaksiyaya hədiyyə verirlər...

– Haqqımda yazılan kitablar var. Mən də onlardan birini öz imzomla sizə hədiyyə edirəm.

– Arif müəllim, çox sağ olun ki, bizə vaxt ayırdınız.

– Siz də çox sağ olun ki, gəldiniz. Səhhətimdə narahatlıq olsa da, sizi görməyimə çox şad oldum.

Sevinc YUNUSLU

Çiçək kimi gülər üzün
axşam düşüb, şəhlənib.
Hara gedirsən beləcə
boynubükük, ehlənib.
Sənin çəkdiyin ağrılar
milyon ildir köhnəlib.
Dərd nədir, qurban olduğum?..
Dərd adamı güldürər...

Səfi pozulmaz durnamın,
bir naşı daş atmasa.
Bircə düşməni qalib gələr,
dost bizi quşatmasa.
Tanrı bizi bu dünyaya
Gətirib yaşatmasa,
uzaqbaşı neyləyəcək?..
Günbəgün süründürər...

Bu yel ki var boş başımda,
qəm eləmə, keçəcək.
Bir qız var bulaq başında
əlində cam, içəcək.

Min cəfaya dözən könlüm
bax buna da dözəcək!
Məni heç nə öldürəmməz,
yalanların öldürər!..

Görən, xatırlayırsan adın
dilində olanı?
Gecə-gündüz sənə görə
gözü boşalıb-dolanı...
Məktublarımı saralıbmı
kitabında saxladığın?..
Saçın cibimdədir hələ
qoxlayıb ağladığım...

Sən gedəli Bakının buludları qaralıb,
Sahilə qalxan yolun səkiləri daralıb...
Həzin laylalı Xəzər
ləpələr şəhəridi,
Mənimçün hər yer sənsiz
təpələr şəhəridi...
Nə söyüd var, nə vələs,
yoxdu həmin park yeri,
bütün xatirəmizi söküb Bakının meri...

Sənin iş yerinin də
binası özəlləşib.
Üzülmədim...bir az da
xatirən gözəlləşib...

Eh nə isə... eh nə isə, bir az
özündən danış,
Necə oldu ağ saçın əlimlə oldu tanış?..
Boyuna dolandığım,
gördüyüm kimisənmi?..
Elə həmin dərdindən
öldüyüm kimisənmi?..
Elə darıxmışam ki...
Neynirsən, nə edirsən?..
Orda sənə kim deyir,
“Oyan, işə gedirsən...”

Həyatın bir anı ağ, bir anı qaranlıqdır,
Hansı gülü qoxlasan, bir az
məni taparsan.
Bir də könlümü qırma, bir an
çəkər getməyim –
Çox oduma güvənmə,
soyuyaram, yanarsan!

Göz yaşını mənimtək kim silə,
kim anlaya?
Kim bu yolu mənimtək başlaya,
ya sonlaya.
Mənim nə günahım var,
gətiribdir dünyaya –
O dünyada görüşsəz,
anamı danlayarsan...

Bilirsən, adı eşqdir göydə
bütün dinlərin.
Bu eşq ki var, bax bu eşq,
bu eşq mində birlərin!
Bu eşq ilə bircə mən s
ahibiyəm yerlərin –
Səni mən yaradaram, Allahı da
danarsan...

Səhra istidi, çöl isti,
Sapsarı bir qum üşüyür...
Ovuclarımda tər isti,
Bəs niyə ruhum üşüyür?..
Dirilə billəm səsindən,
Gəl də çıxart qəfəsimdən...
Balıqların nəfəsindən
Tor udum-udum üşüyür...

Ay gecəyə qarışammır...
Çay da bəndini aşammır.
Geri gəl... sənsiz yaşanmır,
Bütün umudum üşüyür...

Nə doldurar bir otaqlıq boşluğu?
Heç bir alov yandırammaz könlümü.
Kədər olur hər sevginin sonluğu,
Nə desələr, inandırmaz könlümü.

Göz yaşına yanaqlarım sarıldı,
Əllərinə çiçək verib yolladım.
Dedim, küsmə, ayrılıq var həyatda,
Yenə sənə ürək verib yolladım.

Bu sevgidən çevirmədim üzümü,
Qırıldığımı, incidiyim an oldu...
Məni atıb bildiyini tutanda
Qürurumun üstü-başı qan oldu.

Nə eylədin, düz elədin, əzizim.
Sevgimizi can evindən oxladın.
Məndən sənə zərər gəlməz, bilirsən,
Daş səbrimi milyon dəfə yoxladın...

Nə sevdaysa, can çəkişdim önündə,
Zülüm idi bir yalanın on dəfə.
İndi mənə bağışlamı deyirsən?
Bağışladım... Ölmək üçün son dəfə...

Buludu bir az da sıxsan,
Gözündən yağış çıxacaq.
Bu dəfə vida yerinə
Dilimdən alqış çıxacaq.

Verdim könlümü əlimlə.
Dedim, oynama külümlə.
Bir gün çəkdiyim zülümlər
Sənə də tanış çıxacaq.

Bir dəli eşqsə ümidin,
Mən getsəm, itsə ümidin...
Bir zaman bitsə ümidin,
Yuxunu danış, çıxacaq.

Bu eşq deyil əcəl-əcəl...
Canımda qoymadı əsər...
Sənə olan sevgilərin
altından yarış çıxacaq...

Dünyanı tutan canım da
Doymadı eşqin tamından.
Sonumuz Cəmişd camından
Torpaq... bir qarış çıxacaq...

Sənin gözlərinə yuxu gedəndə
Başının üstündə oyaq olacam.
Nəyi atırsan-at onları atma,
Sənə məktublarım dayaq olacaq,
götür və qoxla...

Ta fəth edən olmaz könül adanı.
Alan olmayanda dərdi-qadanı.
Bağrının başında mənim məqamım
Bir ağrı, bir boşluq, oyuq olacaq,
əlinlə saxla...

Dadı olmayacaq yağın, balın da,
Qardaş da, bacı da, eh, öz halında.

Ən məsud, ən kövrək, isti anında
Yatağın bir anlıq soyuq olacaq,
doyunca ağla...
Yandırdın bağrını, közün öldürdün,
İçində sevdalı sözü öldürdün.
Yunuslu Sevinci özün öldürdün,
Etməsən, el-ələm duyuq olacaq,
gözünü bağla!

Ürəyimin divarları döyülür,
Sınəm üstən qoşa çəkir ağrı dağ.
Biz tərəfdə qar ələlib Aveyə,
Siz tərəfdə dumanlanıb Ağrıdağ...

Varılmayan səhralara qol açdım,
Yollarında ayağıma qan açdım.
Pənah dedim, Tanrı dedim, əl açdım,
Min ümiddən bircə qaldı ağrı sağ...

Bax, quzular yal-yamaca daraşib,
Saçlarımdı, qollarına dolaşib...
Ayrılmırıq, milyon kərə dalaşib
Daha niyə biz bu eşqi ağrıdaq?

Yıxar səddi Arazla Kür, birləşər,
Qarı bitər, qışı bitər güneyin...
Gəl barışaq, günəşlənil Ağrıdağ,
Ətəkləri çiçəklənib Aveyin...

Gözlərimə yuxu getdi bir anlıq,
Ağlı çaşdı divardakı saatın.
Elə gözəl açıldı ki üzünə –
Əllərini əzbərləyibmiş qapım...

Elə gəldin, elə bil ki başıma
Min ildir ki oyun açan deyilsən.
Elə bil ki yastığımın üstünə
Çiçəkləri qoyub qaçan deyilsən...

Elə qorxdum, nəfəsini saçımda
Tanımadım, nəfəsimə hopmadı.
Sonra divlər atdı məni dənizə,
Ancaq əlin əllərimdən qopmadı...

Yuxumda da əllərimlə yol açıb
Yekəxana mən deyirdim “get”ləri.
Addımbaşı sən önünə yal atıb
Üstümüzə hürdürürdün itləri.

Yuxumda da zəng gəlmişdi uzaqdan,
Dalaşırdıq, sən kimisə öpmüsən!..
Ayıldım ki, çay soyuyub, film bitib,
Qollarımda yuxuyaca getmişən...

Həmin gecə səhərədək dünya da
Çıxacaqdı ətrafından oxunun.
Ağlı çaşdı divardakı saatın –
Atasına lənət belə yuxunun...

Gəl qapını bağlayaq
Arxada qalsın hamı..
Gəl unudaq halalı,
Gəl unudaq haramı...

Bircə-bircə oxuyum
Çoxluğunun şeirini..
Mənimtək kim söyləyər
Yoxluğunun şeirini?..
Sərxoş deyək sağlığı,
Xoşdur ruhun dağınığı.
Gəl qaraldaq ağlığı,
Gəl ağardaq qaranı...

Bir sən, bir mən, bir ağ at,
Bəsdir burdan qaçmağa..
Əllərindən tutmağa,
Buludlarda uçmağa...

Ocaq haqqı, köz haqqı,
Çəmən, çiçək, düz haqqı..
Ağrı haqqı, söz haqqı –
Sən sararsan yaramı...

Nə olsun ki, tufanda,
Nə olsun, tələdəsən..
Sən məni təslim edən
Yeganə qələbədən...

İsa ZAKRİYEV

İsa Zakriyev (1968) çağdaş Çeçenistan ədəbiyyatının tanınmış nümayəndəsi, nasir, jurnalist və redaktordur.

1968-ci ildə Çeçenistanın Urus - Martan rayonunun Komsomolsk (indiki Qoy-Çu) kəndində doğulub. 1992-ci ildə Çeçen Dövlət Pedaqoji Universitetini, 2007-ci ildə Rostov İqtisadiyyat Universitetini bitirib. "Paytaxt nyuz" müstəqil qəzetinin təsisçisi və baş redaktorudur. 2004-cü ildən Rusiya Jurnalistlər İttifaqının, 2019-cu ildən isə Rusiya Yazıçılar İttifaqının üzvüdür. Rus və çeçen dillərində yazır. "Luisanna", "Hər vahə ilğım deyil", "Əsas məsələ barədə xülasə" adlı hekayə kitablarının müəllifidir.

QISA HEKAYƏLƏR

Seyfəddin Hüseynlinin tərcüməsində

Evimin ruhu

Elə ilk fürsətdə evimin xarabalığını ziyarət elədim. Onu başqa xarabalıqlar arasında axtarıb tapdım, partlayışın vurub üzə çıxardığı iri beton bünövrə qalığının yanında oturdum.

Məndən üz çevirib o. Yaman yaralı, səksəkəlidir, yaşadığı dəhşət üzündən tamam başını itirib evimin ruhu.

– Bağışla. Əlimdən heç nə gəlmədi.

– Ehtiyac yoxdur, mən hər şeyi anlayıram.

– Yadındadırmı, nə minvalla tikib-qurmuşduq?! Qonşular palçıq tutmağa kömək eləmişdilər, sonra ondan çiy kərpic kəsmişdik. Xalam pəncərələr vermişdi, atam isə dam üçün ləvazimat.

– Hə, yadımdadır. Xoş çağlar idi. Amma güllələr, qəlpələr aman vermədi. Cəhənnəm atəşi ilə cismimi dəldilər, odlu

deşiklər açdılar məndə. Mebellər əbəs yerə divarlarımın arxasında gizlənməyə çalışırdı. Qırıcların uğultusundan, bombaların vıyılısından, şaqqılısından dəli olmuşdum. Siçovullar da tərk etdilər məni. Başqa bir yerdə, sizin yanınızda olmağı elə istəyirdim ki... Bilirsənmi, qan çox pis iy verir, ən çox da yananda. Sonra isə insan qalıqları çürüyür və sən bu üfunətdən böğulursan. Axırda da tank sürünüb gəlir, zirzəminin pəncərəsinə yoxlama atəşi açır, bünövrə büsbütün dağılır, içindəki armaturlar tükürpədici fəryadla sınır. Kimsə də imdada yetmir...

Biz yenidən susduq, bir-birimizi dəli-cəsinə sevdiiyimiz, xoşbəxt olduğumuz o çağlara daldıq.

– Mən səni dirçəldərəm, – birtəhər bə-rəət qazanmağa çalışdım.

– Necə? Məndən bir şey qalmayıb ki: bünövrəm ovulub, cıncıla dönüb, kərpiclərim ütülüb-qaralıb, ya da ora-bura səpələnib, ağac millərim külə dönüb. Sənə başqa – yeni bir ev gərəkdir.

– Yenisi yox, sən lazımsan mənə.

– Yox. Mən o dəhşəti xatırlamaq, gə-cənin yarısı, zəlzələymiş kimi, titrəyib səni, uşaqlarını qorxutmaq istəmirəm... Yeri gəlmişkən, uşaqlarının günü necə keçir orada?

– Səndən ötrü darıxırlar.

– Xatırlayırlar ki məni? Siz davaya görə qaçıb gedəndə uşaqlar hələ körpəydilər.

– Onlar bilirlər axı insanın öz evi ol-malıdır, o evin də öz ruhu.

– Mən yenə sizin ev olmağa çox se-vinərdim. Ancaq belə də yaşaya bilmə-rəm, təqətim qalmayıb. Üzrlü say, ən rahatı budur ki, müharibənin əzib toza döndərdiyi evlərin ruhu ilə birgə mən də çəkilib gedim. Sənin başqa bir evin olar, onun da yeni, tərəvətli ruhu. Mən

isə ölümünə yorulmuşam. Ləngidim ki, səninlə vidalaşım. Ömrünüz xoş keçsin!..

...Evimin dağıntıları arasından qəfil bir ağ kəpənək pərvazlandı, ahəstəcə qanad çalib viranə kəndin qərq olduğu sükutda gözdən itdi.

Yandan çəkilmiş şəkil

Hərbi fotomüxbir çantadan ehtiyatla çıxartdığı üçayağı səngər böyründə qur-aşdırdı. Fotoaparətini də çıxardıb ştativə qondardı, şəkil çəkməyə hazır durdu.

– Hə, çavuş Atabiyev, hazırsan?

– Elədir ki var! – qamətini dartıb fa-rağat vəziyyəti almış çavuş cavab verdi.

– Belə... sən... bura, obyektivə bax. Nə gözünü yerə dikmişən?

– Hara baxım? Cəld ol görüm, bu dəqiqə faşist təyyarələri gəlib bomba yağ-dıracaqlar...

– Budur ha, bu şüşəyə bax, – mavi gözlü kürən fotoqraf aparatın obyektivini cırtmaladı.

– Hara baxmağın nə fərqi? Tez elə, çək.

– Qulaq as, noxçı (*çəçen – tərç.*). Sən qəhrəmansan, keçən döyüşdə üç tank vur-musan, alman zabitini əsir götürmüşən. Belədir?

– Belədir.

– Biz sənin haqqında məqalə yazıb qəzetdə yayacağıq. Səni bütün ölkə tanıya-caq. Başa düşürsən?

– Yaxşı başa düşürəm. Buna görə də dik baxmaq istəmirəm.

– Niyə?

– Bax sən bu fotodan mənə də verəcək-sənmi?

– Verəcəyəm, – fotomüxbirin səbri tü-kənirdi.

– Mən onu evə göndərəcəyəm. Evdə atam baxacaq. Necə yəni, mən onun göz-lərinə dik baxmalıyam?

– Sən ki cəsur döyüşçüsən! İstənilən adamın gözlərinə dik baxa bilərsən!

– Bircə atamın yox! Heç vaxt onun gözlərinə dik baxmamışam, bu mənə yaraşmaz da. Birdən düşünər ki, lovğalanıram, ya da gözlərimdə dikbaşlıq işartısı görünür.

Hərbi fotomüxbirin əlindəki siqaret söndü. Cəbhədə kimisə nə iləsə təəccübləndirmək çətindir...

– Uzaqlara bax, noxçı, düşmənlər tərəfə: sən həm də öz atan naminə onlara qalib gələcəksən!

Ana

Məlumdur, xaos müharibənin yalnız lap əvvəlində olur. Bir müddət sonra batini dünyamız, zərrəcikləri sürətləndirib toqquşduran qurğudakı kimi, dəlicəsinə hərəkətlənir və müharibənin qarşısını almaz, çılgın axarına qapılır.

Hər şey darmadağın olur. Uçulub-tökülən hər divarla, kösövə dönən hər ağaclarla birlikdə xeyirdən, ədalətdən, aydın zəkadan, mərhəmətdən uzaqlaşırıq. Alışdığımız məntiq “ispan çəkməsi”ndəki sümüklər kimi qırılıb-ovxalanır, dağın-tıların, yaxud meyitlərin altında gömülüb qalır. Dərimiz su istəmir, his və palçığa bürünüb gizlənməyi üstün tutur. Qulaqlarımız hansısa güllə ilə mərminin vıyılışını dəqiq seçir, amma qarğa qarılışını sağsağan qaqqılışından ayra bilmir.

...Onlar “Minutka”dakı yarıuçuq bir “xruşovka”nın zirzəmisində oturmuşdular: əyinlərində sıxıqlı gödəkcə-şalvar olan üç cavan. Hərəsi bir gündə “AK”-sını (Kalaşnikov avtomatı – tərc.) bağrına basmışdı, gurultular altında öz aləminə dalıb özündə “özünü” arayırdı.

– Elə bilərsiniz, qorxdum? – birisi qışqırdı. – Dönük çıxdım yəni?

– Bildiyimiz budur ki, dostumuzun cəsədini götürə bilmədik. Sən onun lap yaxınındaydın. Və o səni qorumuşdu...

– Snayper oranı vururdu, məni dəqiq aşıracaqdı, – sıxıqlısının qolundakı güllə yerini göstərdi.

Yoldaşları baxmadılar.

– Anam xəstədir mənim, ölüm ayağındadır... – o yenə qışqırdı.

– Biz döyüşməyə gələndən hamımızın anası ölüm ayağındadır, – qışqırıqla da cavab verildi.

Bunu eşidəndə yeyin addımlarla zirzəmidən çıxdı, güllələr və qəlpələr yağan gecənin qoynunda gözəndən itdi.

Qalan ikisi müharibənin cəhənnəmi andıran hay-küyü altında susub oturdu.

Gedən oğlan ertəsi gün gecə qayıtdı, dünən həlak olmuş yoldaşını da dartıb gətirdi. Onunla birgə özü də döşəməyə sərələndi.

– Anam bu gün dan üzü öldü. Mən onunla vildalaşib “Yasin” oxuya bildim. Anamdan əvvəl bu həyatdan getmək istəmirdim, o buna dözməzdi...

Qanlı öskürək nitqini qırdı.

– Həmin snayper... tutuzdurdu, axır ki...

Dostlarının daşa dönmüş qəlblərinin lap dibində gizlənib qalan yaşlar gözlərindən süzüldü.

Həsənin oğlu

Baharda, təbiət oyanıb çiçəkləmiş alçaların bəyaz qırçın ləçəklərini oynadan vaxtda Qroznıdakı şəxsi mülklərdən ibarət məhəllənin xoş ətirli küçəsi ilə iki kişi addımlayırdı. Təxminən, on bir yaşında,

gözləri uşaqlara xas olmayan dərəcədə qayğılı bir oğlanla rastlaşdılar. Kişilərdən biri dayanıb oğlanı yanına çağırırdı.

– Kimin oğlusan?

– Həsənin...

– Hə, Həsəninmi? Əla! Onunla köhnədən dostluğumuz var, hərçənd, çoxdandır, görüşmürük. Sənin atan yaxşı adamdır, etibarlı yoldaşdır, ağıllıdır, cəməddir. Dəfələrlə mənə çətin vəziyyətdən qurtarıb. Sağ olsun, sən gərək onunla fəxr edəsən, atana layiq oğul olasan. Amma onu belə təriflədiyimi özünə demə, Həsən bundan xoşlanmaz. Eləcə də ki, Murad çoxlu salam söylədi. Bir gün gəlib baş çəkərəm ona.

– Yaxşı, deyərəm...

Təəccüblənmiş uşaqdan onun eşidə bilməyəcəyi qədər uzaqlaşdıqda o biri kişi soruşdu:

– Həsən kimdir?

– Bilmirəm.

– Bəs nə oyun çıxarırdın elə?

– Sən gördünmü onun gözləri necə parıldadı? İndi o, atasına daha böyük hörmətlə yanaşacaq!

...Həsən bir il əvvəl ölmüşdü, amma oğlu “atasının dostu”nu qəmləndirmək istəmədi.

On bir dekabr

Yaşlı bir kişi dekabra xas olmayan günəşli gündə Qroznının mərkəzi küçəsi ilə addımlayırdı. Başını gah yuxarı qaldırdı, gah çiyinlərinə qısdı, qəfil yana çevirdi, sonra baxışlarını endirib – sanki yerdə itiyni axtarırdı – yoluna davam etdi. Daş döşəli səkidə, olmayan çuxurlardan yan ötürmüş kimi, dolayı yeriyən kişi hərdən ani əyilib-dikəlir, gözlərində keçmişdən

qalan işartı parlayırdı. Sol əlinin biləkdən yuxarısını böyrünə sıxır, elə bil kimisə tutub saxlayırdı.

Kişi birdən cəld hərəkətlə sağ ovçunu yanına qısdı, yüngülcə axsadı. Dayandı, saçlarındakı hisi-tozu çırpırmış kimi, başını silkələdi, soyuq skamyaya çökdü. İki cavan qalxıb bu qərribə adamdan aralı oturdu.

– Oğlan, neçə yaşın var? – kişi qəfil onların birindən soruşdu.

– İyirmi beş... Nədir ki?

– Heç nə, oğul, bağışla. Mənə elə gəldi ki, biz tanışıq. Amma yanılmışam...

Ayağa qalxdı, düz iyirimi beş il əvvəl yaralanmış hamilə arvadını 9-cu şəhər xəstəxanasına çatdırma bilmədiyi o günü yenidən yaşaya-yasaya yoluna düzəldi. Dövrəsində isə qar dənəcikləri ilə rəqs edərək yerə səpələnən şıltaq qəlpələr uçuşurdu.

Sal

Yoldaşları əsgəri Terekdən çəkib çıxartdılar. Sağ idi, amma silahını, papağını, çəkməsini itirmişdi. Dişləri tənəkə damı döyəcəyən dolu kimi çaqqıldaıyır, bu köhnə döyüşçünün bərələ qalıb qırılmayan gözlərinə dəhşət çökmüşdü. Hamı düşündü ki, soyuq su və ölüm qorxusu haldan salıb onu, amma iş bunda deyildi. Dəfələrlə ölümə üz-üzə gələn, ölümün onun yoldaşlarını necə biçib-tökdiyünü görən bu əsgər indi əzilib-sınmışdı, ömrü tərs-avand olmuş, əvvəlki yenilməz cəsarəti və həm özünün, həm də başqalarının həyatına soyuqqanlı münasibəti altda qalmışdı. Elə bil cəhənnəmin quyusuna baxırdı, oradan üstünə qızmar qəlpələr sıçrayır, üzünün, başının dərisini qoparır, kəllə sümüyünü

xıncımlayıb
beynini dağıdırdı.
Sonra da ruhu bə-
dəndən ayrılıb

çılpaqlaşır, Terekin dondurucu boz
suyu ona tikan kimi sancılırdı.

– Onlar bizə hücum çəkдилər, cəmi
qırx altı qız, – əsgər titrək səslə üzü
boşluğa danışdı, – pərilər kimi gözəl,
güclü, dirəşkən. Onlar qorxu bilmədən
saldakı bütün heyəti çaya basdılar. Səsləri
ilahi məlahətli o gənc qızların çığırtıları
sanki vida nəğməsiydi. Hələ gözləri! Gözlərini görəydiniz!
Onlarda hər cür təmasa, elə ölümün özünə də qatı ikrah vardı,
qorxu, yaxud şübhə kölgəsi yox. Və bir də... bizim hamımızı
özlərilə apara bilməməyin təəssüf. Gözləri mənə, mənim batinimə,
kiçik dünyama elə baxırdı, sanki gözlərimə ərinmiş qurğuşun axıb
tökülürdü. Onlardan birinin əlləri xirtdəyimi sıxdı, xırçıltı eşitdim.
Heç yadımda deyil, o məngənədən necə qurtula bildim.

– Hamısı həlak oldu?

– Belə olmaz, bu, düzgün deyil...

Əsgər ağlamaq istəyirdi, amma bacarmırdı.

Tural TURAN

Bu gecə
qoluna girdim kölgəmin.
Keçdim
tanımadığım küçələrin şah damarından.

Közəren işıqların sevişdiyi döngədə
tanımadığım bir qapıya vuruldum.
Göz yaşlarını unutduğum pəncərə
bizi görüncə örpəyini üzünə çəkdi...
Baxışlarımız ayaqlarımıza uduzdu,
bu gecə baxışlarımız qaldı heç-heçə...

Tutdum kölgəmin əlindən
bir az da getdik.
Elə həmin küçədə
üzü kirli körpə ayaq izlərinin
üşüdüyü
bir səkiyə vuruldum.

Vurulmaqdan süd qoxusu gəlirdi,
kölgəmlə uşaqlığımıza qayıtdıq.
Kiritdik
müharibədən sonra
yarımçıq doğulmuş göz yaşlarımızı.

Qısqandı bizi
başımızın üstəki buludlar da və
çıxardı alt paltarlarını...
Üzümüzü, gözümüzü güllələdi yağışlar.
... Elə o an vurulduq göy üzünə,
bayaqkı pəncərədən
oğurladığımız baxışla...

1 NOYABR TABLOSU

Hardasa
gözlərini itirmiş işıq
unudulmuş bir qadın bədəninə toxunur
noyabrın qanı laxtalanmış gecə...

Ardınca
öz istisinə vurulur
unudulmuş bir qoxu.

Haradasa
boynubükük bir kölgə
dodağından alışıır...

Hansısa çarpayıda
andını pozur bir yuxu...

Elə həmin an
kilsə pəncərəsindən öpüb
məscid divarında yuva quran gülləyə
məktub yazır
unudulmuş qadın baxışları:

– Gəl, gəl,
gəl bir də öp
çarpayımın soyuq tərəfini...

ƏLLƏRİMİN YADDAŞI

Əllərim dil açır gecənin
içindən keçən tənha işığa.
Yalvarır o işığın kölgəsiz addımlarına ki,
öz doğum günündə güllələməsin
yanaqlarına əsir düşən payızı.

Əllərimin səsi eşidilmir bu gecə də,
çıxıb gedir o tənha işıq,
çıxıb gedir
payızın sonuncu doğum gününə sarı.

...Və günəşin dirijorluğunda
yıxılır bütün küləklər
ay işığının boynundan asılan
edam kötöklərinə tərəf...

O an dili tutulur ovuclarımın,
unudur gecə işıqlarına söykənən

bütün and yerlərini.
Silinir,
silinir əllərimin yaddaşından
bütün müqəddəslər...

Axan qandan günəş çıxır bu gecə...
Qırx dörd gecənin qan yaddaşı
dəfn olunur beləcə...

Dəyişir göylərin də
dumanlı qan qrupu...
Kimsə ay işığının alnından öpür.
Kiminsə dodağında
külü qalmış öpüş alışıır.

Toplar da yorulub
ölümə göndərdiyi
balasını əzizləməkdən.
Hardasa bir duanın
yenə qanı sovrulur.

...Elə bu dəqiqə
açıılır savaşı sonuncu gülləsi.
Son mərminin də canı qurtarır
ölümü yarıyuxulu gözləməkdən.
Partlayan son mərmini
axır nəfəsdə oyadır öz səsi...

İndi
təmizlənir bütün bayraqlardan,
təmizlənir
ünvanı unudulmuş qan ləkəsi.

Bütün silahlar
yuxuya gedir
öz kölgəsində.
Hansısa bədəndə soyuyan qəlpə
özünə ilk məktub yazır
son nəfəslər ölkəsindən...

İndi

boz silahların günahını
kövrək bir sükut yuyacaq.
Növbəti savaşadək
təkərpəyılıq yuxular
bir dul qadın sinəsində
bir atasız körpə səsinə
qan qoxuyacaq, tabutum,
qan qoxuyacaq!..

İndi... bütün güllələrin
canı qurtarır adamlardan...
İndi bütün silahların ibadət vaxtıdır
növbəti müharibəyə qədər...
Axan qandan günəş çıxır bu gecə...

TƏNHA AD GÜNÜ TABLOSU

İndi,
elə indi hansısa təqvimin doğum günüdür.
Hansısa göz yaşının ayaqları burxulur.

İndi,
elə indi hardasa höknürür yarımçıq bir
dua.
Hardasa tənha ocaqlar and içir qara suya...

...Bu an,
elə bu an soyunur alın yazısını göy üzün.
Süzülür ay işığından ilğımların key üzün.

Bir addım səsi sarılır xatirələrin boynuna.
...Və hardasa bir qız
unutduğu ünvanı təzədən geyinir əyninə...

Bu dəm,
elə bu dəm yığışır gözləri
pəncərələrdən yolların.
Yollara məktub yazan
ayaqyalın tablolarsa
bakirə sağlıq deyir
tənha ad gününə...

Çıxdım noyabrda təqvimin üstə,
Soyuğun son izi içimə düşdü...
Göy üzünün yarım qalan duası
Sürüşərək ayaq ucuma düşdü.

Qəbrimi görüncə soluqlarımda
İtirdi sirrimi dodaqlarım da.
Bulud səngər qazdı yanaqlarımda,
Payızın mərmisi saçıma düşdü...

MÜHARİBƏDƏN SONRA...

(Göy üzünə rekvieyem)

Bütün pəncərələr bükər boynunu,
bütün qapıların sinəsi alışıb-yanar...
Bütün tabutlar dəyişər əynini,
bütün kimsəsiz məzarlardan
son andını unudan günəş doğar.

Dualar da çıxıb gedər
müharibələrdən sonra.
Dualar da çıxıb gedər başısağlığı.
Elə ovucalar da...

Divardakı şəkillər
saçlarını sığallayır hər gecə
ata yolu gözləyən
neçə-neçə uşağın...
Günəş doğar, səhər olar
amma açılmaz səhərlərin
ata tərəfi, ər tərəfi...
Körpələrin göz yaşından yığılar
qara-qara buludların şərafəti...

...Sonra
bütün gülüşlər özünə inanar,
təbəssümlər dəyişər
ışıqların dinini...
Hər məzarın başı üstə
bir dul qadının işığı yanar.

Üzü üstə yatan
taykeş əsgər çəkmələrinin
yuxusunu döyəcləyər bir sual:
– Göy üzü sağdımı?

BU GECƏ ÖLƏNLƏRƏ...

Ümidlər tükəndi bu gecəyarı,
Öldüm bir arzunun sinəsi üstə.
Son nəfəsdə çağırmadım dostları,
Öldüm zərrə-zərrə, öldüm ahəstə...
Əvvəlcə döyüntüm yuxuya getdi,
Sonra əllərimin nəbzi dayandı.
Ardınca gözlərim sorğuya getdi,
Sonra ayağımın izi dayandı...
Başımı söykədim boynuma sarı.
Göyün üzündə də dayandı zaman.
Tanrıyla görüşdük bu gecəyarı,
Sənsənmi? – səslədi işiq astadan...

8 NOYABR

Göz yaşından Tanrı gəlib su içir,
asılib gözümdən duamın üzü.
Ürək döyüntümdən bir manşet keçir:
– İşiq bir gözümdü, ilğım bir gözüm...

Dan yeri üzündən açır yaşmağı,
salır kürəyinə itkin qurşağın.
Yenə də yuxumun gözü korlaşır,
yenə bir nəğmənin tutulur dizi...

Hardasa can verir bir güllə səsi,
yıxılır bir əlsiz ağuşun üstə.
Üfürüb andına ən son nəfəsi
yazır son sözünü yağışın üstə...

*Bu gecə yuxuda “Məkkəmiz”i gördüm,
Şuşaya getmişdim. Yuxuda yazıldı bu
şeyir... Şuşaya getmədən Şuşada oldum,
“mədəniyyətimizin Məkkəsi”ni gəzdim...
Şuşada yaz idi... Amma güllər hələ də
barıt qoxuyurdu...*

Gəldim tozlu yaddaşımla,
Şuşa, məni tanıdınmı?
Əlimdəki başdaşımdan
Şuşa, məni tanıdınmı?

Yaxamda ildırım çaxır,
Göz yaşından dinim axır,
Arxamdan öz kölgəm baxır...
Şuşa, məni tanıdınmı?

Yaslanıb Cıdır düzünə,
Sabahlar gəlir özünə...
Bax Tanrının sağ gözündən –
Şuşa, məni tanıdınmı?

Qol qaldırıb azan səsi!
Alnımda taleyim əsir...
Hər duamın minarəsi –
Şuşa, məni tanıdınmı?!

Bir yuxu var – ömür yoran...
Dualardan səni soran...
Mənəm – beş min illik Turan,
Şuşa, məni tanıdınmı?..

UZAQLIĞIN TABLOSU

Üşüdər gözlərini
uzaq bir pəncərədə hönkürən işiq.
Üşüdər – əynindəki tabut kimi...

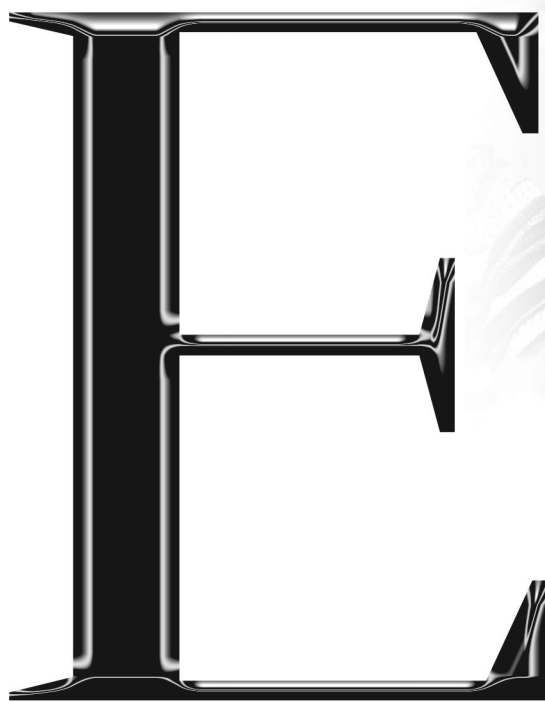
Bir an titr d r k r yini
yiy siz skamyaların soyuqluęu.
Tell rin   l g zdir r
quru s y d n budaęı.

S yk n rs n g z yaşına
fikirl rinqarışıq:
unutdurar  z n 
xatir l rd n sıçrayan
q lp l rin  oxluęu.

Ke mişin atdıęı m rmil r
q fil isid r g zl rini...

Bir d  baxarsan ki,
n bzi vurmur ayaq izinin...

...V 
diz   k b başıdaşında
yoxluęun soyuqluęu.

Tural CƏFƏRLİ

YFORİYA

Atamın üzündəki kədərqarışıq təbəssüm onu yad və anlaşılmaz adama çevirmişdi. Yaşıl rəngli toxunma yun köynəyi hələ də yadımdadır. 90-larda belə köynəklər dəbdəydi. Alverçilərin ayağı Türkiyəyə açıldıqdan sonra, demək olar ki, hamının əynində belə yaşıl yun köynəklərdən görmək olardı. İşığın, internetin olmadığı vaxtlar idi... Evdə atamın başına yığışib həvəslə danışdığı qədimi əhvalatlara qulaq asardıq. Atamın danışdıqları bizi qorxutsa da, onu maraqla dinləyir, əhvalatları gözüümüzün önünə gətirir və beləcə sehrli bir aləmə düşürdük.

Məncə, atam yaxşı rejissor, ya da ssenarist ola bilərdi. Yadımdadı, atamın danışdığı əhvalatların birində qorxumdan altımı islatmışdım, həmin axşam səhərə

kimi gözümə yuxu getmədi. Sonra hər şey unuduldu, atam müharibəyə getdi, ağır yaralandı, iki ay komada qaldı, ölümünü gözləyirdik, ümidimizi itirmişdik. Dəfn üçün hazırlıqlar görməyə başlamışdıq ki, atamın ayılması xəbəri gəldi. Çox qorxmışdım, elə bilirdim ki, atam danışdığı əhvalatların gerçək olması üçün özünü ölümlüyə vurub, sonra da dirilib... Evə qayıdandan sonra danışdığı qorxulu əhvalatları bu dəfə canlı yaşamağa başladıq...

Atam müharibədən qayıdandan sonra qəribə olmuşdu. Onun bu qəribəliklərinə dözməyəndə evdən çıxır və gecə yarısına qədər evə qayıtmırdım... Məni görəndə atamın qanı qaralırdı. Əsəbiləşir, sonra da

məni söyməyə başlayırdı. Anamın çarəsiz və yorğun baxışları “Görüm müharibə çıx-
aranın evi yıxılsın” – deyirdi sanki. Mən
isə susur, bu barədə danışmaq istəmirdim.
Sanki belə də olmalı idi...

– Ata, yağış yağır, olar içəri keçim?!

– Kəs səsini, küçük! Qal yağışın altın-
da!

–

– Ordasan?

– Burdayam...

– Ayaqqabılarını çıxar, qoy içinə su
dolsun.

– ...

– Nə vaxt içəri keçə bilərəm?

– Hələ qal orda! Yağış kəssin, gələrsən!

– ...

O, yağış yağdığı üçün qaşqabağını
tökür, yol boyu öz-özünə deyib kimisə
söyürdü... Və iti addımlarla belə bir görüntü
yaradırdı ki, guya harasa tələsir... Başını
iki əli ilə qaşıyır, dağınıq saçlarını düzəlt-
mək istəsə də, alınmırdı. Hər gün parkda
eyni skamyada əyləşib cibindən çıxardığı
qəzet parçalarını ucadan oxuyurdu. Yağış
onu başdan-ayağa islatsa da, heç nə vecinə
deyildi. Skamyada oturub ayaqlarını qu-
caqlamışdı. Qəfil arxa tərəfdəki skamya-
da kimsə öskürdü. Cəld ətrafına boylandı.
Heç kim yox idi. Sonra ayaqlarını üst-üstə
aşıyır çıxırma çalmağa başladı:

– Yağış yağır, edir alqış, yağış, yağış,
edir qarğış... Mənə alqış, ona qarğış. Mənə
alqış, ona qarğış. Yağış yağır, yağış yağır...

Heç kim məni axtarmırdı. Çünki mən
əvvəlcə özümü, sonra isə ailəmi itirmişdim.
Hava yavaş-yavaş qaralırdı: “Gərək bu
gecə intihar etməyim. Axı bu gecə Nərimini

gördüyüm ilk gecədir... On il əvvəl, payız
axşamında, metroda onu görən kimi əlim
ayağıma dolaşmışdı. Birtəhər özümü ələ
alsam da, içimdə titrəyən “qorxu”nu qova
bilmədim o gün... Yağış ara vermirdi. Son-
ra da... Sonra hər şey adıləşdi... Metroda it
yiyəsini tanımadığı bir vaxtda tanımışdım
onu. Yaddaşım zəif olsa da, onun bax-
ışlarını, bir də yağışdan sonra torpaq qox-
usunu xatırladan saçlarını heç vaxt unuda
bilmirəm”...

– Tffu, sənin kimi oğulun üzünə! İşə
yaramaz köpəyin oğlu!

–

– Get özünü as. Odeyyy, çatı da var.
Boyunu yerə soxum!!!

Bu, atamın mənə dediyi axırıncı sö-
zlər idi. Sözlün əsl mənasında axırıncı...
Dəfn günü bərk yağış yağdı. Qonşular
meyiti yumaq üçün həyətdə çadır qurub
mürdəşiri gözləyirdilər. Əmim içəri keçdi.
Yuyat yeri darısqal idi, yağış da bir yandan
kəsmək bilmirdi. Qəbiristanlığa çatanda
yağış bir az da gücləndi. Elə bildim atam
dirilib, yenə məni söyəcək. Özü də sulu
söyüşlərlə... Ancaq elə olmadı. Sonra üç ay
yağış yağmadı. Quraqlıq oldu. O gündən
sonra hər yağış yağanda qorxuram. Elə bil-
irəm ki, atamın qəbri indicə su ilə dolacaq.
O da qəbirdən qalxıb məni söyəcək, özü də
sulu söyüşlərlə...

Yeməyi iştahla yeyər, qaşığı ağzına
aparmaq əvəzinə, dodaqlarını qaşığa uza-
dardı. Yeməyini yeyib qurtaran kimi boş-
qabını yuyub, eyvana çıxardı. Ən azı bir
saat eyvanda oturur, arada öskürər, sonra
da deyində-deyində qəzet oxuyardı. Mətbəx-
də oturub dinməzəcə atamın deyilməyinə
qulaq verərdim. Elə hey kimisə söyür,
borcunu istəyir, and içir, sonra dedikləri-

ni təkrar edərdi. Yatanda xoruldayır, ancaq yuxuda heç kimi söymürdü. Hərdən atamın uşaq vaxtı bizə danışdığı qorxulu əhvalatlarına qulaq asmaq, yenidən altımı islatmaq istəyirəm. Ancaq bu əhvalatlar indi adama elə gülməli gəlir ki...

Nərimlə ayrılanda söz verdim ki, bir daha onu xatırlamayacam. O da mənə inandı. Hələ zarafatla dedi ki, onsuz da yaddaşın zəifdi, yəqin, mənə elə yolüstü unudarsan... Ancaq yanılmışdı. Bütün yollar onu mənə xatırlatdı... Hətta pis yollar da...

Tez-tez şəhərin ən tanınmış gecə klublarının birində barmen işləyən sinif yoldaşım Aysellə görüşürdüm. Həftəsonu mənə işlədiyi klubda qonaq edirdi. Çox səliqəli qız idi. Müştərilərlə ədəbiyyatdan danışmağı sevirdi. Hətta Puşkinin şeirlərini əzbər bilən müştərilərlə ödənişsiz görüşməyə də razı olurdu. Sonra Puşkinin şeirlərini əzbərləyən müştərilərin sayı artmağa başlayanda söhbəti tutmuşdu. Qəfil Artur Remboya keçid eləmişdi. Bir müddət müştərilərin sayında azalma oldu. Aysel boynuna, qoluna, bir də sinəsinə məşhur şairlərin şeirlərindən misraları tatu eləmişdi. Sinəsinə Salam Sarvanın iki misrasını döydürmüşdü: “Sənin ad gününə gül dərmək üçün sinəmə çəkdiyin dağa çıxıram...” Bəzən pullu müştərilərin ona təklif etdiyi yüksək məbləğdən imtina edib Seyid Əzimin qəzəllərini əzbər bilən səfil bir müştərisinin görüşünə tələsirdi... Aysel qısa müddətdə hardasa yüzə yaxın adama həm rus, həm də Azərbaycan poeziyasının klassiklərinin şeirlərini əzbərlətmişdi...

– Yazıq, ay bədbəxt, çıx get özünə başqa bir iş tap. Axırda bu axmaq və mənasız poeziyanın qurbanı olacaqsan!

Muradı xırıltılı səsindən tanıdım. Klubun mühafizə rəisi işləyən Muradla eyni

məktəbdə oxumuşuq, Ayseli sevirdi, ancaq bunu etiraf edə bilmirdi. Bir dəfə əlində Puşkinin kitabını görüb gülmüşdüm. Murad həmin kitabın Aysellə bir əlaqəsinin olmadığını desə də, inanmamışdım...

– Nə edim, ölürəm də poeziyadan ötrü...

Aysel saqqızı ağzında şişirdib partladır, arada mənə göz vururdu.

– Yəqin, özün də şeir-zad yazırsan?

– Özüm şeir yazmasam da, mənə şeir yazanlar çoxdu... Aysel elə qəhqəhə çəkdi ki, onun yerinə mən utandım. O gündən sonra bir daha Aysellə görüşmədim. Hiss elədim ki, poeziyaya olan münasibətim mənə Ayseldən uzaqlaşdırıb...

Qapının cırıltısına ayıldım. Alik idi. Bütün günü zibilliklərdə eşələnən, gecələri isə sərxoşluqdan açarını itirən Alik düz on ildən çoxdu tanıyıram. Vağzalda tanış olmuşduq. Tələbə idim, axşamları vağzalda araba sürməklə cib xərcliyimi çıxarırdım. Alik də vağzalın çayçısı idi. Heç kimi yoxdu, özünün dediyi kimi “anadangəlmə yetimdi”...

Qapını bağlamırdım. Bilirdim ki, Alik açarını itirir, ona görə də qapını açıq qoyub yatırdım. İkimiz bir otaqda qalırdıq. Otaq deyəndə ki uçuq bir damın yarımçıq qalan bir komasını nəzərdə tuturam. Divardan atamın şəklini asmışdım. Alik də hər dəfə kişini soruşur, deyir, bu kişi hardansa mənə tanış gəlir. Ancaq yadına sala bilmir...

– Gözlə, bir dənə çay qoyub gəlirəm.

– Əziyyət çəkmə, içib gəlmişəm. Yalan deyirəm. İki gündü ağzıma yağış suyundan başqa bir şey dəymir...

– Nə əziyyət? Sənin kimi qonağın gözüm üstə yeri var.

Fuad lap uşaqlıqdan tanıyıram. Bir məhlədə böyümüşük. Qorxaq və cılız olduğuna görə məhlə uşaqları onu tez-tez incidir, başına it oyunu açırdılar. Onu həmişə müdafiə edir, tərəfini saxlayırdım. Nəsə yazığım gəlirdi. İndi özəl xəstəxanaların birində həkim işləyir. Sağ olsun, çox köməyimə çatır. Arada cib xərciyyə də verir. Götmək istəmirəm. Pulu zorla cibimə basır:

– Bunu qoy cibinə, sən mənim canım, mənə Ayseldən danış...

– Ayseldi də...

– Puşkini yenə sevir?! – dodaqları əsir.

– Yox, Seyid Əzimi sevir daha...

– İlahi... – deyib susur. Sağollaşib çölə çıxıram. Fuad Ayseli dəlicəsinə sevir. Ancaq ədəbiyyatı zəif bildiyi üçün Aysel onu heç vaxt yaxınına buraxmırdı...

Çölə çıxan kimi qusdum. Boğazım düyünləndi. Az qala nəfəsim kəsiləcəkdi. Birtəhər yaxınlıqdakı kafeyə tərəf getdim. İki saatdan sonra özümə gəldim. Hər dəfə Fuadla görüşəndən sonra halım xarab olurdu. Ya qusmağım gəlirdi, ya da başım ağrıyırdı. Həyətdə dayanıb ətrafa baxa-baxa mızıldanmağa başladım. Göyün üzünü alan qara buludları görüb əsəbiləşdim. Öz-özümə fikirləşdim: “yenə yağış yağacaq”. Heç beş dəqiqə keçmədi ki, yağış yağmağa başladı...

Küçənin başında iki it bir-biri ilə boğuşur, pişiklər də damın üstündən bu dəvaya tamaşa edir, bir qədər aralıda dayanan adamlar əlində telefon bu boğuşmanı çəkirdilər. Qəfil yağış gücləndi. Hərə bir tərəfə dağılışdı. İtlər isə hələ də boğuşurdu. Səkinin qırağında oturub ayaqqabılarımı çıxartdım. Corablarımı sıxıb yenidən geyindim.

Ayaqqabılarımın içi su ilə doldu. Atamı xatırladım. Görəsən, niyə ayaqqabılarımın su ilə dolmasını istəyirdi? Bu sual məni həmişə düşündürür və qorxudurdu... Qalxmaq istəyirdim ki, kimsə əlini çiynimə qoydu, başımı qaldırmadan dilləndim:

– Kimsən?

– Dur, evdə səni gözləyirlər! Səsindən tanıdım. Nəminin səsi idi...

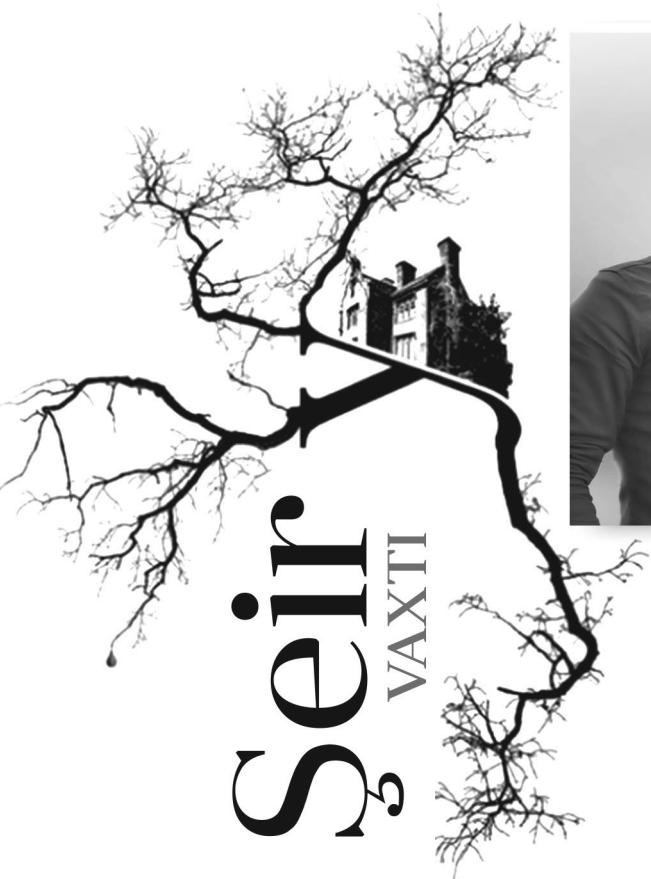
– Kim?

– Gedək, özün görəsən!

– Hələ yox...

– Niyə?!

– Gözlə, yağış kəssin, sonra!..

Ceyhun ÖTKƏM

fənər tut hər kəsin üzünə bir-bir,
aman ver, axtarım tapım özümü...
ömür vaxtı deyil bu darımacalda,
zaman ver, axtarım tapım özümü...

yox ikən var oldum, var isəm, yoxam,
özümə çatmağa atılmış oxam,
qorxuram səhv düşəm, yadımdan çıxam,
nişan ver, axtarım tapım özümü...

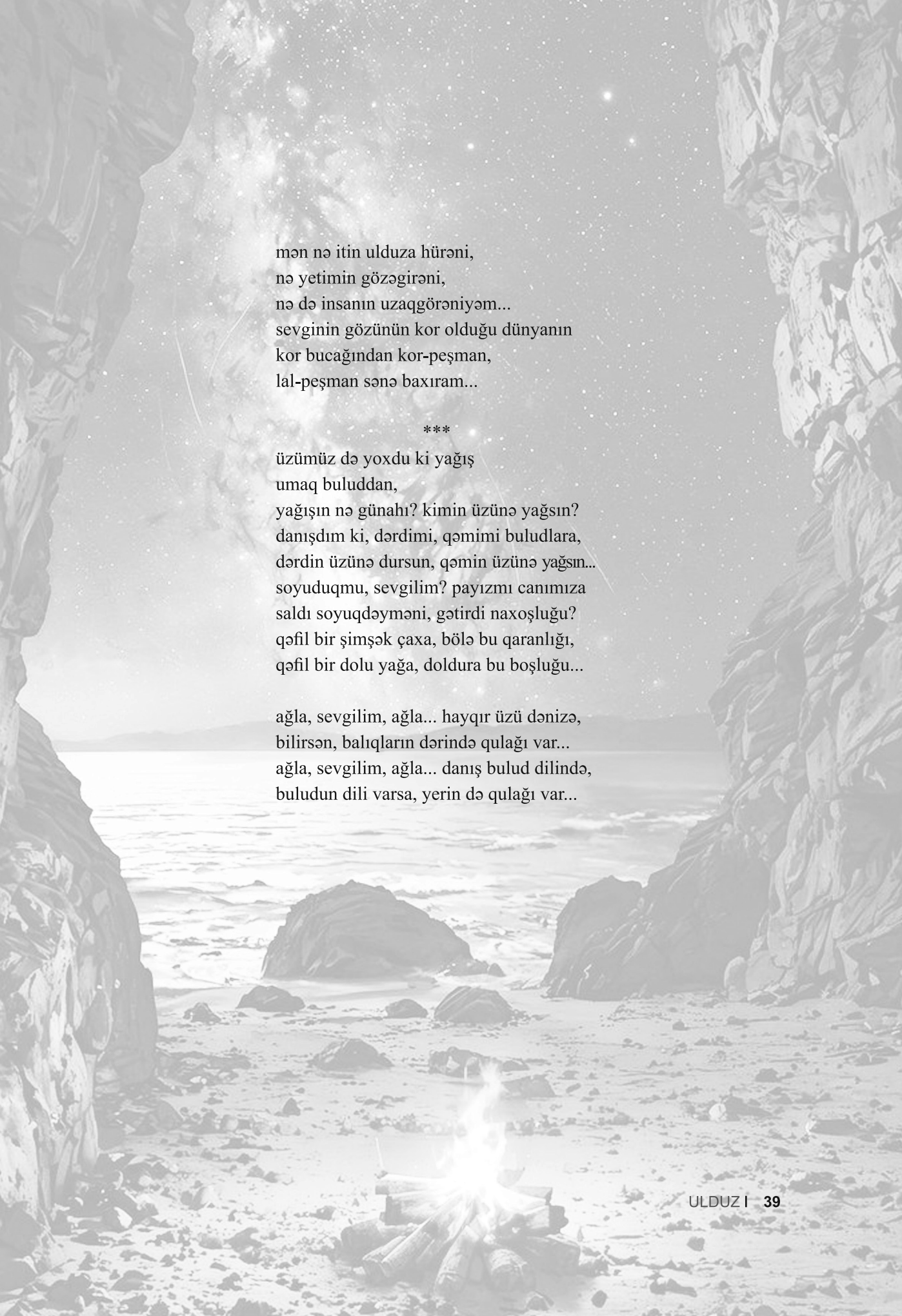
ən üstə bir ev var-qapısı altda,
durmuşam o evin çatısı altda...
itmişəm alnımın yazısı altda,
pozan ver, axtarım tapım özümü...

mən bir günəbaxan olsam
günəbaxanlar cərgəsində,

pozaram bu qayidəni...
sənə baxaram...
pozuram bu qafiyəni,
mən günəbaxan deyiləm,
“sənəbaxanam”...
insanın yerəbaxanı,
kişinin faləbaxanı,
qadının qarayaxanı,
xəstənin ələbaxanı,
ürəyin sözəbaxanı aciz olur...

mən nə yerəbaxanam,
nə günəbaxan...
mən sənəbaxanam...
sən günəşdən gözəlsən,
sən günəşdən günəşsən!

mən nə dostun başa,
nə düşmənin ayağa baxanıyam...
baxışım bayquş baxışının kəskinliyi...
özüm gözdən uzaq xarəbaxanayam...

mən nə itin ulduza hürəni,
nə yetimin gözəgirəni,
nə də insanın uzaqgörəniyəm...
sevginin gözünün kor olduğu dünyanın
kor bucağından kor-peşman,
lal-peşman sənə baxıram...

üzümüz də yoxdu ki yağış
umaq buluddan,
yağışın nə günahı? kimin üzünə yağsın?
danışdım ki, dərdimi, qəmimi buludlara,
dərdin üzünə dursun, qəmin üzünə yağsın...
soyuduqmu, sevgilim? payızımı canımıza
saldı soyuqdəyməni, gətirdi naxoşluğu?
qəfil bir şimşək çaxa, bölə bu qaranlığı,
qəfil bir dolu yağa, doldura bu boşluğu...

ağla, sevgilim, ağla... hayqır üzü dənizə,
bilirsən, balıqların dərinədə qulağı var...
ağla, sevgilim, ağla... danış bulud dilində,
buludun dili varsa, yerin də qulağı var...

"EEEY, SƏS SALMAQ OLMAZ"

Zəka VİLAYƏTOĞLU

Axşam evimizin həyətində maşını saxlayıb kondisionerin sərinlətdiyi salondan bayıra çıxınca sanki qaynar bir qazanın içinə düşdüm. Elə bil havanın özü bu dəhşətli istidən can vermiş, ölmüşdü. Uşaqları kənddən şəhərə ən azı on gün tez gətirdiyimi düşünüb peşmanladım. Necə dözəcəkdilər bu istilərə? Gecə səhərəcən kondisioner işləyən sərin otağın havasını yaxşı idi, ya sərin və tərtəmiz dağ havası?.. Nə isə... axır ki, iki aylıq yay istirahətindən sonra yenidən od tutub yanan şəhərimizə gəlib çıxmışdıq.

Turalın yadından heç nə çıxmayıb kiçik oğlumu deyirəm. Şəhərdə olduğumuz müddətdə daim evdə atılıb-düşür, haray-qışqırıq salırdı. Buna görə narahat olan, alt qatda yaşayan qonşumuz Dilavər

kişinin arvadı dəfələrlə öz hirsinə-hikkəsinə bürünüb yelpələk kimi (nə qədər ağır çəkili olsa da) dördüncü mərtəbəyə qalxırdı. Zəngin basılmasından, səbri çatmayıb üstəgəl dəmir qapımızı taqqıldatmasından onun qəzəbli olduğu həmən duyulurdu. Adama elə gəlirdi ki, dünyanın köçhaköç vaxtıdır.

Təbii, qadın, Turalın və böyük oğlum Turxanın atılıb-düşməsindən, onların rahatlığını pozmasından qəzəblənirdi və bu qəzəbini mütləq bizim başımızdan yağıdırmalı idi, yağıdırırdı da. Amma bizim cavabımız yalnız susmaq və ara-sıra üzr diləmək olurdu.

Axı neyləmək olar, körpə Turalı necə oyundan, atılıb-düşməkdən saxlamaq, öz uşaqlığını uşaq kimi yaşamasından məhrum etmək olar?

Turxan böyükdür, ikinci sinfi bitirib, o anlayır bunu və bəzi istisnalar olmaqla, özünü təmkinli, ağıllı aparır, deyilənlərdən nəticə çıxarır.

Arvadından fərqli olaraq, Dilavər kişi çox mehriban, qayğıkeş adamdır. Uzun illər orta məktəbdə müəllim işləyib. Turalla da möhkəm dostdurlar. Bircə dəfə də olsun Turaldan şikayətləndiyini eşitmədim, duymadım. Amma arvadı... of... arvadı deyir ki, sizin bu uşaqlar yaşamağı haram edir bizə. Deyir: kişi şəkər xəstəsidir, insult keçirib, özümün də təzyiqim tez-tez kəllə-çarxa qalxır...

Mənim də nəvələrim var. Onlar da bizə gələndə atılıb-düşürlər. Alt qatda yaşayan qonşumuz altdan yuxarı nə iləsə tavanı elə hikkə ilə döyür, taqqıldadır, adamın həyəcandan, az qala, ürəyi qopub düşür ki, bəs görəsən, qonşuda nə xoşagəlməz hadisə baş verib?! Bu döyəcləmədən sonra da bizə elə hücumu keçir, elə bil qanlı düşmənlik!.. Allah göstərməsin!.. Özləri də guya ziyalıdırlar. Hələ rusdillidilər. Deyirlər, guya aristokratdılar, nəmənadilər... Belə qonşulardan danışın eeee... Allahınıza şükür edin ki, uşaqlarınız rahatlığımızı pozanda biz altdan yuxarı döşəməni taqqıldadıb sizi təşvişə salmırıq...

Qadın haqlı idi; biz gecə-gündüz Tanrımıza şükür etməli idik və edirik də. Ən azı ona görə ki, bütün xoşbəxtliyimizi bizə məhz bu mənzildə verib, çox ağrı-acılardan, bəzi itkilərdən sonra Turxanı, Turalı bu evdə verib bizə və bizi həyata bağlayıb, yaşamımızı mənalandırıb, gözəlləşdirib. Və şükür etməliyik ki, başımız üstündə Tanrıdan başqa kimsə yoxdur. Kimsə yoxdur ki, yuxarıda taqqıltı salsın, rahatlığımızı pozsun. Kimsə olsa belə, kiminsə uşağı rahatlığımızı pozsa belə, biz

altdan yuxarı hikkə ilə tavanı döyəcləyəcək kimi bir əxlaqın, düşüncənin sahibi deyilik.

Tural xeyli ağıllanıb, göz dəyməsin. Kənddə yaxşı mənada çıxarmadığı oyun qalmadı. Ən xoşum gələni də, şəhərdə tapşırıqlarımdan, dediklərimdən nəticə çıxarması idi. Şəhərdəki evimizdə səs-küy salanda, atılıb-düşəndə deyirdim: səs salmaq olmaz! Dilavər baba yatır! O, səs-küydən narahat olur, xəstədir, qoca babadır, onu incitmək olmaz! Bunları yadında möhkəm saxlayıb və kənddə, böyük, kiçik, kim səs-küy salsa, atılıb-düşsə, deyirdi: “Eyyy, səs salmayın, Dilavər baba yatır, xəstədir, onu incitmək olmaz!”

Bakıya qayıdarkən yolumuzu Qəbələdən saldıq. İstədim ki, Azərbaycanımızın bir neçə qədim şəhəriylə uşaqları tanış edim. Bu, Turxana xüsusilə çox gərəkli idi; bu il üçüncü sinfə gedəcəkdik. Yəqin ki, müəllimi kimin yayı harda və necə keçirdiyini soruşacaqdı. Bu məqsədlə də onu Qəbələ, İsmayilli, Şamaxı şəhərləriylə, qismən də olsa, tanış edir, qısa məlumatlar verirəm...

Bakıya doğru yol gedirik. Tural tez-tez hara və niyə getdiyimizi soruşur. Yenidən kəndə-çox sevdiyi babasının, nənəsinin yanına qayıtmaq istəyir. Arabir telefonla danışdırıram onları. Turaldan, Turxandan ayrı qalmış nənənin, babanın səsi titrəyir, kövrəldikləri, darıxdıqları hiss olunur. Və babasının hansısa sorğusunu cavablandırmaq əvəzinə Tural məndən soruşur: “Ata, biz Dilavər babanın yanına gedirik?!”

“Hə” – deyirəm. O dəqiqə deyir: “Ata, səs salmaq olmaz, aaa, Dilavər baba yatır!..”

İllərdən sonra Tanrı rəhm edib, sevin-dirib bizi; Turxan və Turalı göndərüb öm-

rümüzə, həyatımıza. Ona görə də bütün fərəhimiz, yerişimiz, duruşumuz onlarla bağlıdır. Onlar kimi sevinir, onlar kimi kədərlənir, onlar kimi gülürük. Hətta elə bilirik, onlarla birgə doğulmuşuq dünyaya və biz də onlarla eyni yaşdayıq...

Şamaxıya yaxınlaşırıq. Şəhərin girişindən solda – yolun qırağında bir kişi dayanıb. Eşitdiyimə görə, düz iyirmi beş il yol müfəttişi vəzifəsində çalışıb. Bu müddət ərzində kimsənin ürəyini qırmaıyb və kimsədən bircə manat da olsun, rüşvət almayıb. İndi təqaüddədir. Yola, peşəsinə sadıq olaraq, yenə də yollardadır. Sanki bura onun iş yeridir. Hər gün öz köhnə avtomobili ilə buraya gəlir, axşam saatlarınacan burdakı nəhəng ağacın altında kölgələnir, yanından ötən avtomobillər dayanır, sürücülər onu ehtiramla salamlayır, hal-əhval tutur, sonunda ona zamanında etdiyi xeyirxahlığına görə üç-beş manat pul verir, gedirdilər.

Maşını sabıq yol müfəttişinin yanında saxlayıram. O, bunu görüncə yaxınlaşıb pəncərədən bizi salamlayır, Tural və Turxana xeyir-dua dolu sözlər söyləyir. Turalın gələcəkdə həkim, Turxanın isə hüquqşünas olmasını Tanrıdan diləyir. Bu, məni çox fərəhləndirir və həm də təəccübləndirir; elə bil bu kişi mənim ürəyimdən keçənlərdən xəbərdar idi. Sanki bilirdi ki, həmişə arzu edirəm ki, Tural gözəl bir həkim, Turxan da insanların hüquq müdafiəçisi olsun. Bununla da bu keçmiş yol qoruyucusuna rəğbətim ikiqat artır... Sonda yenə də o, ağız dolusu dua edir, bizi Bakıya aparana yola doğru uğurlayır...

Axşamçağı Bakıya çatırıq. Turxan və Tural fərəhlə, həyəcanla Bakını salamlayır,

əllərini yellədirlər. Tural, babasının öyrətdiyi şeiri söyləyir:

“El bilir ki, sən mənimdən,
yurdum, yuvam, məskənimdən...”

...Pilləkənləri qalxırıq. Evimizi salamlayırıq. Qapıları açıırıq, otaqların sanki bağı yarılıb dəhşətli istidən. Bir anlıq bayıra çıxırıq. Tural da yanımdadır. Soruşur: “Ata, niyə qaranlıx oldu?.. Ata, biz kəndə niyə qayıtmadıq?.. Ata, Dilavər baba hanı?..”

Qapıbir qonşumuz olan professor xanım kənddən qayıtdığımızı duyub bayıra çıxır...

O, bizə ilk gündən özünü professor kimi təqdim edib və öz aramızda ondan söz açanda həmişə “professor elə dedi”, “professor belə dedi” deyirik.

Professor xanım çox ədalətli və özündən də çox razıdır. Kimsəni də bəyənməz. Həmişə də eyvanda məni görən kimi yaxınlaşır və deyir: “Siz də ziyalisız, biz də. Bura bizim yerimiz deyil. Bu cahillərin, nadanların, pıntilərin qonşuluğunda yaşamaq bizə yaraşmır. Bircə bu binalar da plana düşsəydi, canımızı götürüb qaçardığ burdan. Deyirlər, hər kvadrat metrinə yaxşı pul verəcəklər... Gərək evi təmir etdirməyəydiniz, havayı pul tökdünüz. Tezliklə alıb uçurdacaqlar bu binanı... Bu qonşularımız var eee... Tfu!.. Allahın lənətinə gəlsinlər!.. Siz ziyalisız eee, ona görə dərdimi açıram sizə. Bu biri qonşular nə zibildirlər ki, özümü endirib də özüm haqqında onlara nədə deyim?!”

Professor bizə “xoşgəldin” etdikdən sonra yenə dedi-qoduya başladı: “Bu ətyeməz qonşumuz var aaa, off, bilirsiz nələr var onda?!”

Ətyeməz qonşumuz mehriban bir qadın idi. Əslən Şəki şəhərindən olan bu qadın və əri, demək olar, bizim ən yaxşı qonşularımız idilər. Övladları da çox tərbiyəli, ağıllı təsir bağışlayırdılar. Amma onlar öz dinlərini dəyişmiş; müsəlmanlıqdan çıxmışdılar. Xristian da deyildilər. Bilmirəm, deyəsən, buddizmi qəbul etmişdilər, ya nə idisə, qurban kəsirlərkən onlara verdiyimiz qurban payını həmin qadın geri qaytarmışdı ki, biz belə şeyləri qəbul etmirik, bu, bizim dinimizə ziddir-filan. Elə bu üzdən də professor onun adını “Ətyeməz” qoymuşdu.

Tural əlimdən tutaraq maraq dolu baxışlarını professorun üzünə tuşlamışdı. Professorun dedi-qodusu bitənə oxşamırdı. Bakının dözülməz istisi də o biri yandan üzmüşdü məni.

Professorun danışığından, deyəsən, Tural da xoşlanmadı və qəfil dedi: “Eeeey, səs salmaq olmaz! Aşağıda Dilavər baba yatır!..”

Elə həmin il şəhərin mərkəzində yerləşən evimizi satıb çoxdan arzusunda olduğum, şəhəratrafı, sakit, havası təmiz, təbiəti gözəl olan bir məkanda torpaq sahəsi alaraq könlümüzə olan bir ev tikdirdik. Artıq kimlərsə rahatsız edəcək kimi bir qorxumuz yox idi. Evimizin alt-üst qatında da kimlərsə yaşamırdı və hər şey bütünlüklə yalnız bizim özümüzə məxsus idi – bütün rahatlığı və bütün çatışmazlıqları ilə. Ancaq Tural hələ də ehtiyatla davranırdı; evimizə gələn qonaqlara, onların azyaşlı uşaqlarına öncədən xəbərdarlıq edirdi: “Eeey, səs salmaq olmaz! Aşağıda Dilavər baba yatır!”

uraman HÜSEYN

LAÇIN DAĞLARI

Səninlə qayıdan illər nə gözəl,
Gəldi yurdumuzun əlvan baharı.
Çiçəklər nə gözəl, güllər nə gözəl,
Həyata qaytardıq o laləzarı.

Qəlbimiz məhbəsdə, könlümüz darda,
Gözlər yolda qaldı, qəlb intizarda.
Biz sizə güvəndik, əridi qar da,
Cənnət Qarabağın sərvəti, varı.

Örtü üstünüzü bulud yorğanlar,
Bitdi ayrılıqlar, keçdi zamanlar.
Dedik, dərdimizi başqa kim anlar?
Gəldik hüsuruna, Laçın dağları!

YORĞUN YOL

Ürəyi qan ağlayan
yaralı həyat da dəyişir
düşmənin məğlub olanda.
Gözəlləşir vətən,
yenidən abadlaşır,
tikilir, qurulur.
Həsərat də

bağlı qalmış xonçasını
yığıb gedir,
axan sular durulur.
Dərdimizi çəkə-çəkə
getdi həsrət də, dərd də,
düşmənin əbədi
məğlub olduğu dünyaya
yola düşdülər.
O yol da çoxdan yorulub,
sönüb işıqlar,
zülmətə qərq olub,
bağlanıb qapısı
nankorların üzünə.
Bağlı qapılar arxasında qalan,
əllərinin çatmadığı,
ünlərinin yetmədiyi
arzularının qaranlıq dünyasına
çəkilib düşmənin.
Cənnəti işğal etmək xəyalı
suya düşənlər!
Yorğun yolunuz
cəhənnəmə aparır sizi.
O yolların gözləri
İndi yol çəkir.
Gedin,
yolunuzu azmayın bir də!

MÜHARİBƏ OLMAYAYDI

Güllələr susaydı,
Güllər açıydı,
bəzəyəydi hər yeri.
Gözlərimizdən gülüş
nur saçaydı
dərd-qəmin üstünə.
Gözəl həyatın
insanla qəsdı nə?
Öləydi qəddar müharibə,
gözəl sülh
əvəz edəydi onu.
Qara bəxtli qan yerinə
şəffaf su olaydı –
saf su.
Çıxaydı həyat
zibillikdən,
dönəydi cənnətə.
Göz yaşlarına
sevinc səbəb olaydı.
Qorxmayaydı uşaqlar,
ağlamayaydı analar,
müharibə olmayaydı!

İLLƏR

Sinəsinə dağ kimi çəkilən
ayaq izləri
toza dönüb uçacaq havaya.
Qara günləri
Zəfər günəşinə təslim etdiyi
gündən bəri
xoşbəxtliyə addım-addım
aparacaq bizi.
Doğacaq o günəş
zülmət gecələrimizə,
daha görməyəcəyik
susuz qalan çiçək kimi
solan illəri.
Xoşbəxt bir dünyada keçəcək
ömrümüzün
dərdimizə həmdərd
olan illəri.

QÖNÇƏ ÜMİDİMİZ

Yaman zülm çəkdik o illərdə biz,
Çadır şəhər oldu, vaqon ev oldu.
Yenə düşmən çıxdı dost bildiyimiz,
Qönçə ümidimiz saraldı, soldu.

Yanan çıraq idik, yanmadıq, söndük.
Darıxdı hər çəmən, hər dağ, hər dərə.
Vətəndə qaçqına, köçkünə döndük,
Şükür, gəlib çıxdıq bu xoş günlərə.

Qalmadı heç yerdə düşməndən bir iz,
Bəlkə, bundan sonra ağ günlər görək.
Gülsün gözlərimiz, bitsin dərdimiz,
Qönçələr həmişə gül açsın görək!

NAĞILIN SONU

Namərd dost, xain qonşu, mələk
cildində şeytan,
Uzaq dur, bizdən uzaq, düşməsin
bura yolun.
Ey vəhşi, ey yırtıcı, necə olmusan insan?
Özünü yazıq kimi göstərən buqələmun.

Əridi qar, getdi qış, vaxtı çatdı baharın,
Dedik, ey yağı düşmən, əl çək
bu yurddan, əl çək!
“İti qovan”la qovduq, kəsildi ayaqların
Qalib vətənimizə uzanan əllərintək.

Bürünüb ağ bayrağa, cəhənnəmə gedirsən,
Gözü yaşlı, bağı qan, məğlub
düşmən donunda.
Dövrən dəyişib artıq, özünə zülm edirsən,
Göydən alma düşmədi
bu nağılın sonunda?

VƏTƏN AĞRILARININ AĞIRLIĞI

(Ələkbər Salahzadənin “Xocalı
xəcilləri” poeması haqqında)

Ələkbər Salahzadənin yaradıcılığına vətənpərvərlik müstəvisində nəzər saldıqda, onun vətənlə bağlı qələmə aldığıların birinci və ikinci kateqoriyalara bölgüsünü apararkən bir sıra çətinliklərlə üzləşməli oluruq. Çünki Salahzadənin özü də, bütün yaradıcılığı da təpədən-dırnağa vətənpərvərlik ruhuna köklənmişdir. Hansını deyəsən, hansından danışasan, birmə, beşdirmi?! Şairin bu qəbildən olan əsərlərindən bir neçəsinin adını çəkək: “Vətən”, “O tay-bu tay mahnısı”, “Torpaq”, “İçərişəhər”, “Qız qalası”, “Qəbələ”, “Beşbarmaq dağı”, “Xəzər”, “Qavaldas”, “Şuşa”, “Qobustan”, “Xocalı xəcilləri” və digər çoxsaylı nümunələrin mayasının Vətən və vətənpərvərlikdən rişələndiyini görməmək mümkün deyil. Burada biz onların hamısından söz açmaq fikrində deyilik. Şairin vətənpərvərlik ovqatı ilə süslənmiş “Xocalı xəcilləri” poeması haqqında xüsusi olaraq ətraflı danışmağı zəruri hesab edirik. “Xocalı xəcilləri” poeması Birinci Qarabağ müharibəsində erməni separatçıları və qatilləri tərəfindən xaincəsinə qətlə yetirilib şəhid edilmiş tanınmış telereportyor və jurnalist Çingiz Musta-

Nizami TAĞISOY

professor

fayevə həsr edilmişdir. Bu poemada müəllif öz qəhrəmanının vətənpərvərlik cizgilərini yüksək şəkildə ortaya qoymağa müvəffəq olmuşdur. Ə.Salahzadənin “Xocalı xəcilləri”ndə müəllifin qeyd etdiyimiz məharəti, ustalığı özünün ən yüksək nöqtəsinə çatıb, odur ki, bu əsərlə bağlı müşahidələrimizi dilə gətirərkən qabartdığımız məqamları xüsusilə vurğulamağı zəruri hesab edirik. Onu da vurğulayaq ki, biz dünya ədəbiyyatından qorxunc və insanı dəhşətə gətirən, nitqini kilidləşdirən səhnələri özündə əks etdirən çoxsaylı əsərlər oxumuşuq.

Qara Yanvar, Xocalı, Mart qırğınları, ermənilərin azərbaycanlılara və türklərə qarşı törətdikləri digər çoxsaylı dəhşətlərlə bağlı nəinki Azərbaycan, həm də rus, fransız, erməni, gürcü, türk, amerikan, litva, moldovan, özbək, qazax və digər xalqların nümayəndələri – jurnalistləri, telereportyorları, publisistləri, yazıçıları, tarixçiləri saysız-hesabsız bədii, publisistik və elmi əsərlər qələmə almışlar. Burada onlardan danışmayacağıq. Çox ağır və üzücüdür. Odur ki, yalnız Ələkbər Salahzadənin “Xocalı xəcilləri” poemasını

yenidən oxumaq (eyni zamanda onun haqqında yazmaq) bizim üçün son dərəcə çətin olacaqdır. Poemanın hər bir sətrindən dəhşət saçır. Bizə belə gəlir ki, şair onu yazarkən tamamilə qorxunc bir dünyanın içindən keçib, dəfələrlə nitqi kilidləşib, özündən gedib. Bütün bunlara baxmayaraq, həmin qorxunc hadisələrin qeyri-adi faciəvi mənzərəsini uğurla yaradıb. Poema Milli Qəhrəman, cəsur jurnalist və tele-reportyor Çingiz Mustafayevin xatirəsinə həsr olunsada, onun mətni və məzmunu bundan qat-qat əzəmətli və təəssüf yaradan, xalqımızın başına gətirilən müsibətlərin nəzmdə nadir təsviri üstələyən elementlərlə göz önündə canlandırmaqdadır. Poema “XX əsrin xronikası”, XXVI bir-birindən fərqli parçalardan, başlıqlardan və “XXI əsrin “X” ilinin xronikası”ndan ibarətdir. Başlanğıc gözlərimiz qarşısında tarixin və gedişatın dəhşətlərini yaradır. İstədik ki, əsərin az bir hissəsindən yalnız kiçik parçaları fraqmentar şəkildə oxucuların diqqətinə çatdıraq. Lakin bunu edə bilmədik. Bildiyimiz kimi, Ələkbər Salahzadənin yazdığı istər kiçik, istərsə də iri həcmli nümunələr olsun, onların mətnlərində sintaqmatik bölgü aparmaq çətin olur, çünki söz sözün, ifadə ifadənin içində elə şəkildə yerləşdirilir, elə formada yapışdırılır ki, onlardan birini digərinin içindən ayıraraq təqdim etmək şairinin deyiminin müəyyən dərəcədə zədələnməsinə gətirib çıxara bilər.

Poemanın qeyd etdiyimiz yerindən başlayaraq, Çingiz sanki kinofilmlərdə olduğu kimi bu vahiməli mənzərələri:

Ağ-qırmızı kəfən üstdə
donanları görə-görə,
gördüyünü, çəkdiyini
Çingiz hönkürə-hönkürə...
Qucağında
oda düşmüş,
yanıb-sönmüş körpə Çingiz,
ağı deyib qan ağlayır,

tükü ürpə-ürpə Çingiz.

...Bu nə gündü, bu nə yerdə,
hamı ölü, bir diri yox.

Uşaq belə kor doğulmur,
gözlərinin heç biri yox...

(s. 6-7) – deyə-deyə hıçqırığımı saxlaya
bilmir.

Müəllif bütün poema boyu Xocalını Xirosima, Xatın, Liditse, Sonqmi və digər ölüm və dəhşət düşərgələri ilə müqayisə edib onun külünü göyə sovuranları lənətləyir. Bütün bu mənzərələri yaradaraq şair həm də faciənin keçmişinə yəni əvvəlinə, xronologiyasına ekskurs edir. 1989-cu ildən doğma tarixi Azərbaycan torpaqları olan Vedibasarda, Göyçədə başlanan köçhəköçə, öldürülənlərin öldüyündən, qarlı yolda donanlardan bəhs edir, “İnsafdan qıt qat-qat qəddar düşməni”ni etdiklərini, onun “qat-qat qəddar, qatıdan qatı qəddar, qatıldən də qat-qat, qat-qat qəddar düşməni” (s.14) “keyfiyyətlərini” sifətin çoxaltma dərəcəsində düşmənin mahiyyətinin dərinədən açılması üçün bədii-poetik priyom kimi istifadə edir:

Şər toxumlu
oğru mini,
əyri mini
zaman-zaman

dümsükləyib qoymur ölə Əhriməni...
(s.15) – deməklə erməninin südünün, öy-
üdünün qarışıqlığından, mənəviyyatının
qısırlığından danışmaqla ermənilərin və
onların havadarlarının antibəşəri obraz-
larını oxucunun gözü önündə ustalıqla
yaradır.

Eyni zamanda bütün bu qorxunc təs-
virlər Çingizin kamerasında “səhnələşir”.
Bununla yanaşı, Xocalı faciəsi fevral
ayında baş verdiyindən Ə.Salahzadə həm
də fevralın ay kimi yarımçıqlığını, kə-
sikliyini də poemanın infrastrukturuna
uğurla daxil edir:

Gün sarıdan yarımayan
fevral ən gödək aydı.
O ilin iliyində
bir günü göynək aydı...

(s. 18) – deyir və nəzərdə məhz həmin
mənfur fevral ayının 25-dən 26-na keçən
günü-gecəni nəzərdə tutur:

26 fevral,
366-cı motoatıcı alay
topla, tankla
haylarına hay verdi, hay.
Yerdən ürkdü
göyə uçdu nalə, haray
«366»
bir ilin 366 gününü
o günün içindəcə
tankların altda saldı...
(s.19).

Ə.Salahzadə Xocalı qətliamını domi-
nant olaraq təsvir predmetinə çevirsə də,
yenə də buna qədər digər illərdə xalqımızın
başına gətirilənləri göstərməkdən, oxu-
cunun diqqətini ayıq saxlamaqdan, yadda-
şını dirçəltməkdən, oyatmaqdan usanmır

və içindən keçən “mənzərələr”i daha geniş
planda göstərməklə:

...1905-də
buynuzları qından çıxdı,
çıxdı, həm də qandan çıxdı!
1918-də

Bakıda mart qırğınları.

Qarabağda, Qubada, Şamaxıda...

kim tökmüşdü o qanları?

(s. 20) – deyərək sual edir. Və yenidən bir
də digər qanlı hadisələrin xronologiyasını
gözlərimiz önündə canlandırır:

20 noyabr Qarakənddə göydə vuruldu,

20 yanvar Bakıda qaraldı,

26 fevral Xocalıda xar oldu,

(s. 21) – deyərək, insanlığa qarşı
törədilən bu faciələrin nəinki tək-cə
Azərbaycanın, həm də bütün dünyanın
böyük bəlaları olduğunu pisləyərək
təsvirlərinin təsir gücünü bir an belə
öləzitmirdi.

Ə.Salahzadənin poetik şərhində və po-
emanın məzmununda ermənilərin yaxın
“bacısı” baronessa Koks da öz payını
gərəyincə alır:

Köksündə erməni ahı
baronessa Koks
ha gəlib-gedir Xankəndiyə –
fokus çıxarır, fokus.
Hansı dumanlıqdansa
terroristi torsuz, tələsiz çıxarır:
yazıq quzu, baxtsiz-tələsiz çıxarır.
Qaniçəni qan içindən
ləkəsiz, sucsuz çıxarır.
Bazara çeynənməmiş saqqız çıxarır.
Haqsız haqlı,
haqlını haqsız çıxarır...
(s. 22)

Xocalı soyqırımına ermənilərin havad-
arları olan dövlətlərdə münasibət birmənalı
olmasa da, 27 fevral 1992-ci ildə “Vaşin-

qton post” qəzetinin müxbiri Tomas Qolts yazırdı: “6 min əhalisi olan Xocalıdan qaçmağa müvəffəq olan qaçqınlar məlumat verirdilər ki, ermənilərin hücumu zamanı 500-dən artıq insan, qadınlar və uşaqlar da daxil olmaqla öldürülmüşdülər... Dağlıq Qarabağ qaçqınları arasında Ağdama gəlib çatanlar sırasında iki türkmən əsgəri də vardır ki, onlar SSRİ Daxili Qoşunlarında xidmət etmişdilər. Onlar Stepanakertdən (Xankəndidən) qaçarkən ermənilərdən olan serjantlar onları ona görə döyürdülər ki, onlar müsəlmandırlar”.

“Independent-Röyters” agentliyinin müxbiri Elen Bomak xəbər verirdi ki, döyüşdən sonra ermənilərin Xocalıya hücum zamanı öldürdüləri çoxlu insanları azərbaycanlılar Ağdamda dəfn etmişdilər. “Dünyanın burada olanlardan xəbəri yoxdur. Biz ölürük, siz isə baxırsız” – dəfndə iştirak edənlər jurnalistlərə qışqıraraq belə müraciət edirdilər.

Yuxarıda adını çəkdiyimiz Tomas Qolts Ağdamdan 1 mart 1992-ci ildə “Səndi tayms” qəzetində yazırdı: «Sağ qalanların sözüə görə, ermənilər atəş açaraq 450 azərbaycanlıyı bıçaqla kəsib doğramışdılar. Onların çoxu qadınlar və uşaqlar idi. Yüzlərlə, bəlkə də, minlərlə insan itkin düşmüş, məhv edilmişdi.

İstilaçılar qadın və uşaqları müdafiə edən əsgərləri və xoşməramlıları da öldürürdülər... Ağdam xəstəxanası qanlı terror səhnəsinə bənzəyirdi”.

3 mart 1992-ci il tarixli “Nyu-York Tayms” qəzeti isə yazırdı: «İnsanların cəsədləri şil-küt edilmişdi”.

3 mart 1992-ci ilin “Tayms” qəzetinin müxbiri Anatol Liven “İşıqlandırılmamış soyqırım” adlı yazısında “Biz gördüyümüz 31 meyiddən yalnız üçü formada olub, onlardan biri polis, ikisi milli könüllü idi. Qalanları (8-i qadın və 3-ü uşaq) olmaqla

mülki paltarda idilər. İki ailə bir yerdə məhv edilmişdi, onların arasında həm də qucağında körpə uşaq olan qadınlar var idi”.

3 mart 1992-ci ildə Hərbi Hava Qüvvələrinin səhər xəbərlərində reportyor canlı efirdə bildirdi ki, o, ermənilər tərəfindən doğranmış və dağlardan tapılıb yığılmış 100 kişi, qadın və uşaq meyitini gözləri ilə görmüşdür. Onların hamısı bir metrlik məsafədən başa atəş açılmaqla qətlə yetirilmişdir”. “Ermənilərin başını ucaltdan, qəhrəmanlıqlarını təbliğ edən” bu tipli yüzlərlə, minlərlə material, sənəd bu gün də saxlanılmaqla həmin acı illərin yaddaşından yüzilliklər ərzində pozulmayacaqdır. Bütün bunlarla bağlı danışmaq çox qorxuncdur. Odur ki, onlardan birinin də yazdığını oxuculara çatdırıb yenə də Ələkbər Salahzadənin “Xocalı xəcilləri” poemasının üstünə qayıtmaq zəruri hesab edirik. 27 fevral 1992-ci ildə Moskvada nəşr olunan “Kommersant” qəzeti oxucularına “Xocalı soyqırımı dünyanın gözü ilə” adlı materialda belə bir məlumat çatdırmışdı: “1992-ci ilin fevralın 25-dən – 26-na keçən gecə azərbaycanlılar yaşayan Qarabağ şəhəri olan Xocalı ermənilər tərəfindən güclü hücumla məruz qalmışdır. 366-cı Rusiya Motoatıcı Alayı hücumda iştirak etmişdir. Nəticədə 613 nəfər öldürülmüş, 487 nəfər yaralanmış, 1275 nəfər əsir götürülmüş, 150 nəfər itkin düşmüşdür”.

Burada bu mənbələrə ona görə müraciət etməyi vacib hesab etdik ki, ermənilərin bir xalq (əgər belə demək mümkünsə!), bir millət (və yenə də əgər onları millət adlandırmaq olarsa!) hansı “yüksək etnik-milli, mədəni-mənəvi əxlaq daşıyıcıları olduğunu” bir daha oxucuların yaddaşında daşılaşdırmaq.

Bax bütün bu qeyd olunanlara görə Ələkbər Salahzadə dünyanın işlərinə, gər-

dişinə Xocalıda ermənilərin törətdikləri ilə bağlı dünyanın kor olub, laqeyd qalmasını dəfələrlə hayqırmışdır:

Bir ona bax, –
oyununa bax –
canı olduğunu bilə-bilə
canini canı saymır.
Bəlkə də, canilərə
qaynayır qanı, saymır!
Ayrı gözlə ona baxır,
əyri gözlə buna
(s. 23).
Belə fərqli münasibətlər zəminində
şair rəngləri bir qədər də qatılaşdırır:

ATƏM gedir –
ATƏT gəlir,
“Gəl-get” gəlir,
“Get-gəl” gedir...
itə ət verib gedir,
ata vəd verib gedir
(s. 24).

Elə buradaca onu da əlavə edib deyir:
“Qoca dünya yiyəsizdi” bəyəm?
sən özünə güvən yalnız,
bel bağlama BMT-yə,
qat kəsib, qat,
dördqat kəsib,
kif atıb dörd qətnaməsi!
(s.25)

Salahzadə ermənilərin və onların havadarlarının siyasi gedişlərini və oyunlarını yaxşı görürdü:

İşğala işğal deməsən,
işğalçıya işğalçı,
bir kimsəni alandımı,
cənab, saya işğalçı?
(s.25)

Ələkbər ATƏT və Minsk qrupuna daxil olanların da iç üzünü bizə olduqca

parlaq aynada göstərməklə onların xarakterik cizgilərini uğurla vurğulayır:

Üç həmsədr, həmdəm sədr,
hər üçü də
həm çox ayıq, həm dəm sədr.
Üçü də bir gəlib-gedir
ağlamaz ki, gülüb gedir!
...Birdən hərdən yada düşür
bədnam Bermud üçbucağı,
bəlli dayı – üç ayının
“yumru” armud üçbucağı....
(s. 26)

Müəllif poemada daim erməni işğalını təbliğ və tərənnüm edən Moskvadakı erməniyönümlü “Vesti” proqramını da öz yaradıcılıq obyektivinə gətirir, orada çalışan tendensioz jurnalistlərin (jurnalistlərin yox!) Dağlıq Qarabağa, Azərbaycana və türk dünyasına baxışlarını ortaya qoyur:

Bir “Vesti” vardı bir vaxt, bir “Vesti”,
ordən bura arası min verstdi.
Oxunu atıb yayını gizlədərdi,
Çaqqalın arxasında ayını gizlədərdi
(s. 28).

Ə.Salahzadə eyni zamanda Qarabağda baş verən bu hadisələrdəki “barmaqlar”dan, “burmaqlar”dan, “buyurmaqlar”dan, “zərin, zorun, torun alət barmağı”ndan, barmaqlardan barınanlardan, “şeytanlığın barmağı”ndan, “izi itən baş Barmağın barmaq-barmaq qarmağı”ndan, “Külə dönmüş” (Xocalıdan) şəhərdən, “Yerin qan içində” yanmasından, “Yerdən bir yerin silinməsi”ndən, “səfirin sınıq şəhadət barmağından”, körpələrin həmin günü nə çəkdiklərindən, “imdad dilədiyi”ndən, onların öz harayları, fəryadları və qışqırıqları ilə Yaradanı soraqlamasından, o bağrıqan uşaqların göz yaşlarının daşları əritməsindən yana-yana bəhs edirdi.

Ələkbər Salahzadə poema boyu Xocalıda baş vermişləri sanki gözü ilə gördü-

yündən bu şəhərin son dərəcə tükürpədicə mənzərəsini oxucunun ömürlük yaddaşına ötürür. Bununla belə, poemanın episen-trində Çingiz Mustafayevin özü dayanır. O, bir ilğım kimi görünür, şairin nəzmə çəkdiqlərinin, təsvirlərinin gücləndirilməsi üçün nə varsa, hamısı onun yaddaşına yardımçı olur.

Erməni karatelçilərindən biri Arkadi Ter-Tadevosyan Xocalı əməliyyatına hazırlığın üç həftə ərzində aparıldığını və bu zaman 487 erməni cəlladının bu soyqırımında iştirakını, bronemaşınlardan və tankəleyhinə texnikalardan istifadə edildiyini etiraf etmişdi. Xocalı soyqırımında güllələnmə ən münbit və rahat məhvetmə forması idi. Çünki onlar bundan azərbaycanlıları qat-qat ağır psixoloji baxımdan sındırmaq üçün kütləvi məhvin daha effektiv üsullarına əl atmışdılar. Ermənilərin 1941-1945-ci illərdə alman faşistlərinin və ordusunun bir batalyona bərabər tutulan 4 “Aynzatsqrupu”na daxil olan “A” qrupu Şərqi Prussiyadan Litva, Latviya, Estoniya istiqamətində Sankt-Peterburqa (o vaxtkı Leninqrad) gələrkən bu qrup yolda Kaunas, Riqa, Vilnüs şəhərləri ərazilərində yəhudiləri doğrayıb tökmüş, “Aynzatsqrupu”n “B” qrupu isə işğal olunmuş, Polşadan Belarusa – Minskə, Smolenskə yola düşüb yəhudiləri Qrodno, Minsk, Brest-litovsk, Slonim, Qomel, Mogilyov və digər şəhərlərdə qəddarcasına qətlə yetirdiklərindən də artıq qəddarlıq törətmişdilər.

Çingiz Xocalıda baş vermiş dəhşətləri atəş altında, mərmə qabağında qorxmada, çəkinmədən öz kamerasının yaddaşına köçürürdü. Ələkbər Salahzadə də bu cəsur reportyorun kamerasında bütün yer almışları öz oxucularına ötürürdü. Çingizin döyüşdən qaçanlara hiddətlə dediyi:

Hara üz tutursuz,
hara gedirsiz?
Yoxsa cəhənnəmə, gora gedirsiz?
dörd gözlə haqlayırdı.
Çoxadamlıq kamerada
yoxlayıb saxlayırdı,
qıvrılırdı lentlərində
xəcil-xəcil yerdən-yurddan qaçaqlar,
torpağının üstündən
əkilməyə qaçaqlar...
Nələr görmüşdü Çingiz,
nələr, nələr çəkmişdi;
bir-birindən qorxulu
mənzərələr çəkmişdi
(s. 32).

Ə.Salahzadə poemada Çingizin dili ilə digər məsələlərə – doğma torpağa, Vətənə kəc baxanlara baş qəhrəmanın dili ilə daş atması da, onun torpaq hayında olmayanlarının bəzilərinin – yaramaz nakəslərin, nadanların özlərinə başının qarışmasını da səciyyəvi təsvir vasitələri ilə qələmə alırdı.

Eyni zamanda sanki öz-özünə giley-lənirdi “özgəlik terrorçumuz yox, elə özümüzün terrorçusuydu” deməklə “Bir yad toyuğuna “kış” eləmərik, on beş eləsələr-beş eləmərik”, “yağı da gəlsə, ürəyi gen... qonaqcıllıq” deyir və sonra da Bakı neftinin Xocalını yandırmasından danışır:

Havada neft qoxusu da vardı o gecə,
bəs necə?!
Bir az da hövllənib havalanmışdı alov,
Qabalanmışdı.
Baklarındakı
Bakı nefti diriltmişdi tankları,
od saçmışdı yağıları.
Bəli, Xocalını bir az da
Bakı nefti
yandırır-yaxmışdı.
Xocalı külə dönmüş,
neft tüstüyə, hisə-pasa çıxmışdı...
(s. 36).

Doğrudan da, bir qədər düşündükdə insanı qərribə hisslər bürüyür bizdə ürəyiaçıqlığa (bəlkə də, sadələvhlüyə!) bax ki, öz torpağımızda qucaq açıb şərait yaratdığımız, yedirdiyimiz, əlindən tutub, qayğısını çəkib adam etdiyimiz, insanlar cərgəsinə qoşduğumuz ermənilər öz neftimizlə özümüzə, tanklarına tökdükləri neftimizlə canımızın bəlasına çevrilmişdilər. Bununla belə, poema müəllifi onu da bilir ki:

Hər halda, ola bilməz
Xocalıdan fəryadları eşidə,
insan olan sevinə,
insan olan qəşş edə...
inanmaq olmur hələ,
bir erməni
o fəryadı qoparan ana yerinə
qoymasın özünü bir anlıq belə,
o terrorçu anası
ağlayıb xısın-xısın,
südüne lənət deyib
özünü qarıamasın...
(s. 37-38)

Salahzadənin poemasının bu yerini nümunə gətirərək yaddaşımızda istedadlı bədii-poetik təfəkkür sahibi, nəsrimizin ağsaqqalı Vidadi Babanlının 1994-cü ildə qələmə aldığı son dərəcə ibrətamiz, etnik-milli kimliyimizi bütün mahiyyəti ilə nümayiş etdirən “Ana intiqamı” povesti öz ideya-məzmun və məram-mahiyyəti ilə çoxsaylı xalqlara və millətlərə örnək ola biləcək əsər kimi canlanır (Babanlı V. “Ana intiqamı”. Bakı, “Yazıçı”, 1994). Müxtəsər şəkildə söyləsək, əsərdə söhbət erməni faşistləri tərəfindən qətlə yetirilmiş (şəhid olmuş) oğluna görə ananın çox böyük əzab-əziyyətdən sonra hərbi komissarlığa müraciət edib ermənilərlə döyüşə yollanması təsvir edilir. Ananın meşədə erməni işğalçıları ilə tamamilə yaxın məsafədə onlardan birinə atəş açması halı

göstərilir. Tam döyüş və atəş vəziyyətində olan avtomatın lüləsini ana düşməyə tərəf çevirsə də, erməni əsgərinin cavanlığına baxıb, həmin erməninin anasının hansı hisslər keçirəcəyini düşündüyündən azərbaycanlı ananın əli tətiyə getmir. Analıq, bəşəriyyət və insanlıq hissi oğlunun intiqamını almaq hissindən daha yüksəkdə dayanır və ana erməniyə atəş açmaq fikrindən vaz keçir. Bu, Azərbaycan xalqının yetişdirdiyi Anadır. Erməni anaları isə azərbaycanlı ananın əksinə olaraq, dinc azərbaycanlı balalarının, körpələrinin ah-vayına laqeyd qalır, imkan, fürsət tapdıqda karatelçi ermənilərlə birləşib onları qətlə yetirir. Görünür, burada etnik-genetik, tarixi-milli dünyagörüşünün və xalq mədəniyyətinin oynadığı rolun özü də daha böyük önəm daşıyır.

Poemanın XXIII bölməsində nikbin notlar getdikcə daha çox üstünlük təşkil edir. Müəllif inanır ki:

Böyüyür Xocalıda doğulan uşaqla
o gecə sağ qalan,
hərəsi bir yana dağılan uşaqlar.
Çadırlara toxunur başları,
çatılır qaşları;
yaraq götürməyə çatmır yaşları.
Qalxır boyları,
uzanır əlləri.
Onlar
hər günü səd-səd aşır,
Xocalıya addım-addım yaxınlaşırlar...
(s. 39-40).

Ə.Salahzadə “Xocalı xəcilləri” poemasını qələmə aldığı dövrdə hələ 2020-ci ilin 27 sentyabrına 16 ildən artıq bir zaman məsafəsi qalırdı. Həmin dövrlərdə ATƏM, ATƏT və Minsk qrupu ölkələrini təmsil edən nümayəndələr Bakıya və İrəvana gəlib-gedir, erməniləri qısırdıb Azərbaycanın üstünə salır, Azərbaycana isə yalançı

vədlər verib geriyyə qayıdaraq riyakarlıq edirdilər. Bunu bütün dünya, o cümlədən sənət adamları, söz adamları, siyasətçilər, şairlər, yazıçılar, publisistlər, alimlər, çoxsaylı qələm sahibləri, adi insanlar yaxşı görürdülər. Ələkbər Salahzadənin də hafizəsi belə yanaşmaları və tendensiozluğu yetərinə süzgəcdən keçirirdi.

Odur ki, müəllif poemasının bir neçə yerində onların boşuna gəlib-getməsinə istehza ilə yada salır:

Biri gəlir, biri gedir səfirin,
sayı itir səfirin,
işğalçının qaşqasını
görən var, göstərən yox.
Heç birinin
şəhadət barmağını görən yox...
(s.41).

Bunu da qeyd edək ki, misli görünməmiş Xocalı soyqırımından sonra erməni qəsbkarları nəinki sakitləşir, əksinə daha da quduzlaşırdılar. Onlar öz havadarlarının köməyinə arxanalarq vandallıqlarını daha da genişləndirirdilər. Azərbaycanın çoxsaylı yaşayış məntəqələrini atəşə tutur, dinc əhalini qanına bələyirdilər. Jurnalist və telereportyor Çingizi (beynəlxalq konvensiya qanunlarında jurnalistlərə, telereportyorlara qarşı silah işlədilməsinin yolverilməzliyinə baxmayaraq) də ermənilər qətlə yetirdilər. Bunu müəllif xüsusi şəkildə təsvir predmetinə çevirir:

Dəni-dəni dinsizlər
dənlədilər Çingizi.
... Köksündə qumbarası,
əlində kamerası
ağacda idi Çingiz,
ayaqda idi Çingiz.
Kol dibində gizlənib
o ağacdan dərdilər.
Yox, budaqtək budayıb
Yer üzünə sərdilər.

Qucağında körpə, Çingiz
o gün o qanlı düzdə
o necə oxumaqdı –
bəlkə də, “Segah” üstə?
O necə ağrımaqdı,
O necə oxşamaqdı?
Naləsi ürək dələn
ağıcıya oxşamaqdı.
O necə ağlamaqdı,
O necə hönkürməkdə?
O gün Çingiz başdan-başa
qan ağlayan ürəkdi...
(s. 42-43).

Elə buradaca yada salaq ki, Çingiz Mustafayev özünün jurnalistlik karyerasına həvəskar kameraman kimi başlamaqla sovet ordusunun 20 Yanvar 1990-cı ildə Bakıda dinc əhaliyə qarşı törətdiyi qəddar qırğınları əks etdirməyi qarşıya məqsəd qoyduqdan sonra Dağlıq Qarabağda gedən hadisələri kamerasının yaddaşına həkk etməklə hərbi jurnalist kimi fəaliyyət göstərirdi. O, dəfələrlə həyatını risklər altında qoymuşdu. Onun gördüyü ən mühüm işlərdən biri də ermənilərin Xocalıda törətdiklərini video-süjet kimi dünyaya yayması idi. O, Xocalı hadisələrindən təxminən üç ay yarım sonra 15 iyun 1992-ci ildə Qarabağın Naxçıvanlı kəndində gedən qanlı döyüşlərdə ölümcül yaralanmışdı. Çingiz məsuliyyətli və vətənpərvər jurnalist kimi ovaxtkı “215 k1” studiyasında işləyərkən Azərbaycan televiziyasına tamamilə yeni bir nəfəs gətirərək, öz korporativ maraqlarını qoruyan məmurların antimillə fəaliyyətinə qarşı çıxır, yalnız özlərini düşünüb dövlət maraqlarına zidd hərəkət edənləri amansız və kəskin tənqid atəşinə tuturdu. Odur ki, şair, Çingizin kamerasındakı lentlərin çoxlarının paxırını açdığını olduqca relyefli göstərməyə çalışır:

Gözləyə-gözləyə çəkdiqlərini
qaldı gözləyə-gözləyə,
gizlədi, gizlədi, dözlənlər dözdü,
kamera dözmədi Çingizsizliyə.
...Qırılan lentlərilə
çoxlarını şad elədi kamera,
yurd-yuvadan erkən qorxub qaçanları
sanki azad elədi.
Əmin-arxayın
cumdular Bakıya şadlıq evləri tikməyə,
“Şuşa”lar ucaltmağa,
Xarı bülbülləri xar eləməyə
Bir heçkən
özünü var eləməyə
(s. 43-44).

Çingiz Mustafayev bir jurnalist, tele-reportyor və milli mücahid kimi son dərəcə prinsipial və təəssübkeş Vətən Daşı idi. Çingiz Mustafayevin ermənilərə, onların vandallığına qarşı dayanan silahı onun kamerası idi. Jurnalistikaya həkimlikdən gəlsə də, o, bu sahədə özünü kvalifikasiyalı telejurnalist kimi göstərə bilmiş, öz dövrünün əlçatmaz və ünyetməz adamlarından – siyasətçilərindən M.Qorbaçov, B. Yeltsin, N.Nazarbayev, A.Mütəllibov və eyni zamanda özünün antiAzərbaycan mövqeyi və ermənipərəstliyi ilə seçilən Raisa Qorbaçova və Qalina Strarovoyto-

vadan və d. müsaibələr götürmüş, özünü əsl vətənpərvər kimi təsdiqləmişdir.

Ələkbər Salahzadə Milli Qəhrəman Çingiz Mustafayevə özünün “Xocalı xəcilləri” poeması ilə bir poetik rekviyem qoyub getmişdir. Onun həyatı və jurnalistlik fəaliyyəti bundan sonra bir sıra kinofilmlərdə də “Adam cinsi arasında cins adam”, “Bəd xəbər gətirən qərribə adamlar” (1993), “Azərbaycanda namus və sevgi ilə” (2006), “Bəd xəbər gətirən qərribə insanlar – 2” (2005), “Payızın 17 anı” (2007) və s. kimi nümunələrdə işıqlandırılmışdır.

Düşünürük ki, Ə.Salahzadə “Xocalı xəcilləri” poemasında Çingiz Mustafayevi və Xocalı soyqırımını kifayət qədər obyektiv, sənədli-poetik bir janrda işıqlandırmış, xalqımızın qəhrəmanlıq tarixinin, eyni zamanda erməni faşistlərinin və onların havadarlarının iç üzünün açılmasında orijinal bədii, poetik və epik mənbə kimi uzun illər boyunca yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Təəssüf ki, nə Çingiz Mustafayev, nə də Ələkbər Salahzadə Qarabağımızın bütünlüklə mürdər erməni tapdağından azad olunmasını, ərazi bütövlüyümüzün bərpasını görmədilər. Hər ikinizin ruhu aramla uyusun, ey Azərbaycanımızın ünlü Vətən Daşları!

ŞEİR VAXTI

Rəsmiyyə SABİR

QADIN

Səni tanıyıram, qadın...
Üzündəki minillik kədər
tanişdır mənə.
Nə etsən də,
fələk gəlməz ki
imana-dinə.

Səni tanıyıram, qadın...
Daşdığıın zibil torbaları
ürəyinə ağır gələr.
Bu arsız dərd də gəlib
sənin könlündə dincələr.

Səni tanıyıram, qadın...
Nə istəyir fələk səndən?
Əli ətəyindən uzun bəxtin
utanıb keçər gəndən.

Səni tanıyıram, qadın...
Dünya ruhuna dar olar.
Al-əlvan yaz çiçəkləri
payız əllərində solar.

Səni tanıyıram, qadın...
Fəqət, unuttum.
Görən, nəydi sənin adın?..

***İçindən yıxılır adam
(Ramiz Rövşən)***

BU MƏHƏBBƏT

Bu məhəbbət bir az göydən,
Bir az da yerdən sıxılır.
Dünya ruhumuz boydadır,
Fərq etməz, hardan baxılır.

Sən getdin, yox oldu izin,
Mən süründüm dizin-dizin,
Baxmadığımız dənizin
Suyu gözümə yığılır.

Yoxdur səndən xəbər-ətər,
Həsrətin hər vaxt təzə-tər,
Üst-üstə toplanan dərdlər
Hamısı ömürdən çıxılır.

Hicran ağır, ürək kövrək,
Gəl bu dərdin yükünü çək,
Bir gün qurumuş ağactək
Hər kəs içindən yıxılır.

MƏN VƏ SƏN

Mən həqiqət arayırdım,
Sən yalan kimi çıxdın qarşıma.
Mən ümid arayırdım,
Sən güman kimi çıxdın qarşıma.
Mən xoşbəxtlik arayırdım,
Sən təsəlli kimi çıxdın qarşıma.
Mən əbədiyyət arayırdım,
Sən ömür kimi çıxdın qarşıma.
Mən Yer üzündə
Nə vaxtsa itirdiyim
Özümü axtarırdım,
Sən çıxdın qarşıma...

SƏN YOXSAN

Sən yoxsan,
Bayırda
bahar fəslidir.
Amma bənövşələrin
boyunu bükükdür
hələ də...

Sən yoxsan,
Bayırda
yay fəslidir.
Günəş həsrətindən
alışıb-yanır.

Sən yoxsan,
Bayırda
payız fəslidir.
Sarı yarpaqlar
təbiətin
qırmızı xəyanəti üzündən
intihar edir.

Sən yoxsan,
Bayırda
qış fəslidir.
Küçələrin buzunu
ayrılığın alovu
yandırır-yaxır...

Sən yoxsan,
Bütün fəsillərdə,
bütün aylarda,
bütün günlərdə
içimdə
sənsizlik havası var...

İLGİM

Mən –
kökündən qoparılmış
bir ağacam.
Kötüyüm belə qalmamış...

Mən –
sındırılmış bir şüşəyəm.
Toxunsan,
qırıntılarım
doğrayar əllərini...

Mən –
saralmış bir yarpağam.
Daha baharlar belə
dəyişə bilməz rəngimi...

Mən –
bir boşluğam
ucsuz-bucaqsız...
Yaxın gəlmə,
yıxılırsan...

DÜNYANIN İÇ ÜZÜ

Ömrümüzün yollarına
Duman, yağış, sis bürünür.
Çıxır astarı üzünə,
Hərdən iç üzü görünür.

Fələk də bizə zülm edir,
Bəxtimizin gözün didir,
Gedənlər uçaraq gedir,
Yerdə qalanlar sürünür...

Hüznü payız axşamı,
Kədərə qərq olub hamı,
Küləklər üfürür şamı,
Dünyanın işığı sönür...

BÖYÜK İNSANLAR

(Müəllimlərimə ithaf)

Bu kiçik dünyamızda
böyük insanlar da var.
Onların ürəyindən
cücərərək boy atar
böyük-böyük amallar.

Böyük insanların
kəlgəsi düşər
kimsəsizlərin ahının odunun
yandırdığı küçələrə.

Böyük insanların
varlığı nur saçar
ışığı azalan dünyaya,
qaranlıq gecələrə...

Böyük insanlar
dərdlərin bizi
kəncə sıxdığı həyatda
qəlbimizdə böyüyər,
qəlbimizi böyüdür...

Həmin böyük insanlar
bu kiçik dünyamızda
böyük iz qoyub gedər...

QAYITDIM

Əvvəl bu dünyada bir yuxu gördüm,
Sonra da rəyamı yozub qayıtdım.
Bu həyatda hər gün gördüklərimi
Ömür kitabına yazıb qayıtdım.

Qürurum yolumda keçilməz qaya,
Dərdlər qəlb evimdə durdu sıraya,
Doyunca baxmadım bu tamaşaya,
Uzaqdan gözucu süzüb qayıtdım.

Amansız fələkdən çox gördüm həmlə,
Yaxın sirdaş oldum kədərlə, qəmlə,
Kağızın üstündə lələk qələmlə
Özüm öz qəbrimi qazıb qayıtdım.

ZALIM

Sevgi nağılı uydurub
Məni inandırdın, zalım.
Şirin xəyala dalmışdım,
Niyə oyandırdın, zalım?

Məhv etdi bizi inadin,
Taleyi, bəxti qınadin,
Qəlbimi saxlayammadin,
Düşürüb sındırdın, zalım.

Bir-bir itirdim ilimi,
Tapmadın mənim dilimi,
Suyğun çırpınan qəlbimi
Qana boyandırdın, zalım.

Bu dünya mənə yağımı,
Axtarıram dayağımı,
Of, söndürüb çırağımı
Canımı yandırdın, zalım.

AZƏRBAYCAN ƏSGƏRİ

Sən Vətən torpağında silinməyən
bir izsən,
Bu günsən, gələcəksən, şanlı tariximizsən,
Sənin şücaətini necə vəsf eləyim mən,
Ey Odlar diyarının igid, qəhrəman əri,
Azərbaycan əsgəri!

Bu torpaq and yerimiz, sən qürur
mənbəyisən,
Yolunu kəsə bilməz nə duman,
nə də ki çən,
Vətənə sipər olan şəhidsən, qazısən sən,
Biz müqəddəs bilirik məzarın olan yeri,
Azərbaycan əsgəri!
Addımların titrədir dağı, dərəni, daşı,
Zəfərlə başa vurdun sən bu çətin savaşı,
Hünərini unutmaz bu tarixin yaddaşı,
Cəngavər ruhlusan sən uzaq
keçmişdən bəri,
Azərbaycan əsgəri!

Qutsal qanı qarışdı, torpağı Vətən etdi,
Şanlı zəfər yolunu rəşadətiylə getdi,
Qayaların buzunu nəfəsiylə əritdi,
Göytürk xaqanlarının xələfidir hər biri –
Azərbaycan əsgəri!

Şanlı qələbə çaldın, sənə zəfər yaraşır,
Şöhrətinin sədası indi sərhədlər aşır,
Sənə xalqın qəlbində məhəbbət aşib-daşır,
Qisasımızı alıb ovutdun dərdi-səri,
Azərbaycan əsgəri!

Əsla dayanma, igid, yürü ancaq irəli,
Döyüşlərdə hayqırtın dağı, daşları dəlir,
Uzaqdan Bozqurdların ayaq səsləri gəlir...
Silinir Yer üzünün bütün pislili, şəri,
Azərbaycan əsgəri!
Azərbaycan əsgəri!

VASİF SÜLEYMAN YARADICILIĞI HAQQINDA

Ədəbiyyat dedikdə bir şey başa düşürük – ayrı-ayrı insanların, xalqın və ya bəşəriyyətin yaratdığı elmi, bədii, fəlsəfi əsərlərin toplusu və bu əsərlərin dövrümüzdə, mənəviyyatımızda, mədəniyyətimizdə yaratdığı oyanış, inkişaf. Bəzən şair bir misrası ilə, yazıçı bir qəhrəmanı ilə ömürlük insan yaddaşına həkk olunur. Bu gün də Azərbaycan ədəbiyyatının xidmətində dayanan böyük söz ustadlarımız gələcək nəsillərə ədəbi töhfələr verməkdə davam edir.

Yazıçı Anarın ədəbiyyatımıza bəxş etdiyi əsərlər və unudulmaz obrazlar, Vəqif Səmədoğlu yaradıcılığındakı sehrli misralar, Sabir Rüstəmxanlı qələminin gücü, Məmməd İsmayıl böyüklüyünün açdığı cığırılar və s. (bu siyahını daha da artırmaq olar), onların saldıqları ədəbi körpülər ölkə hüduqlarını aşaraq ərazi baxımından kiçik olan dövlətimizin böyüklüyünü dünyada bir daha təsdiq edir.

Brilyant da balacadır, amma dəyəri hər zaman böyükdür – sözünü əbəs yerə deməyiblər və o qiymətli əşya üstündə hər zaman çətin mübarizələr olub. Azərbaycan

canımız da dünya xəritəsinə nəzər salanda balaca boyu ilə, amma böyük ürəyi və saysız-hesabsız sənətkarları, işıqlı elm insanları, qəhrəmanları ilə, təbii, zəngin sərvətləri ilə par-par parıldayaraq tarix boyu çoxlarını narahat etsə də, incidilsə də, göz qamaşdırmaqda davam edir.

Bəlkə də, mətləbdən çox kənara çıxdığımı düşünəcəksiniz, amma heç də kənarda deyiləm... Bu gün sizə uzun illərdir əsrarəngiz misraları ilə ədəbiyyat qəzetlərinin və jurnallarının səhifələrində söz-söz döyünən Vasif Süleyman yaradıcılığı, onun şeir-şeir yaratdığı möcüzələr haqqında söz açmağı özümə mənəvi borc bildim. Vasif Süleyman haqqında yazmaq, bəlkə də, mənim üçün tezdir, çünki şairin yaradıcılığı və ədəbiyyat sahəsində sərf etdiyi əmək ən azı yaşım qədərdir. Mənim və bir çox həmyaşıdlarıma, həmkarlarıma irəliləməsində də onun mənəvi dəstəyi danışılmazdır.

Nə sevdin sevəntək, nə üz çevirdin,
Adi təsəlliyydin, adi umuddun.
Mən səni hamıdan yaxşı sevirdim,
Sən məni hamıdan yaxşı unutdun...

Biz, dövrün gəncləri onu ilk də bu şeiri ilə tanımışdıq, öncə sosial şəbəkələrin axtarış bölməsində bu səmimi, gözəl misraların sahibinin kim olduğu ilə marqlanıb sonra da başqa şairlərini axtarıb oxumağa başlamışdıq...

Hamıdan yaxşı unudulduğunu düşünən şair, əslində, fərqləndiricidir ki, bu şairləri ilə o, ədəbiyyat tarixinin gözəl səhifələrində hər zaman vərəqlənəcək, əsla unudulmayacaqdır. Oxuduqca bəzən bu misraların yaranmasına səbəb olan şair yaşantılarına da təşəkkür etmək istəyirsən... Çünki ən gözəl əsərlər ağrılardan, böyük hissiyyatdan doğulur və yaradıcı insan əsər yazarkən dünyaya körpə gətirən bir ananın keçirdiyi ağrıları yaşayır, o ağrılar ki, insan qabırğasının qırılmasına bərabər acı verən hisslərdir... Nəticədə isə öz bəhrəsini görən insan o çəkdiyi ağrıların şirinliyini də yaşayır. Və yaradıcı şəxs hisslərini ifadə edə bilməyən minlərlə insanın duyğularının ifadəçisinə çevrilir. Qısaca desəm, şair şairin övladı kimi doğulub insanlığın hissi kimi yaşayır...

Bu gün Vasif Süleyman yaradıcılığında ağırlı hisslər də öz şirinliyini ədəbiyyat dünyasında aldığı dəyərlə, dildən-dilə, ağızdan-ağıza keçərək tarixin və insanların yaddaşında yaşayır, yaşayacaqdır.

Səssiz harayımı indi kim duya,
Budurmu dediyin əlçatmaz rəya...
Görürsən, bir yanda bu boyda dünya,
Təkcə sən durubsan bir tərəfimdə...

Dünyanın, yerin orbitindən kənara çıxıb, öz həssas duyğularını ürək tərəfinə, ömrünün ən gözəl tərəfinə qoyub şair...

Bu əvəzsiz duyğuları, əslində, hər kəs yaşayır və ya özünü yaşamış kimi hiss edir, amma hər kəs bu qədər gözəl ifadə edə bilmir... Şairin gördükləri, şeirə çevrilənlər İlahinin bəxş etdiyi özəl hisslərdir. Məncə,

şairlər Tanrıya insanlardan daha yaxındır və Allahın Yer üzündəki duyğu, insanlıq, ədalət təmsilçiləridir. Şəxsiyyəti və insanlığı haqqın tərəzində zəif çəkilən insan oğlu kimliyindən və vəzifəsindən asılı olmayaraq dünyaya nə əta edərsə-etsin, mənim üçün dəyərsizdir.

Vasif Süleyman isə bir şəxsiyyət olaraq da sözü ilə, əməli ilə, özü ilə, insanlığı ilə bütündür. Onun misralarından bəhrələnən çox gənclər var ki, şair böyük bir təvazökarlıqla bu gün də onların yanındadır. Vasif Süleymanın mənim və həmkarlarımla yaradıcılığını çox dəyərləndirdiyini, ata, dost qayğısını hər zaman hiss etmişəm, bu gün də hiss edirəm...

Tanrıya “Bircə sən qalıbsan, bir də EŞQ qalıb” – deyən müəllif başqa bir şeirində də İlahidən eşqdən yananların bir yerə toplanmasını istəyərək o insanların bir-birini daha yaxşı anlayacağını düşünür:

Qaytaraq nə varsa, yerindir, yerə,
Gah göyə qarışır, gah da sırr, yerə.
Eşqdən yananları topla bir yerə,
Hamı bir-birini anlar, İlahi!

Və ya:

Göydə quşlara da nəmər verərəm
Adını gətirən xəbər boyunca.

– deyən şair mənəvi hisslərin dünyanın heç bir maddi neməti ilə əvəzlənməzliyini bir daha təsdiq edərək insanları saf sevgiyə və təmiz hissləri qorumağa səsləyir... O hisslər ki, onlar satın alınmır, onların orijinallığı və təbiiliyi saflıqdan, paklıqdan ibarətdir. İnsan mənəvi zənginliyini itirincə böyük bir boşluğa düşür, həyat rəngsiz, dadsız və qoxusuz olur, günlər isə bir-birini bitirməyə tələsən ömrün ağır depressiv hissləri ilə daha da mənasızlaşır:

Tapdım gözlərimdə bəxtin ağını,
Arzum həsrətimdən baş eyləmədi.

Mən gördüm ürəyin ağlamağını,
Ağladı, bir damla yaş eyləmədi.

Bu bəndi oxuyarkən nə zamansa internet səhifələrində rastlaşdığım “Ürək ağlayanda gözdən tər axarmış...” – sözləri yaddaşımda yenidən təzələnir.

O, ağ günü yalnız gözlərinin ağında görən arzularının yorulduğunu desə də, ürəyinin bir damla yaş belə axıtmadığı halda için-için ağlaya bildiyini şeir boyu dilə gətirir. Ağlamaq yalnız göz yaşı demək deyildir çünki. İnsan bir rəsm əsərində fırçaların hərəkəti boyunca, bir musiqinin ucalıb-enən ritmində də, bir şeirin sonuncu misrasında da duyğuları ağlada bilir. Ağrıları göz yaşlarıyla ifadə etmək, əslində, insanı rahatlaşdırır, ürəyini boşaltmağa imkan yaradır, ağlaya bilməmək, kədərini içinə atmaq isə ağrıların ən əzablısıdır. O zaman ağır bir yük olaraq daşıyırsan özünü. Bəzən səssiz bir yerdə var gücünlə bağıraraq ağlayıb ayağının altındakı torpağı daşladıqdan sonra içindəki bütün yükləri ətrafda əks-səda verən səssizliyə boşaltmaq o ağırlığı içindən atmağa kömək edir. Kişilər isə çox nadir hallarda ağlaya bilirlər. Yaşantıların ağırlığını içində daşdıqca bu yükün altında ürəyin çiyniləri bükülür, ürək zədə alır.

Tanrı yazdığına neyniyəsiyəm,
Bu boyda saflığın divanəsiyəm.
Mən bu məhəbbətin azan səsiyəm,
And içmək istəsəm, Quran olursan.

Sevgi müqəddəs hisslərlə o zaman bərabər tutulur ki, o, həqiqətən də, uğrunda hər azaba qatlanmağa dəysin. O an “Quranı-Kərim”ə yalandan and içməyə qorxan inanlı insan duyğuları yaşayırsan. Bu halda eşq İlahiləşir, güvən yerinə, qibləgahına, and yerinə və səcdə yerinə çevrilir... Bu yaşantılar bəşər övladının həyatında ən

günahsız, ən saf tərəfidir, mənəcə. Nə xoş belə sevməyi, sevlməyi bacaranların halına... Vasif Süleyman da şair duyğularını qələminə dolduraraq sevən ürəkləri belə fəth edir...

Ömrünün 60-cı ilinə şeir kitabları, publisistik yazıları və məqalələri ilə addımlayan şair bu zaman ərzində müsbət insani keyfiyyətlərini də yanından ayırmayıb. Yaxşılıq və xeyirxahlıq onun ömür yollarının ən vəfalı silahdaşdır. O, sözüylə də, əməlləriylə də gözəllik və xeyirxahlıq uğrunda 60 ildir ki, ömür qət edir. Şairə yaradıcılıq və insanlıq zirvəsində daha uzun, sağlam ömür arzu edirəm.

Tanrı yaxşılıarı həyatımızdan və dünyamızdan əskik etməsin.

Aysel XANLARQIZI

MELOMAN

(sənədli hekayə)

“Sözün qurtardığı yerdə musiqi başlayır”.

Artur ŞOPENHAUER

...Diksinib yuxudan ayılandan sonra bir müddət harada olduğunu müəyyən edə bilmədi – görünür, nənəsi demişkən, silkələnib yuxusunun içindən hələ tam çıxmamışdı. Yuxuda gördüklərini və yaşadığı hissələri şüurunun fokusuna heç cür yığa bilmirdi: elə bil məkan və zaman duyğusunu itirmişdi. Axı harada idi o? Yuxuda gördüyü o möhtəşəm konsert salonunda, yoxsa həyətlərindəki böyük gilə ağacının altında? Bəs onda bu taxta divarlar nə idi? Həyətlərinin hasarları bir yana, konsert salonunun divarları taxtadan olmur axı.

Qəfildən ona elə gəldi ki, heç yerdə də deyil, haradasa uzarlarda mavi səmada qanadsız-filansız uçur və belə getsə, ruhu bu dünyanı tərk edib həmişəlik məchul bir aləmə qovuşacaq.

Gün növbətçisinin ucadan dediyi və boş dəhlizin divarlarına dəyib əks-səda verən sözlər öz işini gördü:

– Farağat! Bölük növbətçisi çıxışa!

Konsert salonu artıq bir ildən də artıq hər gecə yatdığı kazarmanın soyuq divar-

ları arasında əriyib yox oldu, həyətlərindəki gilə ağacından gələn xoş qoxu burundundan çəkilib getdi, hansısa bir qüvvə asudəlik içində üzən ruhunu sanki aşağı çəkib Rusiyanın uzaq bir qəsəbəsində yerləşən əlahiddə bölüyün taxtadan tikilmiş kazarçasındakı əsgər çarpayısına bağladı. Amma nə növbətçinin kobud səsi, nə də kazarmanın soyuqluğu bayaqdan içində qövr edən o səsə – “Rast”ın möhtəşəm melodiylarına dov gələ, onları susdurub bilmədi, çünki o melodiylar çoxdan ruhunun bir parçasına çevrilmişdi.

“Rast” simfonik muğamına olan bu sevdə ürəyində nə vaxt cücərmişdi, ruhuna necə hopmuşdu, bilmirdi. Bunu sözlə ifadə etmək çətin, bəlkə də, mümkünsüz idi. Əsgərliyə gəlməmişdən əvvəl son iki ildə dostunun Bakıdan alıb gətirdiyi valı hər gün azından iki dəfə oxutdurub dinləməsəydi, nəfəsi tıncıxırdı. Ələlxüsus da gecə yatmadan əvvəl onu mütləq dinləməli idi, yoxsa yata bilməzdi. Və çox vaxt da o melodiyların təsirindən məst olub nə vaxt yuxuya getdiyindən xəbəri olmazdı. Belə

vaxtlarda anasının o biri otaqdan deyinə-deyinə gəlib (qrammofonu) şəbəkədən ayırmağını görməsə də, dediyi (və çox güman ki, hər dəfə təkrar etdiyi) sözləri bir dəfə yarıyuxulu vəziyyətdə eşitmişdi: “Vallah, bu gədənin başı çönəcək... Nə görüb bu səs-küydə, bilmirəm”.

“Ay səni, mənim əziz anam. Bu, səs-küy deyil ey, mənim ruhumdur, qıyafəsinə dəyişib musiqiyə, melodiya çevrilib. Onu dinləyəndə özümü görürəm, elə bil ikinci dəfə doğuluram”.

28 dəqiqəlik simfoniya o qədər qulaq asmışdı ki, artıq əzbər bilirdi, ürəyi istəyəndə ağzında zümzümə edirdi. Əlbəttə ki, özü üçün. Amma necə oldusa, bir dəfə çayxanada dostlarının yanında bu sevdadan söz saldı və simfoniyanın final hissəsini şövlə, həvəslə ağzında ifa elədi. O vaxt dostlarından biri anasının dediklərini təəccüb, heyrətqarışıq istehza ilə bir qədər başqa formada təkrarladı:

– Qardaş, belə getsə, sən dəli olacaqsan...

Lüğətlərə baxıb öyrənmişdi ki, onun kimi adamlara meloman deyirlər, yəni janrından, növündən asılı olmayaraq bütün musiqi əsərlərinə maraq göstərən, musiqi ilə yaşayan adam. Doğrudan da, musiqi onun üçün kefinin duru vaxtlarında əylənmək, vaxt keçirmək üçün vasitə yox, hisslərin, duyğuların səsi, ruhun obrazı, əksi kimi bir şey idi və o, bu səsləri duya, oxuya, o obrazları görə bilirdi. Onun fikrincə, bu dünyada hər şeyin – daşın, yarpağın... ən başlıcası isə hər bir insanın öz musiqi obrazı vardı, adamlar təkcə canlı varlıq kimi yox, həm də öz xarakterlərinə, temperamentlərinə uyğun musiqi melodiyası kimi mövcud idilər. Uşaq mahnılarından tutmuş, böyük simfoniyalara qədər xoşuna gələn xeyli musiqi vardı. Amma “Rast”ın onun üçün

ayrı aləm idi. Bu əsərdə nə isə sirli, magik bir qüvvə vardı, onu dinləyəndə asudəlik, xoşbəxtlik, işıq içində üzürdü, “Rast”ın güzgüsündə özünün heç kimə açmadığı sirlərini görürdü, elə bil öz-özü ilə sonu görünməyən, heç vaxt bitməyəcək əbədi söhbətə başlayırdı.

Əsgər gedəndə “Rast” yazılmış valı evlərində qoyub “Rast”ın özünü ürəyində Rusiyanın bu uzaq qəsəbəsinə gətirdi, evləri, doğmaları üçün darıxanda onunla söhbətləşdi, dərdləşdi, soyuq, şaxtalı qış gecələrində qarovulda olanda “Rast”ın istisinə qızındı, “Rast”ın melodiyalarından qanad taxıb Vətənə – küçədəki akasiya ağacının xoş ətri dolan həyətlərinə sarı uçdu...

Bu gecə də bu yuxu!

Qəribə yuxu idi – elə bil nə əvvəli vardı, nə də sonu. Gördü ki, böyük, işıqlı bir konsert salonunda tək-tənha oturub. Qəfildən maestro Niyazi sağ tərəfdəki qapıdan daxil olub səhnəyə qalxdı, onu gözləyən orkestrin qarşısına keçib salona baş əydi, elə üzü salona dayanıb cibindən çıxardığı dirijor çubuğunu havada yellədi və elə o andaca “Rast”ın möhtəşəm sədaları ürəyinə sancılıb ruhunu zəbt elədi.

O, televizorda maestronu dirijorluq edən yerdə görmüşdü, amma indi bir vaxtlar gördüklərinin içində idi – maestronun melodiya tempo, ritminə uyğun dəyişən sifətini, əllərinin qeyri-adi hərəkətlərini, barmaqlarının rəqsini canlı izləyirdi.

O heç vaxt dirijorun üzünü salona, arxası isə orkestrə tərəf dayanıb dirijorluq etdiyini görməmişdi və yaqın ki, heç vaxt da görməyəcəkdi. Amma indi ağına gəlməyən olayın şahidi idi. Yuxu məkəninə – öz yuxusunun içində olduğunu bilmirdi axı. Bunu qəfildən diksiniib yuxudan ayılıandan bir müddət sonra bildi.

İndi çarpayıda uzanıb o yuxunu bütün təfərrüatı ilə yadına salmağa çalışa-çalışa

ichində baş qaldıran yeni bir istəyi – “Rast”ın özünü, daha doğrusu, “Rast” yazılmış valı bura gətizdirmək, təkcə özünün yox, hamının eşidəcəyi tərzdə səsləndirib bu qəsəbənin havasının, səmasının canına hopdurmaq arzusunı reallaşdırmaq barədə düşünürdü...

Səhər yeməyindən bir saat sonra adına “Leninskaya komnata” dedikləri otaqda ictimai-siyasi məşğələ vaxtı ali hərbi məktəbi bu il bitirmiş gənc leytenant Şiyanov xalqlar dostluğu barədə mühazirə oxuyanda dəftərindən bir vərəq qoparıb dostu Yasinə aşağıdakı məzmununda məktub yazdı:

“Yasin, salam. Bu məktubu məşğələ vaxtı tələsik yazıram. Xahiş edirəm, onu oxuyandan sonra bizə get, anama de ki, kitab şkafinin üstünə qoyduğum valoxudanın yanındakı valı – sənin Bakıdan alıb gətirdiyin “Rast”ın valını deyirəm – sənə versin. Onu mümkün qədər tez mənə göndər.

Hələlik bu qədər.
Dostlara salam de”.

Düz iki həftənin tamamında gözlədiyi bağlama gəldi. Böyük val idi, bir üzünə “Rast”, o biri üzünə maestronun müxtəlif janrlarda bəstələdiyi kiçik həcmli əsərlər yazılmışdı. Elə bu üzün düz ortasında maestronun hansısa qəzetdən kəsib gətirdiyü şəklini yapışdırılmışdı.

Valı sığalladı, şəkə baxanda evdə qoyub gəldiyi valoxudan gəlib durdu gözlərinin qabağında, kövrəldi və sevincinin təntənəsini tam yaşamağa macal tapmamış fikir onu gətirdi: “Yaxşı, mən bu valı harada, necə oxudacam ki, səsinə hamı eşitsin?”

Aydındır ki, valı sığallayıb üzünə baxmaq üçün gətizdirməmişdi. Amma indi başa düşdü ki, onu burada səsləndirmək şansının olmamasını nəzərə almayıbmış.

Pərt halda boynunu qaşıya-qaşıya vəziyyətdən çıxış yolu axtarmağa başladı və qəfildən bircə anın içində o yolu tapdı... “Dayan, dayan... Bölükdə hər gün səhər yerbəyerinin sonunda SSRİ-nin dövlət himnini səsləndirən valoxudan var axı. Niyə ağılıma gəlmir bayaqdan? Düzdür, onun qoyulduğu otağın açarı həmişə starşinada olur və otağa ondan başqa heç kimin girməyə icazəsi yoxdur. Nə olsun? Xahiş edirəm, yarım saat mənə icazə verər”.

Eni təxminən bir, uzunluğu da iki metr olan o hücrədə heç vaxt olmamışdı. Amma eşitmişdi ki, orada üstünə köhnə bir valoxudan qoyulmuş kiçik mizdən və SSRİ-nin dövlət himni yazılmış valdan başqa heç nə yoxdur. Hər gün səhər yerbəyerinin sonunda hərbi hissənin komandiri ucadan “Farağat” komandası, ardınca da əlini baş geyiminə yaxınlaşdırıb “SSRİ-nin hava sərhədlərinin müdafiəsi üçün döyüş növbəsinə başla” əmrini verən kimi içəridə hazır dayanmış starşina valoxudanının iynəsini işə salırdı və himnin həyətdəki dirəyə bərkidilmiş səsucaldandan pərvazlanan sədaları kiçik qəsəbənin, bəlkə də, hər yerinə yayılırdı...

Axşam yeməyindən sonra starşinaya yaxınlaşdı:

– Yoldaş starşina, müraciət etmək olar?

Starşina içkili adamların gözləri kimi süzülən gözlərini ona zilləyib dedi:

– Olar.

– Xahiş edirəm nəzarətinizdə olan kiçik otaqdakı valoxudandan yarım saat istifadə etməyimə icazə verəsiniz.

Nəyə görəsə ümid edirdi ki, starşina tərəddüd etmədən açarı çıxarıb ona verəcək və sonra da gedəcək öz vacib işlərinin dalınca.

Amma tam əksinə oldu.

– Başın xarab olub-nədir, yoldaş əsgər? O valoxudanın köməyi ilə hər səhər

dövlət himni səslənir. Onun saz olmağına başımla cavabdehəm – bu bir. İkincisi, nəyinə lazımdır o valoxudan sənin?

Eşitdiklərindən diltxor, məyus olsa da, axıra kimi getmək qərarına gəldi.

– Bir val var, onu səsləndirəcəm.

Starşının gözləri qəzəblə parıldadı:

– Val? Nə val? Nəyi səsləndirəcəksən onunla?

– ”Rast” simfonik muğamını, – fəxrlə dedi. – Bizim böyük dirijor və bəstəkar Niyazinin əsəridir.

Starşına dünyagörüşü yüz qram araqlı, turşuya qoyulmuş beş-altı xiyar, əsgərlərin həftəsonu hamamlanması, alt paltarlarının camaşırxanada yuyulub təmizlənməsi və bu kimi digər qayğılarla məhdudlaşan tipik rus mujiklərindənədi və indi onun həmin o illərdə nəinki himninin təəssübünü belə canıyananlıqla çəkdiyi SSRİ-də, hət-ta onun hüduqlarından kənarda da yaxşı tanınan, dünyanın tanınmış dirijorlarından hesab olunan Niyazini tanımaması hardasa təbii idi. Amma dediyi sözlər Niyazinin, onun təmsil etdiyi xalqın sanbalına qətiyyən yaraşmadı:

– Sənin ”Rast”ın bilirsən hara getsin?

– həmin o vulqar sözü işlətdi, – Niyazidir, Miyazidir, o da dalınca. Simfoniya yazan olub bunlar. Sizin qıy-qışqırığınıza görə karyeramı risk altına qoymalıyam? – alovlu çıxışına tipik rus sözləri ilə nöqtə qoymağı da unutmadı, – çernomazı çurbanlar!

Starşının ağzından çıxan hər söz başına ağır çəkic zərbəsi kimi dəyir, ruhuna mismar kimi sancılırdı, amma cavab verə bilmirdi, çünki ən kəsə cavab starşının özünə tüpürmək idi ki, andıra qalmış subardinasıya qadağası buna imkan vermirdi.

Bir müddət hərəkətsiz dayandı və çıxışını bitirib öz vacib işlərinin dalınca gedən starşına hələ gözdən itməmiş ağına gələn fikirdən diksinib – elə bil yeni Amer-

ika kəşf eləmişdi – öz-özünə pıçıldadı: ”Səhv etdin, həddi keçdin, yoldaş starşına. Sən sən ol, mən də mən. Səni qıy-qışqırıqla adlandırdığın o ”Rast”ın sədələri altın-da farağat dayandırmasam, dədəmin oğlu deyiləm. Onda görərik kimdir çurban”.

Səhər yerbəyeri həmişə 13-15 dəqiqə çəkirdi. Ertəsi gün də elə oldu. Komandır ötən günün döyüş növbəsini qısaca təhlil elədi, yaxşı xidmətinə görə kimlərisə təriflədi, pis xidmətinə görə kobud sözlərlə kimlərisə tənqid elədi, yeni gün üçün tapşırıqlar verdi və nəhayət, əlini baş geyiminə yaxınlaşdırıb hər gün verdiyi əmri təkrarladı:

– SSRİ-nin hava sərhədlərini qorumaq üçün döyüş növbəsinə başla!

Sırada rus, özbək, gürcü, ukraynalı, erməni millətindən olan əsgərlər, sıranın qarşısında və komandirin yanında dayanmış zabitlər özlərini ”qurudub” farağat vəziyyəti aldılar və və bir neçə addımlıqda dirəyə bağlanmış səsucaldandan SSRİ-nin himni əvəzinə ”Rast”ın möhtəşəm sədələri gözdən-könüldən uzaq bu kiçik qəsəbənin səmasına yayıldı.

Kimin birinci özünə gəldiyini demək çətin idi. Bu səslər orada olanların hamısının qulaqlarından girib içlərində bir fırtına, təlatüm yaratdı. Neçə saniyə keçdi, bir Allah bilir. ”Qurumuş” bədənlər bir-bir boşalmağa, gözlər hədəqəsindən çıxmağa başladı. Ardınca komandır elə əcaib bir səslə nərildədi ki, elə bil fili yerə yıxıb başını kəsirdilər.

Starşına özünə gəlib iynəni valdan ayıran kimi komandirin növbəti bağirtısı həyətə başına götürdü.

– Bu nədir belə?

Sonra özünü sağ tərəfə – həmin o kiçik otaqlı həyətə baxan pəncərəsinə tutub yenə hiddətlə bağirtıdı:

– Yoldaş starşına, səndən soruşuram: bu nədir?!

Əlində “Rast”ın valını tutmuş starşına əks tərəfdən – kazarmanın qapısından çıxıb yüyürə-yüyürə komandirə yanaşdı və it kimi zingildədi:

– Əclaf gecə pəncərədən girib valı dəyişdirib, yoldaş komandir... Mən... mən günahkar deyiləm...

– Bəs sən kor idin? Görmədin bunu?

– Ağılıma gəlmədi, yoldaş komandir, – starşına komandirin qəzəbli baxışlarına tab gətirmədi, başını əyib yerə baxdı.

– Sənin heç vaxt ağlın olmayıb və olmayacaq da, starşına. Sən çurban kimi bir şeyсэн. Lap çumosan. Bildin?

Sonra valı qoyuna dönmüş starşının əlindən dartıb aldı, və üzünü sıraya çevirib dedi:

– Kimdir bu diversant, çıxsın irəli.

Bu olaya mərd-mərdənə, kişi kimi nöqtə qoymaq lazım idi. Ona görə də tərəddüdsüz, mərd-mərdənə dedi:

– Mən...

Komandir səs gələn tərəfə baxıb onu gördü.

– Sıradan çıx! – elə bil məğlub edəcəyinə əmin olduğu rəqibini rinqə çağırırdı.

O, sıradan çıxdı, sonra hərbi qaydada çevrilib üzünü sıraya tərəf dayandı.

– Sənin başın xarab olub, əsgər, yoxsa bu sütün vaxtında hərbi tribunal keçir ürayindən? Bilmirsən ki, dövlətin himni həmin dövlətin toxunulmaz atributudur? Başa düşürsən ki, odla oynayırısan? – yağdırdığı bu suallara cavab gözləmədən sol tərəfində dayanmış leytenant Şiyanova tərəf çevrildi. – Bax öz işinə fəxr elə, yoldaş leytenant. Sənin tərbiyə etdiyin əsgərdir bu.

Şiyanov gözlərini yerə dikib dinmədi.

– Yaxşı, bunu niyə, hansı məqsədlə

elədin? – komandir yenə ona müraciət etdi.

– Amma kişi kimi düzünü de.

Mən o vala yazılmış əsərə qulaq asmaq istəyirdim, yoldaş komandir.

Komandir əlindəki vala saymazyana nəzər salıb soruşdu:

– Bunu qayda-qanun çərçivəsində, adam kimi edə bilməzdin?

– Adam kimi eləməyə imkan vermədilər, – deyib komandirin yanında dayanmış starşınaya baxdı.

Komandir starşının əcaib forma almış sifətini süzüb, deyəsən, işin nə yerdə olduğunu başa düşdü.

– Yoldaş starşına, sənə xidməti işinə yazılmaqla şiddətli töhmət, sənə isə – yenə Şiyanova baxdı, – töhmət elan edirəm. Hər ikinizin tutduğunuz vəzifəyə uyğun olmamanız barədə tam qərara gələndən sonra bu barədə yuxarı komandanlığa raport yazacam. Bunu – əlindəki valı leytenantı uzatdı, – hələlik özündə saxla, əgər iş yuxarı komandanlığa qədər böyüsə, əşyayı-dəlil kimi lazım olacaq. – Sonra əsgərə tərəf çevrilib onu başdan ayağa süzdü – Səni isə hələlik 2 günlük həbs edirəm. Özü də cəzanı haupvaxtda yox, kartof anbarında çəkəcəksən.

...Hərbi hissədə hamının “komandirin kurortu” adlandırdığı köhnə anbarın böyük hussəsi yerin altında idi. Ora girəndə kifləmiş kartof iyi içəridəki rütubətə qarışmış ürayini bulandırsa da, buna əhəmiyyət vermədi. İçində qəribə bir xatircəmlik, əminlik vardı. Əsas məsələ həll olunmuş, starşının dərslərini vermiş, “Rast” ın heç olmasa giriş hissəsini canlı dinləmiş, üstəlik, bu qəsəbənin havasına, səmasına qovuşdurmuşdu.

Və xoşbəxtcəsinə
fıkrələşirdi ki, illər keçəcək, nə
starşına, nə bu olayın iştirakçıları, nə də
onun özü bu dünyada olmayacaq, amma bu
qəsəbənin havası “Rast”ın o möhtəşəm sədalarını öz
canında həmişə gəzdirəcək...

İltimas SƏMİMİ

YOX OLAR

Səni xatırlayanlardan
Biri belə
Kövrəlmədi.
Yoxluğuna nə göy qaraldı,
Nə yer üşüdü.
Sənsizlik belə başladı,
Belə də ötəcək...
Doğmaların yaddaşında
Yaxasını cıran acı xatirələrin
Köz-köz sönər.
Əlləri qoynunda
Xəyallara qərq olmuş
Neçə söz
Payız yarpağı kimi soldu.
Yoxluğuna
Nə zaman dayanar,
Nə də göy üzündə günəş
Yox olar.

OYANA

Arzular məzarlığına dönən
Bu yarımçıq ömür
Kimindir?
Bir az göz yaşı,
Bir az da hicran qoxuyur.
Üstündən ayrılıqlar
Yol salıb,
Ölümə üz tutanlar
Ağır-ağır yeriyr.
«Yaşamaq» kəlməsi
Göz yaşı sıxmaqdadır.
Şirin bir yuxuya sarılıb
Ömrü bitirməyənlər
Mümkün deyil oyana.

SİLİNƏR

Ovcunu bərk sıx,
Yollar qaçar əlindən.

Ayağın altında torpaq
Diksinər,
İçində yuxusu qarışmış
Arzuların
Yarpaq-yarpaq saralar.
Təsəllin bir qarış yol,
Bir qaşığı ümidir.
Nə yol bitir,
Nə ümid.
Bu sükut alın yazındır,
Bütün cığırılar ayrılığa aparır.
Yer üzünə kölgə tökən
Bu qaranlıq gecə
Taleyni oxuyur.
Kiri, qoy küləklər əsməsin,
Yer üzündə bütün xatirələr silinər...

ADA KİMİ

Sığalmı istədin?
Küləklər əsdi.
Qəfil bir yaz yağışı
Yollara süzülən
Bütün göz yaşlarını yudu.
İndi Yer üzündə
Bir «Əlvida» kəlməsi
Göyərəkəkdir.
Kölgəsində tənha bir qoca
Xatirələrə qərqlənib.
Qayğılardan sıxılan ürəyi
Dənizdə,
Üstündə qara ruhlar dolaşan
Kiçik bir ada kimi...

BİRCƏ XATİRƏ QALIR

O gözlərdən uzaq düşmək
Qəfil ölümə
Üz-üzə gəlməkdir.
Hər şey bitmiş kimi...
Evin bir küncünə
Qısılib ağlamaqdan başqa

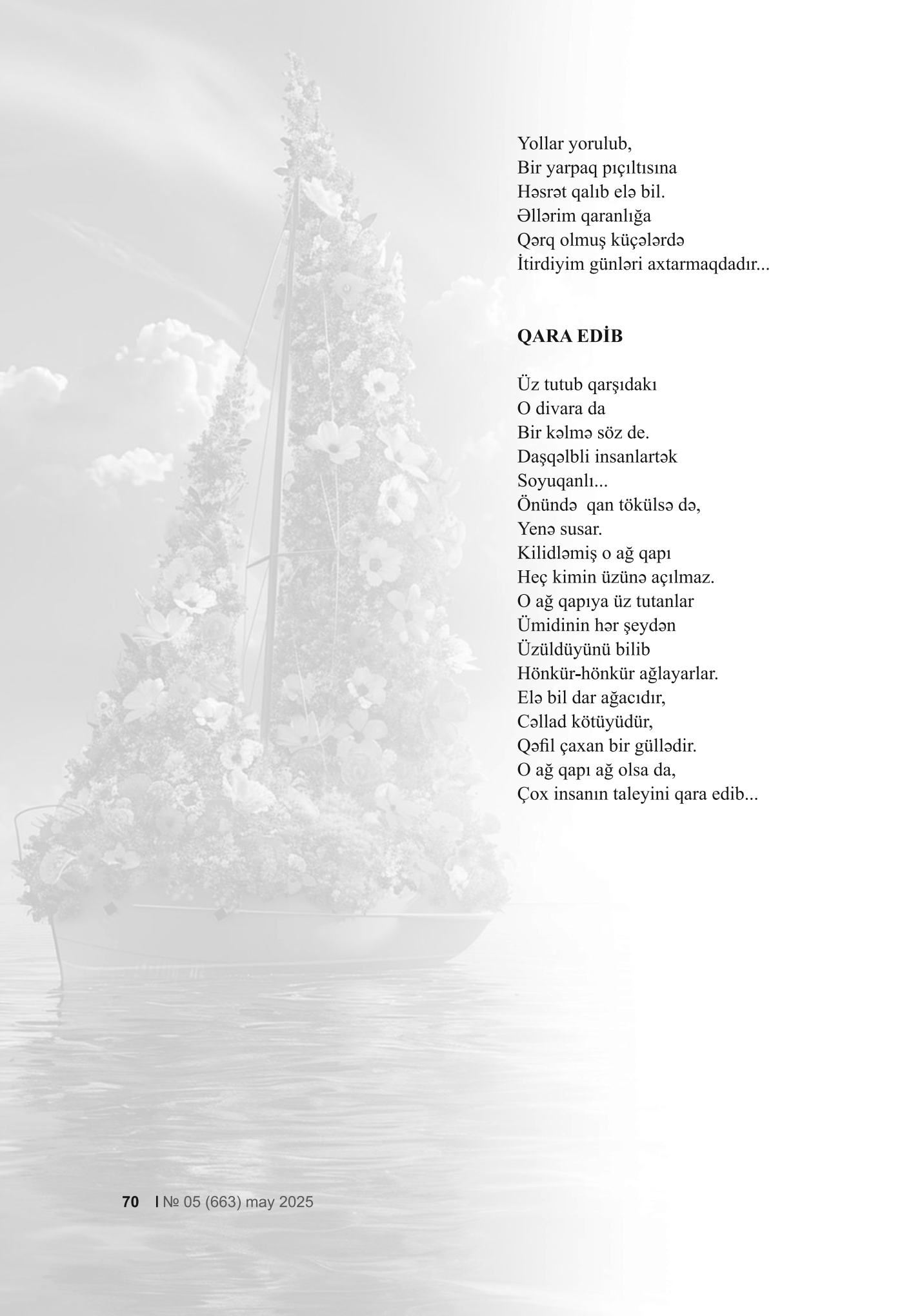
Sevənlərin əlindən
Nə gəlir ki?
Ona da vaxt olsa.
İntizar bir yandan,
Həsrət bir yandan.
Şəhər nə vaxt doğuldu,
Gün nə tez ötüşdü,
Axşam nə tez düşdü?..
Sevənlərə yeltək ötən zamandan
Bircə xatirə qalır...

YAVAŞ-YAVAŞ İTƏCƏKSƏN

Sevdiyini insanlar da
Çıxıb gedəcək,
Yorğun baxışlarından
Heç nə duya bilməzsən.
Qaranlıq gecədə
Başının üstündən
Qara ruhlar dolaşar.
Qorxulu yuxular,
Qulağına axan səslər
Səni bir an da rahat qoymaz.
Ürəyini didən
Ölüm xofu,
Yaddaşından silinməyən
Bir nakam sevgi saçlarını yolacaq.
Sən o sevginin kölgəsində
Yavaş-yavaş itəcəksən...

AXTARMAQDADIR

Yorulub əldən düşdü:
Kim hansı qapıda,
Hansı tində,
Hansı küçədə?
Şəhər sükut içində,
Hava da göz yaşlı
Qoxuyur.
Balıqsız dəniz kimi,
Bu şəhərin küçələrində
Bir kimsə yox.
Qara ruhlar dolaşır.

Yollar yorulub,
Bir yarpaq pıçıltısına
Həsrət qalıb elə bil.
Əllərim qaranlığa
Qərq olmuş küçələrdə
İtirdiyim günləri axtarmaqdadır...

QARA EDİB

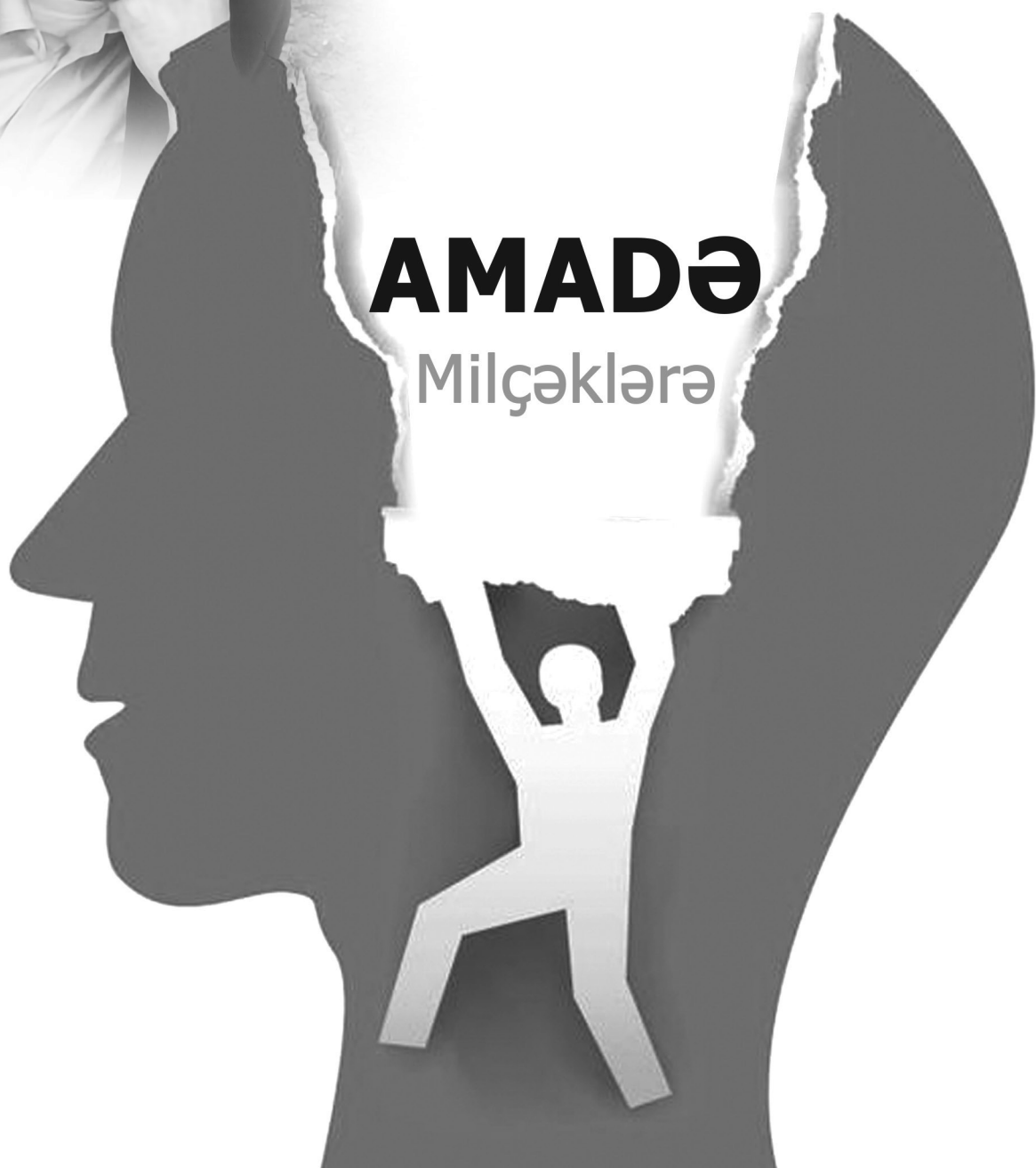
Üz tutub qarşıda
O divara da
Bir kəlmə söz de.
Daşqəlbli insanlartək
Soyuqanlı...
Önündə qan tökülsə də,
Yenə susar.
Kilidləmiş o ağ qapı
Heç kimin üzünə açılmaz.
O ağ qapıya üz tutanlar
Ümidinin hər şeydən
Üzüldüyünü bilib
Hönkür-hönkür ağlayarlar.
Elə bil dar ağacıdır,
Cəllad kötüyüdür,
Qəfil çaxan bir güllədir.
O ağ qapı ağ olsa da,
Çox insanın taleyini qara edib...

NƏSR

Mübariz CƏFƏRLİ

AMADƏ

Milçəklərə

Arı ilə milçək pəncərəsində xırda bir dəşik olan balaca bir otaqda qalsa, arı bayıra yol axtara-axtara min kərə özünü şüşəyə, özü də az qala şüşənin eyni yerinə vurub tələf olacaq. Çünki bir xətlə, eyni cürə hərəkət eləyib azadlığa qovuşmaq istəyir. Loru dildə desəm, başı dəfələrlə divara, pəncərəyə dəysə də, inadından dönmür, yolunu dəyişmir. Milçəksə usanmadan, yorulmaq bilmədən dolanbac, ziqzaqlı şəkildə otağın hər tərəfində uçacaq, nəhayət, pəncərədəki balaca deşiyi tapıb bayıra çıxacaq. Bəzi adamlar da belədi. Ağıllı fikirləşincə dəli vurub çayı keçir. Dünyadan bixəbər, ancaq işbaz, çevik adam gecə-gündüz qapılar döyə-döyə, sağa-sola vurnuxa-vurnuxa, böyükklərin qabağında əyilə-əyilə, mənəb sahiblərinin əlindən-ayağından öpə-öpə özünə bir gün ağlayır, ətəkləri yalaya-yalaya öz ali məqsədinə, arzusuna çatıb sanballı bir vəzifə sahibi olur. Nədanların aqıllardan yaxşı, firavan yaşamasının səbəbi budu. Müdriksə ətəltə mübtələdi... Bunların hansı üstündü demək, sormaqla beləliklə də, müdrikliklə çevik nədanı eyni daş-tərəziyə qoymağın özü mizanı elə bəri başdan əymək deməkdi. Hərəsinin öz yeri, öz işi, öz yaşam tərzisi var. Müdrik ona görə var-dövlət dalınca qaçmır ki, dünya malı adidən-adi görsənir ona. Həm də yanını yerdən qaldırmağa tənbellik eləyir. Belə çıxır ki, tənbellik özü də müdriklik əlamətidir. Amma sözsüz ki, müdriklik-nədanlıq, yaxşılıq-pislik nisbi anlayışdır. Ölçülər azca dəyişən kimi o anlayışlar da kəlləmayallaq olur, nədan müdrikə, müdrik səfehə, yaxşı pisə, pis isə əladan-əlaya çevrilir. Çünki heç nə dayanıqlı deyil, hər şey hərəkətdədir. Ona görə kənara çəkilib ağıllı-ağıllı hər şeyə

qiymət verməyə tələsməyək. Onsuz da verdiyimiz qiymət düz, dəqiq olmayacaq. Bir də ayılıb görəcəyik ki, ya həddindən artıq bəha dəyərləndirmişik lazımsız misini, ya da qızıla, lələ öz layiqli qiymətini verə bilməmişik. Qiymət qoyan nəinki heç nəyin əsl dəyərini bilmir, eləcə də özünün ən dəyərsiz varlıq olmağından xəbərsizdir. Necə deyiblər onu; ləldir, əsrəfdir, düşübdü nədan əlinə. Zər qədrini zərgər bilər. Zərgər də ki yoxdu, bəndələrdən əlini üzüb, məhsərəcən qalxıb göyün yeddinci qatına. Sözümlə canı ondadı ki, məxluqun bütün dəyərləri dəyişkəndir. Bu günün qəhrəmanı sabahın qurbanlığıdır. Özünə dəyər verə bilməyən külli-kainatı necə qiymətləndirib ələmlərin sirrinə vəqif olacaq? Balaca bir cücünün, ağcaqanadın, milçəyin əlində aciz qalan başından çox-çox yekə işlər görmək istəyindədir. Əzəmətli fəth löv-gə-lovğa necə demişdi kasıb müdrikə? “Ey böyük alim, ürəyindən keçənləri de, əmr eləyim bir göz qırpımında hüsuruna gətirsinlər”. Müdrik də cavab vermişdi ki, bacarırsansa, milçəklərin kökünü kəs, milçəklər mənə çox incidir. Beləcə, fəth başından yekə qələt elədiyini anlamışdı. Məxluq milçəkləri yox eləmək xəyalına düşsə, öz nəslini qırılar. Bu dünyada neçə min növü olan milçəyin öhdəsindən ağır məxluq necə gəlsin? Sənə, sənənin yaratdıqlarına inanmayana lənət, Xudaya! Demə, qidalanmayan milçəklər də varmış Yer üzündə. Əlbət ki, məxluq çox yazıqdı, qorxaqdı, bütün yaramazlıqları da elə qorxusundan törədir. Yox olanlar Yaradanın iradəsi ilə qeybə çəkilir. İnsan dağıdıcıdı, qırıcıdı, qan tökəndi, fitnə-fəsad törədəndi, şükür ki, tamam yox eləmək qüdrəti yoxdu onda. Yoxsa Yer üzünü çoxdan məhv olmuşdu.

O ki qaldı milçəklərin amadə yeməyinə, hazırı nazir olmağına, milçəklərin zəhmətkeş arılarla, qarışqalarla müqayisəsinə, mən bunu da düzgün saymıram, hər yaradılanın öz yeri var. Həm də Yer üzündəki bütün müqayisələr qüsurludu...

Milçəklərin hazırıyən olmağı da cəfəngiyatdı. Bağışla məni, hazırıyən yalnız nəcis milçəkləridi, zibillik milçəkləridi. Dadlı xörəyə daraşan şapalaq arasında əzilib xurd-xəşil olmağı da gözünün altına almalıdı. Həmişə, hər yerdə belədi, havayı ləzzətin bədəlini gec-tez canıyla ödəməlisən. Ölənlərin behiştlik, mənim rəhmətlik atamın yekə əlləri vardı. Yay vaxtı süfrə başında oturanda hərdən əllərini vurardı bir-birinə. Baxardıq ki, ovuclarının arasında əzilib içi çıxan milçəklərin sayı-hesabı yoxdu. Kişi heç əllərini də yumazdı bir şapalaqda qırx milçəyi əzəndən sonra. Başlayırdı heç nə olmayıbmiş kimi Allah verəndən iştahla yeməyə. Özü də əllə, qaşığısız, çəngəlsiz-filansız... Ancaq yavan çörəyi belə elə iştahla yeyərdi ki, baxanın ağzının suyu axardı. Yazıq iş-güc, əkin-biçin adamı idi. Səhərdən-axşamacan, gecə-gündüz torpaqla əlləşirdi, bel, kətmən əlindən düşmürdü. Çəkdiyi zəhmət onu iştaha gətirirdi, eynən maşın kimi də, məni sürmüşənsə, zəhmət çək, nöyütümü, benzinimi tök. Özü də qədd-qamətli, dimdik, şümal kişi idi rəhmətlik. İndiki kişilərin çoxunun qarnı ona görə hamilə arvadlara bənzəyir ki, zəhmət çəkməmiş, işləməmiş, tər dabanlarından axmamış bir ucdan yeyir. Bilmirəm, nə təhər deyim ki, Allaha-Tanrıya xoş getsin, elə bil həyətdə dayanıb sürülməmiş, üstündə milçəklər yatan maşına bir ucdan benzin tökürlər. O vaxt milçəkqıran-zad nə gəzirdi? Ya təzək yandırardıq ağcaqanadların, qara

milçəklərin, uçan-qaçan min cürə qurdun, cücünün, həşəratın əlindən, ya da ertədən girərdik miçətkənə. Bəzən şamını da elə miçətkəndə eləyənlər olurdu. İndi cürbəcür dərmanlar çıxıb, evə vurursan, milçək kandardan içəri girmir, ətirfason mayeləri bədəninə sürtürsən, ağcaqanad sənə yaxın durmur. Hamısı pul tələsidi. Adamlar gündə bir hoqqa çıxarırlar, odu söndürüb külü ilə oynayırlar. Xəbərləri yoxdu ki, zahiri bər-bəzəyə aludə olub min ildi nəinki yerlərində sayırlar, il-ildən geriləyirlər. Yuxudadılar hələ, dərin bir yuxuda, məhşər günü qəfil ayılıb görəcəklər ki, dərin, dibsiz, qaynar bir quyunun içinə düşüblər. Onda da gec olacaq, day əlləri heç yana çatmayacaq...

Sənin işlərin nə təhər gedir? Evdə oturmağından belə başa düşürəm ki, bikaçılıq, iş gördürən yoxdu hələ ki... Neynək, darıxma, qismət Allahdan, verən də odu, alan da... Məxluqu da qınamalı deyil, qazancı qarnına güclə çatır, day svarka-mvarka işi heç kəsin yadına düşmür. Hərdənbir dincəlmək də lazımdı, gecə-gündüz işləyib dünya malından ötrü özünü öldürmək səfehlikdi. Hara istəyirsən, fırla, milçək olmaq qarışqa kimi min bir zillət çəkməkdən yaxşıdı. Necə deyiblər onu, ağıllı olub yerin-göyün fikrini eləyincə, özünü dəliliyə vur, qoy sənin dərdini çəksinlər. Nə isə, sənə ləzzətli küftə-bozbaş gətirmişəm, dur qızıdır, bu günlük onu ye, sabaha Allah kərimdi...

BAL

arılara

Deyirlər, arıların beş gözü var. Necə gözü olur-olsun, mən arıların ifrat zəhmətkeşliyin divanəlik, səfehlik sayıram. Baxmayaraq ki, “Quran”da da bal arısına aid məxsusi surə var. Bununla belə, işləyə bilməyən, xəstə arının qanadlarını yolub yuvadan kənara ataraq tələf etmək qəddarlığın son həddidi. Yaratdığını, min bir dərdin dərmanı olan balını qədərbilməz məxluq yeyəcəksə, zillət çəkməyin mənası nədi? Düzdü, ayılar da meşədəki balı yeməyi xoşlayır, arının balından savayı südü də çox xeyirlidi. Amma bunun o xeyri yaradana, arılara nə dəxli? Gecə-gündüz zəhmət çək, gündə neçə kilometr uç, hər güldən bir qətrə toplayıb can dərmanı yarat ki, naşükür adamlar acından ölməsin. Artıb, çoxalıb qarışqa kimi düzü-dünyanı tutsun, güc toplayaraq hər yeri dağıdıb xarabazara çevirsin, məhşər gününü yaxınlaşdırın. İnsan ruzi tapmayıb aclıqdan gəbərməliydi, kökü kəsilməliydi ki, bu dünya, Yer üzü rahat nəfəs alsın. Dağıdıcı üçün ruzi yaratmaq onunla əlbir olub öz-özünə qənim kəsilməkdi. Qəddar arı ailəsinin kəskin qaydaları xəstə balasını yeyib heç olmasa fiziki birləşmək duyğusunu gerçəkləşdirən pişiklərin adətindən də qat-qat dözülməzdi. Pişik balasını aclıqdan yox, əlacsızlıqdan, istədiyindən yeyir. Balası ilə bir yerdə olmaqdan ötrü... Qədim, antik dövrdə də təxminən belə rituallara rast gəlinirdi. Ad çəkmək istəmirəm, amma sevimli, bilikli sagirdləri, tələbələri ilə cinsəl yaxınlıq eləyən filosoflar vardı. Hər bir tələbə arzulayırdı ki, ustadı onunla yaxınlıq eləsin, çünki bu yaxınlıq həmin tələbənin

seçilmiş olmasından, ən yüksək mərtəbəyə çatmasından xəbər verirdi. Bəzi antik filosoflar haqqında məhz buna görə ölüm hökmü çıxarılmışdı. Bu işin dinimizə zidd olduğu ilə, çox böyük günah sayılması ilə işim yoxdu. Hərçənd bunun tarixi bizim dinimizdən çox-çox əvvəllərə gedib çıxır, elə İslamdan qabaqkı dinlər də bu işin ən bağışlanmaz suçu olduğunu deyirdi. Bu öz yerində, əsas məsələ heyvanların, həşəratların, insanların qoyduğu qaydadakı öləzik oxşarlıqdadı. Xəstə körpəni yeyib onunla birləşmək, işləyə bilməyən balasının qanadlarını yolub öldürmək, bir də ki öz oğlun qədər istədiyini ən istedadlı tələbənə yaxınlıq eləmək... Şübhəsiz, bu qaydalardan ən iyrənci adamlarınkıdı, ona görə ki, quramadı, nəfsə, şəhvetə xidmət eləməkdi. Hələ mən bunun dini tərəfini qoyuram bir qırağa. Beləcə, yenə eyni nəticəyə gəlirik; Adəm övladı yaranmışların ən yararsızı, ən murdarıdı... Yaradan belə murdar məxluqu yalnız dağıdıcılığına görə xəlq eləyə bilərdi.

Nə gözlərini bərəldib diqqətlə qulaq asırsan? Başa düşürəm ki, heç nə qanmırsan. Səndə qəbahət yoxdu, hərdən mən özüm də öz fikirlərimin arasında dolaşib qalıram, çıxış yolu tapa bilmirəm. Adamları da heyvanlarla, həşəratlarla müqayisə eləmək olar? Mən onları müqayisə eləmirəm, bərabər də tutmuram, mən balaca bir kəndin axundu kimi hökm verirəm özlüyümdə. Hökm verməyə ixtiyarım olmasa da, illərdi gəldiyim nəticəni dilimə gətirirəm: insan nəinki heyvandan, həşəratdan da aşağıdı. Əstəğfürullah, təkcə Qurbanolduğum tərəfindən seçilmiş müqəddəslərdən savayı... Əfsus ki, onların da, həyatlarını bu yolda fəda eləyənlərin də gücü yetmədi adamları düz yola gətirməyə...

Mənə adi adam kimi baxma, nə dediyimi yaxşı bilirəm mən. Sənin başının tükü sanı kitab oxumuşam. Hərçənd, sənin də saçın seyrəlib. Keçəlləşirsən ya-vaş-yaş... Mənim rəhmətlik dədəm də cavan vaxtından dazlaşmışdı. Yazığın yel xəstəliyi də vardı, sümüklərinin, oynaq-larının ağrısından səhərəcən yata bilmirdi rəhmətlik. Yazda cürbəcür arılar tutub soxurdu maykasının altına ki, vursun arılar onu. Arının zəhəri də xeyirlidi axı... Di gəl, arılar da neştərini sıxmurdu, batırmırdı onun bədəninə, vurmurdu onu... O qədər tənbəki çəkmişdi ki, təkcə üst-başından yox, bədənindən, qırmızımtıl dərisindən də tütün iyi gəlirdi kişinin. Arılar da sakitcə mürgüləyirdi, gəzirdi kişinin maykasının altında, azadlığa çıxmağa məqam axtarırdı, vəssalam. Dədəm də gözləməkdən bezikib axırda deyinə-deyinə, hirsle əynindəkini soyunurdu, əzilib xurd-xəşil olan arılar düşürdü yerə, qurtulanlarsa tez uçub gedirdi.

Mən dədəmə oxşamamışam, dayılarıma çəkmişəm, saçlarım coddu, sıxdı, ancaq qar kimi ağappaqdı. Lap şaxta babaya oxşayıram. Saçım ağ, bığım-saqqalım ağ... Amma saçın ağarmagındansa elə tökülməyi yaxşıdı. Hərçənd, indi buna da çarə tapıblar, keçəl başa tük əkirkər, ağ saçı rəngləyib qapqara qaraldırlar. Bir növ, Allaha demirəm, zamanə kələk gəlirlər indiki kişilər. Odey, Şirzadın oğlu çənə Bayram lap ağını çıxardıb; arvad kimi saçını saraldıb, eləyib sapsarı... Sən də görmüsən, yəqin. O abır-həya bilməz Bayram sarı başı ilə səhərdən-axşaməcan şəstlə o yana gedir, bu yana gedir. Utanmaq-zad da qalmayıb adamlarda. Nə deyim, vallah, indi heç

bilmək olur ki, kim hansı məzhəbə qulluq eləyir. Kimin əlinə nə gəlir, sürtür başına ki, belə moddu... Məxluq lap yolunu azıb. Əzəldən var idi hüsnü-cəmalı, indi də olub dəli Bayraməli...

Arı dedim, yadıma düşdü, sənin üçün bir banka xalis bal gətirmişəm, acanda çörəyin üstünə yaxıb yeyərsən. İstəsən, bir az kərə yağı da qatarsan. Yağnan balı bir-birinə qarışdıranda lap ləzzətli olur...

ƏDƏBİ FRAQMENTLƏR

Vaqif YUSİFLİ

Adilə Nəzər

Adilə Nəzər (Adilə Həsən qızı Nəzərova) artıq yeddi şeir kitabının müəllifidir və imzasını çoxdan tanıdıb. İndi şairlərin türk, rus, fars, ingilis dillərində şeirləri ilə çıxış etməsi qətiyyəən təəccüb doğurmur. Adilə xanım da “çoxdilli” şairdir. Onun İraq Yazıçılar Birliyinin üzvü olması da sensasiya sayılmaz. Və Adilə xanımın filologiya üzrə fəlsəfə doktoru kimi fəaliyyəti də (“Azərbaycan dilində fəlsəfə terminlərinin izahlı lüğəti” – 40-a qədər elmi məqalənin və bir monoqrafiyanın müəllifidir) buraya əlavə olunsaydı (hələ aldığı “San yarlığı” mükafatını, respublikada və xarici ölkələrdə elmi konfranslarda çıxışları), görün Adilə xanım necə zəki bir qadınmış deyərsən...

Sabah Adilə Nəzər hansı şirkətinə prezidenti ola bilər, ya bir yaxşı vəzifə kreslosunda əyləşə bilər. Amma mənim nəzərimdə o, şairdir. Şairlik isə nə vəzifədir, nə də hansı qurumunsa sədrliyi... Şairlik ürəklə baş-baş verməkdir, həyatı,

dünyanı, gözəlliyi, təbiəti, günəşi, ayı, ulduzları, gülü-çiçəyi hamının gördüyündən fərqli görməkdir.

Hansı ağrılardan çıxdın,
Hansı əzablardan gəldin?
Harda ağladın, kim bildi,
Kim bildi ki, harda güldün?

Ruhumun yağmur havası,
Könlümün duman yerisən.
Kiminin ümid işığı,
Kiminin güman yerisən.

Sən elə müqəddəssən ki,
Ayağı yalın girirəm.
Aynaya baxanda sanki
Məni yox, səni görürəm.

Oxuduqca hər sətirini,
Hər hərfini seyr edirəm.
Sənin özün olum deyə,
Ta adımı şair edirəm.

Şairin şeir ömrü yaşamağı barədə etirafı çox eşitmişik.

Adilə Nəzərin ayrıca “Şeir” şeiri də var. Burada onun şeirə müxtəlif yanaşmaları ilə üzləşirik. “Şeir nədir?” sualına cavablar səslənir:

Şeir bir az
Tanrıyla dostluq yaratma ittifaqıdı,
Bir az da şeirin özünü tanıtmə ixtirası.
Bir az da buludların
Yaddaşındakı yağışların lirikasıdır.
Şeir sözə vurğunluq sənətidir.

Şairin Tanrı ilə dostluq yaratmaq “ittifaqı” barədə çox eşitmişik, bir az da özünü tanıtmə “ixtirası” – məlum. Bəs sonra? Hələlik təzə bir söz eşitmirik.

Amma:
Şeirdən əvvəl ağrısı gəlir,
Şeir həm də ömrü
uzadan nəfəs.
Yıxıl hər misrasına, səcdə et,
Şeir bazarıdır könüm...

Təbii ki, Adilənin şeir haqqında fikirləri onun özünün düşüncələridir. Bəzən heç razılaşırsan da. “Şeir adi, qulağa xoş gələn uzaq bir coğrafiyadır, rəng korluğudur, səs karlılığıdır”, yaxud “bir ucuz sevgiyə bir bahalı canın ödənişindən epitaftıyadır” – razılaşımaq olmaz...

Şeiri bu qədər sağa-sola, coğrafiyaya, epitaftıyaya sürükləmək nəçin?

Amma Adilə Nəzərin elə şeirləri var ki, o “coğrafiya”nı, o “epitaftıya”nı da yıxıb-sürüyür, əsl şeir obrazı ilə qarşımızda canlanır. Atasının xatirəsinə həsr etdiyi “Mən ağladım” şeiri kimi...

Ağlamaq – patoloji mənada anlaşılsa, hüzn, ələm, hıçqıraq gətirər. Amma bu şeirdə ağlamaq kövrəkliyin, həziniyin poetik ifadəsinə çevrilir:

Qızılı saçlarını gün yandıran
iyul gecəsiydi...
Gündüzün havası, gecənin sükutu
ağı dedi,
Mən ağladım.
Yeddi gün əvvəl –
Namazının ilk günündə xəzan gəldi,
Bütün yarpaqlar tar-mar oldu,
titrədi, üşüdü.
Həyat budağından
bir yarpaq düşdü – ata adında.

Desəm ki, Adilə Nəzər əsl ovqat şairidir, inandırmaq çətin olmaz. Şeir elə ovqatdan, əhvali-ruhiyyənin rəngarəng, çeşidli çalarlarından yaranmırmı? – deyə bilərsiniz. Amma məsələ burasındadır ki, hər şairin ovqatı onun öz fərdi dünyasının bəlirtiləridir. Bahar qışdan betər ola bilərmi? Bu da ovqatdan asılıdır:

Xəbərin oldumu?
Çox çağırdım bu gecə,
İlk heca və son heca: –
Al apar məni
Bu xəzan vurmuş baharın əlindən,
Allah!
Bu bahar gözümədən düşdü,
Bu bahar məni qışdan betər üşütdü.

Elə güman eləməyin, Adilə Nəzər yalnız ovqat şairidir; canında yatıb qalan duyğularını ovqatı gələndə şeirə çevirir, hətta gününü də qeyd edir. (“2 dekabr şeiri” və s.). Və elə güman eləməyin ki, onun sevgi şeirləri ancaq pessimist ovqat aşılایr sənə, mənə, ona...

Xocalı işğal olunanda qəfəsdə bir quş... harada olduğunu anlamadığı dar və tüstülü bir qəfəsdədir. Xain gözetçilər tez-tez içəri dalıb süngüləyirdilər hiss etmədiyi bədəni... Yaxud:

Çətindir xar olmaq yağı içində,
Bu xalq ümidindən hələ güc alır.
Qalib dərd içində, ağı içində
Əsir düşən körpələri, qocaları.
Qarabağın şəhid düşən balası
Xocalıdır, Xocalıdır, Xocalı.

Və Adilə Nəzərin o illərdə – 44 günlük zəfərdən öncə yazdığı bir şeirdə “Lap hönkürüb ağlaram, axsın yaşım bulaqtək, Bilim xarıbüllüllər açıb ləçəklənəcək” – “sinəsindən qoparsa Qarabağ adlı dağı, gözlərimi möhürtək o dağa basdıraram”. İndi göz yaşlarının bulaq kimi axmağına lüzum yox, xarıbüllüllər ləçək-ləçəkdir...

“Əsgərə məktub” şeiri hecanın az-az rast gəlinən on ikiliyində yazılıb və uğur – xeyir-dua – yola salma mərasimi ilə səsləşən ritmə uyğundur:

Tələsir qonmağa üçrəngli bayrağın
Laçında, Şuşada başına hər dağın.
Azadlıq gözləyir o əsir torpağın,
Qisasın qalmasın – şərəfə toxunur.

Hələ ki yurd-yuvam, el-obam dardadı,
Hardadır qələbən, zəfərin hardadı?!
Yolunu gözləyən qız intizardadı,
Adına dualar oxuyur, oxuyur...

Adilə Nəzərin şeirlərini fəsil bölgüsü ilə səciyyələndirsək, deyərik ki, bu şeirlər payız fəslinə daha çox oxşayır. Özü də bunu etiraf edir:

Payız hakim olub şeirlərimə,
Nə yazsam, vərəqdə saralıb solur.
Hələ tab edirəm bu ayrılığa,
Gecəni çəkirəm səhərlərimə.
Vaxt gələr, yazaram yazdan, hələ ki
Payız hakim olub şeirlərimə.

“Əsən dəli küləklər” də, ağac olmaq istəyi də, yağışı dinləmək də payızdan,

daha doğrusu, payızın şair ürəyində sakin olmasından xəbər verir. Amma bu, məsələnin ancaq zahiri tərəfidir. Əsas odur ki, Adilə Nəzərə, nə qədər subyektiv səslənsə də, payız – şairi – darıxan qadın deyə bilərəmmi? Yenə də onun bir etirafı:

Hər yerdə eyni fəsil,
hər yerdə eyni hava,
İçim, çölüm payızdı,
Rəngim də avazdı.
Köç edən durnaların avazına boylanır
İçimdə rəngi solan gül qoxulu ümidlər.
Çölümdə göy üzünün
ətəyindən sarmaşan
o boz-qara buludlar.

Adilə Nəzərin şeirləri və şeir kitabları barədə bir neçə məqalə ilə tanış olmuşuq. Tərifləyiblər, xoşlarına gələn şeirlərindən misallar da gətiriblər. Amma bir suala cavab verilməyib ki, axı bu Adilə Nəzərin poetik inkişafı, bir şair kimi inkişafı nəzərə cərpirmi?

Başlıca uğurları hansı yöndədir, zəiflikləri necə?

Adilə Nəzər yeddi şeir kitabının müəlifidir və artıq fərdi üslubu da, deyim tərz-i də özünəməxsusluğu ilə seçilir. Əgər poeziyada SƏS məfhumu da bir faktor kimi götürülürsə, Adilə Nəzərin də poetik səsi formalaşmış. Məncə, onun “50 yaşın şeiri”ni elə bu mənada SƏS də adlandırmaq olar.

Sən mənə yazə bilərsənmi?
Anlada bilərsənmi ruhumun rəngini?
Səhərlərimin yağış qoxusunu,
Gündüzlərimin sıxıntılarını...

Bu SƏSin güc aldığı mənbə ürəkdir...

Adilə Nəzərdən gətirdiyim şeir parçaları onun sərbəstdə yazdıqlarıdır. Amma o, hecəda da mükəmməl şeirlər yazır:

Dünya-aləm sevgi dolu,
Açılıb könlümün yolu.
Dil-dil ötən bir bülbülü
Yazır məhəbbət şeiri.

Qəlbim oda yanır hər gün,
Gözlərim yoluna sürgün.
Əlim nə soyuq, nə yorğun,
Yazır məhəbbət şeiri.

Yaxud:

Bir göl kimiyəm, lalam,
Sən axar çaysan hələ.
Mən səndə daşam, liləm,
Çöküb axa bilmirəm.

Sən mənim can evimin
Təməl bina daşısan.
Evim çökəcək deyər,
Söküb ata bilmirəm.

Adilə Nəzər bir şeirində yazır:

Mən niyə həsrətə qucaq açım ki,
Mənim də dərd adlı öz sevgilim var.

Onu dərd adlı sevgilisi sözdür, şeiri-
dir... Əgər beləysə, eşq olsun o Dərdə!

Elnur Uğur

“Şairin əsərlərini oxuyub yaşamaq-həmin əsərlərin bütün zənginliyini, məzmununun bütün dərinliyini öz daxili aləminə keçirmək, öz qəlbində duymaq deməkdir. Gərək müəyyən bir müddət şairin təsiri altına düşəsən, onun gözləri ilə həyata baxasan, onun qulağı ilə eşidəsən, onun dili ilə danışasan, belə olmasa, şairi anlaya bilməzsən”. Dahi rus tənqidçisi V.Q.Belinskinin bu fikri şair-oxucu qa-

rılıqlı münasibətini və sevgisini ifadə etmək üçün ən dəqiq bir kriteriyadır. Hər şair öz şeirlərində yaşayır, onun özü üçün qurduğu aləm təkcə özünə aid olmur. O şeirlər kimlərsə ürəyinə yol tapmalıdır. Əlbəttə, şair-oxucu münasibəti və sevgisi hər zaman baş vermir, necə deyərlər, hər şair hər oxucu ilə yalnız o zaman dil tapa bilir ki, oxucu onu düşündürən suallara o şairin şeirlərində cavab tapa bilər. Bir də axı şeir ürəklə aqlın vəhdətini əks etdirirsə, kimsə ürəyinin, kimsə də aqlının təşviqiylə hərəkət edir, çünki oxucular arasında yalnız hisslər üzərində qurulan şeirlərə meyil edənlər daha çoxdur, amma yalnız rəşional düşüncəyə istinad edən şeirlər də çox yazılır. Böyük şairimiz Məmməd Araz yazırdı: “Şeir fikirlə hissin şərqli övladıdır. Hansının ata, hansının ana olduğunu demək çətinidir. Bu, mürəkkəb təfəkkür prosesidir. Yaxşı olar ki, ürək ağıllı, ağıl isə ürəkli olsun. Bunlar öz övladlarını birlikdə böyüdüb tərbiyə etsinlər”.

Mətləbdən uzaqlaşmayım, çünki söz sözü çəkir. Çox da təfərrüata varmadan mən bir şairin – Elnur Uğur Abdiyevin son illərdə yazdığı şeirlərindən söz açmaq istəyirəm. Bu şairi çoxdan tanıyıram, demək olar ki, mətbuatda çıxan əksər şeirlərini izləmişəm. Neçə il öncə çapdan çıxan şeir kitablarını da vərəqləmişəm, o şeir kitablarında Elnurun poetik axtarışları hiss olunurdu. Yalnız hiss olunurdu. Elə şeirləri vardı ki, cismi yerində, amma canı yox idi. Amma şairlik həm də məsuliyyət –sözə ehyə etmək, təzə fikir söyləmək tələb edir və Elnur Uğur bu məsuliyyəti dərk elədi:

Daş altından qalxan otun
Ümidi var yaşamağa.
Hər sobanın odun-odun
Ümidi var yaşamağa.

Yer döşəmə, səma tavan,
Tən ortada boşluq hava.
Quş qura bilirsə yuva,
Ümidi var yaşamağa.

Ən böyük ağrı sevməkdi,
Ayrılığı ilk kim əkdİ?
Bilsən, ölmək dirilməkdi,
Ümidin var yaşamağa.

Yaşamağın – var olmağın mənası haqqında yüzlərlə şeirlər yazılıb və bundan sonra da yazılacaq. Amma Elnurun bu şeiri fikrin poetik ifadəsi baxımından maraq doğurur. Elnurun digər şeirlərində də belə düşündürücü məqamlara tez-tez rast gəlirik. Sırf düşüncədən doğan, amma ifadə etmək istədiyi fikri şeirin bədii təsvir ahənginə uyğunlaşdıran şeirlərdir bunlar. Elə bil Elnur onu narahat edən fikirləri oxucunun öhdəsinə buraxır. O, həyatın, gerçəkliyin müxtəlif anımlarına, olaylarına müraciət edir:

Hər gün səhəri gülərək açmaq
vaxtın intiharıdır.
Ölümü öldürmək yaşamaqdır.
Ölümü öldürməyə nə top mərmisinin,
Nə qumbara qəlpəsinin gücü çatar.
Ölümü öldürməyə bir göz qırpımı sevgi,
bir ümid elçiliyi edər.
Hər gün gecələr səni
yadına salırsa xatirələr,
yaşamağa dəyər!!!

Bu şeir təkcə fikir söyləmək xatirinə yazılmayıb, həm də fikrin ifadə tərzinə görə seçilir. Elə şeirdə “Ayrılığı ilk kim əkdİ” misrası... “Ayrılığı saldın” ifadəsini həmişə eşitmişik, amma onu əkmək ifadəsi yenidir. Şeirdə “vaxtın intiharı”, “sənin nəzərlərində böyümək”, maraqlı deyimlərdir. Və əgər Elnurun hər şeirində bir və

ya bir neçə belə deyimlərə rast gəliriksə, çox gözəl!

Elnurun şeirlərini bir neçə bölgüyə ayırmaq olar. Birinci bölgüdə şərti olaraq müstəqil fikirlərlə aşılana şeirlərdir ki, bu şeirlər Elnur Uğurun müəyyən bir anlayış haqqında düşündüklərini ifadə edir. Məsələn, o, insan sevincini “göz yaşlarında boğulmaq”, “anadan təzə doğulmaq” “sevinəndə adam o qədər təmiz olur ki, qanadı olsa, mələk deyərdim sevinənlərə” kimi ifadə edir. “Bir gecənin şeiri”ndə sənsizlik anlayışı lirik qəhrəmanın ayla, ulduzlarla, günəşlə paralel olaraq təqdim edilir. Yəni demək istəyir ki, sənsizlik, əslində, bundan doğan tənhalıq kainatı da darıxdırır. Müstəqil fikirlərlə aşılana şeirlərində predmetləri mənalandırmaq, onları təşbeh və metafora ilə nümayiş etdirmək diqqəti xüsusilə cəlb edir və əlbəttə, şairin şairliyi elə bundadır. Və bir də Elnur assosiativ şeirə də meyil edir. Məsələn, “Sevdim” şeirini misal göstərə bilərəm:

Şimal qütbü kimi soyuq biriydim,
Doğdun günəş kimi, isitdin məni.
Əridim su oldum, qar dənəsiydim,
Dağ boyda dərələr eşitdi məni.

Səni necə sevdim, necə, bilmədim?
Həqiqət cavabsız bu sualdadır.
O qardan əriyib su olanadək
Olanım-qalanım hələ əldədir.

Gör hardan haracan gətirdin məni?
Qar idim, doğradın damarlarımı.
Su kimi axıram, baxırsan, sudur,
Su qarın qanıdır, eh, qarın qanı.

Assosiativ təfəkkür obrazlı təfəkkürün davamıdır və burada daha incə və zahirən daha mürəkkəb ümumiləşdirmələr diqqəti cəlb edir. Mərhum şair-tədqiqatçı Arif Abdullazadə yazırdı ki, burada bənzəyən-

lə bənzədilən arasındakı “məsafə” daha uzun olur, məna dərinliyi daha lakonik ifadə tərzinə əsaslanır, ümumi məzmun, konkret hiss və fikir çox zaman yada salmaq və düşündürmək yolu ilə yaranır. “Sevdim” şeirində də Şimal qütbü və soyuqluq sevgililərə təşbih edilir və buna əks mənzərə günəş və isitmək metaforası yaranır. Günəş və istilik isə təbii ki, qarı və suyu əridəcək. Sevən adamın halı qar və su ilə təşbihlənir. Amma burada suyun qarın qanına təşbih edilməsi “bənzəynlə bənzədilən arasındakı məsafənin” daha uzun olmasıyla şərtlənir. Su qarın qanı ola bilərmi? Burada assosiativ təfəkkür “ola bilər” sualına cavab verir. Və sonda “Böyük sevgilərin qandır sübutu”

Elnur Uğurun “Azərbaycan” jurnalının bir sayında da bir neçə şeiri ilə tanış oldum. “Şəhid qəbri” və “Abidə” şeirlərində fərqlənməyə can atır və hər iki şeirdə təzə söz deməyə çalışır.

Harda şəhid qəbri varsa,
Vətən oradan başlanır.
Vətən hər sərhəddə bitir,
Şəhid qəbrində canlanır.

Baxırsan torpaq məzara,
Altı diri, üstü diri.
Bu məzar sabaha qapı,
Bu məzar xalqın and yeri.

yaxud:

Xocalı-şəhid şəhər.
Qar üstə bir gəlinin qırmızı yaylığı
Vətən namusunun həyası idi, qızarırdı.
Səndən keçənlər
Özündən keçə bilməyənlər.
Səndə güllələnənlər
Əslində, ölümü güllələyənlər.

Elnur Uğur bir şair kimi artıq özünü təsdiq etmək mərhələsindədir və deyim ki,

bu proses başa çatır. Təbii ki, onun şeirləri arasında müəyyən “xıltlar” da nəzərə çarpır. Xüsusilə müəyyən bir fikrin mübahisəli məqamlarında qətiyyətin onunla razılaşmırsan. Məsələn, “Sevmək” şeirində yazır: “Ən gözəl intihar yaşamaqdır”. –Burada intiharla yaşamaq arasında heç bir uyarlıq (birinin o birini təsdiq etməsi) yoxdur. Yaxud həmin şeirdə “Sevginin bir adı da kiçilməkdir elə” – mənfi bir anlayışı sevgi ilə tən tutmaq olarmı? Guya “insanlar kiçiləndə böyüyürlər”. Bir də axı Füzuli babamız “kiçilməkdən” yox, “yox olmaqdan” söz açırdı (“Qəm diyarında əcəl peyki güzər etməz mana, Yox sanıb varım məgər kim, etibar etməz mana”. Fikrimcə, onun “Eşq” adlı iki şeirində də bəzi fikri sona vaxt verməməyə natamamlığı hiss edilir. “Şeir gecəm”də fikir aydındır, amma sonda pıçıltını “Yaradının söz görkəmi” kimi mənalandırmaq məntiqə uyğun deyil...

Mən Elnur Uğur Abdiyevin bütün şeirlərindən söz açə bilmədim. Amma onun bir çox şeirlərini oxumaq kifayətdir ki, haqqında “o, şairdir” ifadəsini işlədəsən.

İNDİNİN SİMFONİYASI

Məryəm BAĞIROVA

Bir anlıq düşün... Sənin də heç vaxt qopara bilmədiyən, illərdən ardınca sürüyüb gəldiyən görünməz zəncirlərin varmı? Keçmişin acıları, qərarlılıqları, peşmanlıqları... Bəs gələcək? Hələ üz-üzə gəlmədiyən qorxular, gerçəkləşməmiş arzular... Hər birimiz, zamanın bu iki ucu arasında sıxılıb qalmış, sanki nə tam olaraq keçmişdən qopa bilirik, nə də gələcəyə addımlamağa cəsarət edirik.

Hər gün Nurlan keçmişin ağırlığı ilə oyanır, gələcəyin qorxusu ilə yatırdı. Xatirələri onu geriye çəkir, xəyalları isə qarşısında bilinməz bir yola çağırırdı. Həyatın həqiqi mənası, bəlkə də, indi idi, amma Nurlan bunu hələ dərk etməmişdi...

Nurlanın gələcəkdən bu qədər narahat olmasının kökündə uşaqlıqdan bəri yaşadığı travmalar dayanırdı. O, bu travmaların onun həyatına necə təsir etdiyini uzun müddət dərk edə bilməmişdi, lakin düşüncələri ona bu travmaların iç üzünü açmağa başlamışdı. Keçmişin kölgələri gələcəyi ona qaranlıq və təhlükəli

kəli göstərirdi, çünki o, keçmişdəki bəzi təcrübələrini hələ də tam olaraq qəbul edə bilməmişdi.

Nurlanın ən böyük travması atası ilə olan münasibətində gizlənmişdi. Atası həmişə sərt, tələbkər və qaydalara çox bağlı bir insan olmuşdu. O öz oğlu Nurlandan daim mükəmməllik gözləmiş, ona kiçik yaşlardan etibarən böyük məsuliyyətlər yükləmişdi. Nurlan atasının gözündə heç vaxt yetərli olmamış, daim tənqid və təzyiq altında böyümüşdü. O, uşaq vaxtlarından atasının sevgisini qazanmaq üçün nə qədər çalışsa da, bu arzusuna nail olmamışdı. Atası onu nə oxşayar, nə də bir dəfə olsun "Səni sevirəm" deyərdi. Hər doğum günü, hər uğuru sanki atasının gözündə əhəmiyyətsiz idi, bir təbrik, bir gülümsəmə belə çox görülürdü ona. Nurlan bir baxış, kiçik ilıq söz arzulayırdı – bəlkə, bir dəfə onun da gözlərində qürur, sevgi görərdi. Amma o səs heç vaxt gəlmədi, o baxışlar heç vaxt ona yönəlmədi. Gecələr qaranlıqda göz yaşlarını gizlədərək atasının soyuq

baxışlarını düşünərdi. “Niyə?” – deyə öz-özünə sual verirdi. “Mən nəyi yanlış etdim?” Atasının sevgisizliyi onun ruhunda dərin, sağalmayan bir yara açmışdı. Hər il, hər uğur bu boşluğu daha da böyüdürdü, qəlbində bir uçuruma çevrilirdi. O nə qədər çalışsa da, atası heç vaxt onu olduğu kimi qəbul etmədi, ona yetərli olmadığını hiss etdirdi. Nurlanın ürəyi bir ömür boyu arzuladığı ata sevgisinin boşluğunda boğulurdu.

Hər dəfə bir işdə uğursuzluğa düşər olanda atasının sərt sözləri və məyusluğu onu özünə daha çox qapadırdı. “Sən bunu bacarmalısan!”, “Niyə başqa uşaqlar qədər ağıllı deyilsən?”, “Sənin bu qədər zəif olmağın məni utandırır” – bu cümlələr onun uşaqlığında hər gün eşitdiyi sözlər idi. Hər dəfə atası ona belə sərt yanaşanda Nurlanın içində bir dərin qorxu yaranırdı: gələcəkdə də yetərsiz olacağı, heç vaxt atasının gözləntilərini qarşılaya bilməyəcəyi qorxusu.

Nurlanın travmalarının başqa bir hissəsi isə anasının erkən itkisi ilə bağlı idi. Nurlan uşaq ikən anası ağır bir xəstəlik nəticəsində dünyasını dəyişmişdi. O hələ çox kiçik idi və bu itkini tam olaraq dərk edə bilməmişdi. Anası onun üçün həmişə bir güvən mənbəyi idi – atasının sərtliyindən onu qoruyan, onu anlayan və qəbul edən tək insan idi. Anasının gedişi Nurlanın həyatında boşluq yaratdı. O özünü bu itkini həzm edə bilməyəcək qədər tənha və zəif hiss edirdi. Anasının ölümündən sonra Nurlan sanki bu dünyada tək qalmışdı. O, atasının sərt və duyğusuz yanaşmalarına qarşı daha çox həssaslaşmış, içində özünə qarşı dəyərsizlik hissi formalaşmışdı. Anasının məhəbbət dolu qucağı artıq yox idi və o bunun boşluğunu hiss etdikcə

həyat ona daha çətin gəlirdi. Gələcəyi düşünmək onun üçün ağırlı idi, çünki bu itki ilə gələcəyin də eyni şəkildə onu yarıda buraxa biləcəyindən qorxurdu. O tez-tez anasının xatirələri ilə keçmişə səyahət edirdi. Keçmişdə anası ilə keçirdiyi hər bir an Nurlana qızıldan qiymətli gəlirdi. Amma bu xatirələr ona təsəlli verməkdən daha çox acı verirdi. Anası olmadığı gələcək daha soyuq və təhlükəli görünürdü. O, gələcəkdə də belə itkilərlə üzləşəcəyindən qorxurdu. Bu, Nurlanın gələcəklə bağlı əsas narahatlıqlarından biri idi – itkilərin və yalnızlığın təkrarlanması.

İndi atası və anası həyatda deyildi, amma onun ruhunda dərin izlər qoymuşdular. Hər dəfə yeni bir addım atanda atasının sərt səsi qulaqlarında əks-səda verirdi. Ancaq bir tərəfdən də o, xatirələri itirmək istəmirdi. Onun bütün keçmişi, kimliyi bu xatirələrdə gizlənmişdi. Onlardan imtina etmək özündən imtina etmək idi.

Nurlan hər səhər işə gedərkən yolun kənarındakı ağacların altında oturan qocanı görməyə öyrəşmişdi. Bu qoca sanki şəhərin səs-küyündən, qarma-qarışığından uzaqda öz dünyasına qərq olmuşdu. O elə bir tərzdə oturardı ki, elə bil həyatın keçmişindən nələrsə xatırlayıb, düşüncələri isə onu uzaqlara aparırdı. Onun hər zaman bir əlində təsbeh, o biri əlində isə səhifələri saralmış kiçik bir kitab olurdu. Bu qocanın simasında dərin kədər və təcrübə var idi. Nurlanın qocaya yaxınlaşması isə təsadüfi deyildi. O, çoxdan bu qocayla danışmaq, ondan həyatın sirrini öyrənmək istəyirdi. Bir səhər yenə onu yerində görəndə içindəki maraqla ona tərəf addımladı. Qoca başını qaldırıb Nurlana baxdı və gülümsədi.

Salam, – dedi, – Nurlan yavaşca – “Hər səhər sizi burada görürəm. Bir neçə dəqiqə vaxtınızı ala bilərəm?”

Qoca başını tərpətib təsbehi barmaqlarının arasında fırlatmağa davam etdi.

Nurlan onun yanında oturdu və nədən başlayacağını düşünərək susdu. Qoca bu səssizliyi hiss edib öz yaşadıqlarından danışmağa başladı, elə bir səmimiyyətlə ki, sanki uzun müddət kimsəylə ürəyini bölüşməmişdi.

– Həyat qərribə yoldur, bala, – deyə başladı qoca. Bəzən elə vaxtlar olur ki, sanki zaman bircə anda dayanır. Gözləyirsən, amma heç nə dəyişmir. O anlarda öz keçmişinə qayıdırsan, xatirələr səni sarmalayır.

Nurlan qocanın hər cümləsini diqqətlə dinləyir, onun danışdıqları ilə öz həyatını müqayisə edirdi. Qocanın sözlərində dərin bir həqiqət var idi.

– Məncə, xatirələr də yoldaşdır,-dedi Nurlan. – Hər an bizə bir şey öyrətmək üçün bizimlə bərabər gəlir. Qoca başını tərpətib təsbehi əlində saxlayaraq dedi:

– Düz deyirsən, oğlum. Xatirələr bəzən bizi yükləsə də, onlar bizim özümüzdür. Biz onlardan qaça bilmərik, çünki onlarsız kim olduğumuzu da unudarıq. Keçmiş sənə dərslər, gələcək isə bir xəyal, oğul. Əslində, hər kəs zamanda səyahət edir, xatirələri ilə keçmişə, xəyalları ilə gələcəyə... Lakin əsl sual budur: İndiki zamanda, indi və burada tam var ola bilirsənmi?

Nurlan qocanın sözlərini düşündü. O, keçmiş ilə barışa bilməmişdi, amma gələcəyi də tam olaraq idarə edə bilmirdi. Qoca isə yenidən davam etdi:

– Keçmiş sənə öyrətdi ki, həyat sərtidir. Gələcək isə sənə hələ heç nə öyrətməyib. Amma bir şey var ki, sən indi yaşayırsan.

Bu anı dərk etmədikcə nə keçmişin dərslərini qəbul edə bilərsən, nə də gələcəyin şanslarını dəyərləndirə.

Qoca yavaşca gülümsədi və başını təsdiq mənasında tərpətdi. “Çətin deyil, oğlum. İnsanlar çox zaman keçmişin acısını və gələcəyin ümidini özləri ilə daşıyır. Amma ən vacibi indini hiss etməkdir. İndi... bu an... o, həyatın simfoniyasının ən vacib notudur.”

Bu sözlər Nurlanın ruhuna toxundu. Qoca davam edirdi: “Hər bir yaşadığımız an bizə dərs verir, oğlum. Sən indini anladığıca o, keçmişin ağrısını da, gələcəyin qeyri-müəyyənliyini də sakitləşdirəcək.”

Bu görüşdən sonra Nurlan Qocanın yanına tez-tez gəlirdi. Hər dəfə bir sual, bir müdrik cavab ilə geri dönürdü. Qoca ona yalnız həyatın izahını vermir, həm də onu öz içində olan güclə tanış edirdi. Həyatın ritmini, simfoniyasını duymağı öyrədirdi.

“İndinin simfoniyası,” deyirdi qoca, “ancaq onu dinləməyə qərar verəndə səni öz sehrinə alar”.

Nurlan ilk dəfə olaraq dərin bir nəfəs aldı. O hələ də keçmişin zəncirlərindən tam qurtula bilməmişdi, amma qocanın sözləri ona yeni bir şey öyrətmişdi: “Keçmiş dərslər, gələcək isə ümid”. Ancaq indi onun əlində olan tək şey indiki zaman idi, və o bu anı anlamadan nə öz keçmiş ilə barışacaq, nə də gələcəklə bağlı xəyallarına sarıla biləcəkdə.

Nurlanın qoca ilə növbəti söhbətində gələcəklə bağlı bu narahatlıqlar üzə çıxdı. O, nəhayət, ürəyindəki sıxıntıyı açıq şəkildə dilə gətirdi:

– “Gələcək barədə düşündükcə qorxu içində oluram. Gələcəyin mənim üçün yaxşı bir şey gətirəcəyinə inanmıram. Hər dəfə nə isə planlaşdıranda beynimdə

uğursuzluqlar canlanır. Sanki həyatımın qabağında bir uçurum var və hər addımda ona yaxınlaşıram.”

Qoca, hər zamankı kimi, Nurlanı səbirlə dinlədi. Bu narahatlıq qocaya tanış idi, çünki o da öz gəncliyində eyni qorxularla üzləşmişdi. Sakit bir səs tonu ilə dedi:

– Gələcək heç vaxt tam nəzarətimizdə olmayıb və olmayacaq da. Gələcəyi düşünmək yaxşıdır, amma onu narahatlıq mənbəyi kimi deyil, ümid dolu bir xəyal kimi düşünməlisən. Çünki narahatlıq sənə gələcəyin heç bir faydasını verməyəcək, yalnız indini yaşamağı əlindən alacaq. Bu sözlər Nurlan üçün düşündürücü idi. Qocanın dediyi kimi, gələcəyi hər zaman təhlükə kimi görürdü və onun bu gününü yaşamasına mane olurdu. O, gələcəyin gətirəcəyi bütün uğursuzluqlara qarşı sanki mübarizə aparmaq istəyirdi.

Nurlan bir daha qocanın sözləri üzərində düşünərkən ürəyində hələ də gələcək haqqında narahatlıqlar olduğunu hiss edirdi. Amma eyni zamanda o başa düşdü ki, gələcəyin qorxuları ilə mübarizə aparmaq üçün ilk addım keçmişdəki kimi, gələcəyi də olduğu kimi qəbul etməkdir. O, gələcəyin tamamilə naməlum olduğunu qəbul etməli, lakin onu narahatlıq və qorxu ilə deyil, fürsət və ümidlə qarşılamalı idi. Həyat həmişə sürprizlərlə doludur.

Nurlan yavaş-yavaş dərk edirdi ki, onun gələcəklə bağlı narahatlığı, əslində ,keçmişdən gəlir. Atasının sərt tənqidləri, anasının itkisi, uşaqlıqdan gələn boşluq bu qorxuların təməlini təşkil edirdi. Amma indi o öz həyatının rəhbəri olmalı idi. Gələcək nə gətirəcəksə, gətirsin – o bu vəziyyəti qəbul edib qarşılamalı idi. Gələcəyi qorxu ilə deyil, cəsarət və inamla

qarşılamalı idi. Əgər o, indiki anda var ola bilərsə, gələcəkdə baş verənlərə qarşı da daha hazırlıqlı olardı.

Sonra Nurlan kəndin ortasında kiçik bir dükən sahibiylə qarşılaşdı. Yaşlı qadın ona kənddəki dəyişikliklərdən danışdı. O, həyatda nəyin sabit qaldığını, nəyin dəyişdiyini izah edirdi:

– Hər nəsil bir əvvəlkinə əvəz edir, biz, sadəcə, keçib gedirik.

Bu sözlər də Nurlanın ağlında bir iz buraxdı. O hələ də nə keçmişini, nə də gələcəyini tam olaraq idarə edə bilməsə də, yaşlı qadının sadə, lakin dərin fikirləri onun gözünü bir az da açmışdı.

Bir neçə gün sonra Nurlan bir gəncə qarşılaşdı. Gənc həyat dolu idi, o, gələcək haqqında xəyallar qururdu və bunları həyata keçirəcəyinə əmin idi. Nurlan gəncdən gələcəkdən qorxub-qorxmadığını soruşdu:

– Qorxmaq nədir ki? Gələcək hələ yaşanmayıb. Nə üçün yaşamamış bir şeydən qorxaq ki? – deyər gənc təəccüblə cavab verdi. Onun bu güclü sözləri Nurlanı düşündürdü. Həqiqətən, niyə qorxmalı idi? Gələcək hələ mövcud deyildi, amma o, keçmiş barəsində düşündükcə keçmişin ağırlığı altında əzilirdi.

Nurlan hələ uzun bir yolun başlanğıcında idi, amma o artıq gələcəyin qeyri-müəyyənliyini qəbul etməyi, onunla dost olmağı öyrənirdi. Gələcəkdən qorxmaq yerinə, ona ümidlə baxmağı öyrənirdi. Nurlan yenidən qocanın sözlərini xatırladı. Qoca demişdi ki, hər şeyin açarı indiki anı dərk etməkdədir. Amma bu anı necə dərk etmək olar? Keçmiş xatirələr insanın zihnini tutub buraxmadıqca, gələcəyin qeyri-müəyyənliyi insanı təhdid etdikcə indiki anın həqiqi mənasını necə yaşamaq

mümkündür? Bu suallar Nurlanı dərin düşüncələrə qərq etdi.

Nurlan artıq dərk etdi ki, qocanın ona verdiyi məsləhətlərin arxasında yatan məna, sadəcə, keçmişin və gələcəyin yüklərindən qurtulmaq deyil, onları olduğu kimi qəbul etməkdir. Keçmişə unutmaya ehtiyac yoxdur, çünki keçmiş bizim bir hissəmizdir. Gələcəyi də tamamilə planlaşdırmağa gərək yoxdur, çünki o hələ mövcud deyil. Əsas məsələ bu iki zamandan asılı qalmadan indiki anda var olmaqdır. O, keçmişdəki səhvlərindən öyrənməli idi, amma onları təkrar yaşamaqla özünü məhv etməməli idi. Eyni zamanda gələcəyin qaranlığına da çox dərin bir mənfi məna yükləməməli idi. Gələcək bir şansıdır, lakin heç bir zəmanəti yoxdur. O, gələcəyi qəbul etmək üçün açıq olmalı, lakin qorxularına təslim olmamalı idi. Həyat bir az risk deməkdir və bu riski qəbul etmədən tam mənası ilə yaşamaq mümkün deyil.

Nurlan bu düşüncələrlə kəndin təpələrinə doğru addımlayırdı. Günəş artıq batmaq üzrə idi, lakin bu onun içindəki yeni bir oyanışın başlanğıcı idi. Təpələrin ucunda dayanıb günün batmağını seyr edərkən o, nəhayət, başa düşdü ki, keçmiş və gələcək həmişə olacaq, amma insanın öz qərarları ilə indiki zamanda necə davranacağı hər şeyin təməlini təşkil edir. Həyat ona həm keçmişin dərslərini, həm də gələcəyin ümitsizliyini eyni anda vermişdi. Amma onun əsl azadlığı, keçmişin ağırlığı və gələcəyin qaranlığı ilə deyil, hazırda nə etdiyində idi. O, keçmişini dərk edib gələcəyinə hazır olmaqla indiki anı yaşamağı öyrəndi. Nurlan bir daha keçmişin zəncirlərinə qayıtmayacağını, gələcəyin qorxusunu isə bir kənara

ataraq hər bir anı bütünlüklə yaşayacağını dərk etdi.

Aradan illər keçdi. Nurlan həyatında böyük bir dönüş yaşamışdı. Bir vaxtlar keçmişin kölgələri onu boğurdu, amma indi o, daha güclü və daha dərin bir insan idi. Hərdən keçmişə xatırlasa da, artıq o xatirələr onu incitmirdi. O, atasını bağışlamış, öz içindəki yaraları sağaltmışdı. Bu gün Nurlan böyük və nüfuzlu bir mərkəzin rəhbəridi – orada uşaqlara və gənclərə psixoloji dəstək göstərir, onlara çətinliklərlə üzləşdikdə necə ayaqda qalması öyrədirdi. Öz təcrübəsini bölüşmək, uşaqlara güvən vermək onun həyatının ən böyük məqsədinə çevrilmişdi. Nurlanın səsinə, hərəkətlərində bir zamanlar özü kimi itirilmiş insanlara yol göstərmək arzusunun alovu vardı.

Nurlan uzun illərdir daşdığı ağırlığı, nəhayət, üzərindən atdığı anı heç vaxt unutmuyacaqdı. Gözlərinin önündə atasının silueti dayanırdı – bir zamanlar ona ağrı gətirən, ürəyində acı xatirələr buraxan həmin insan. Amma bu dəfə o, qəlbində nifrət və ya kədər hiss etmirdi. Əksinə, qəlbində bir bağışlama istəyi alovlanmışdı. “Hər kəsin öz yaraları var,” düşündü. Atasının etdiyi səhvləri onun öz yaralarının nəticəsi kimi qəbul etmək Nurlana daha böyük bir anlayış gətirmişdi. Bir vaxtlar onu sıxan keçmiş indi Nurlana güc vermişdi. O, artıq keçmişinin əsiri deyildi. Özünü azad hiss edirdi və gələcək haqqında narahat olmaq əvəzinə, indiki anı yaşamağı öyrənmişdi. Bu gün o, xəyalları ilə yaşayan bir insana çevrilmişdi. Keçmişini anlamaq və onu bağışlamaqla böyümüşdü. Və indi onun kimi çətinliklər yaşayanlara dəstək olaraq öz təcrübəsini başqalarına öyrədirdi. Nurlanın keçdiyi yolda bir həqiqət var: keçmişini qəbul et, gələcəyindən qorxma,

amma ən əsası – indiki anı yaşa. Keçmişin zəncirlərini qırıb gələcəyin yükünü daşımağı dayandırmaq mümkündürmü? Axı biz hamımız keçmişdəki xatirələrimizlə addımlayır, gələcəklə bağlı xəyallarımıza sarılıyıq. Ancaq çoxumuz indiki anı yaşamırıq. Həyat daim bizi zamanın bu iki ucu arasında dartır və biz ya peşmançılıqla, ya da qorxuyla addımlayırıq.

Bütün keçmiş və gələcək düşüncələrimizi bir kənara qoyub hazırda, indi, olduğumuz yerdə tam olaraq nə qədər var ola bilirik? Ən vacib anlar – sənin indi yaşadığın anlardır. Keçmişə dəyişdirə bilmərik, gələcəyi isə tamamilə idarə edə bilmərik. Amma bu an sənin ixtiyarındadır. Bunu anlamamaqla nələr itiririk?

İndinin simfoniyasının notlarını hiss edin, hər anın melodiyasında öz yolunuzu tapın və gələcəyinizin harmoniyasını qurun.

İlkin ƏHMƏDOĞLU

ŞƏKLİNİ ÇƏKMİŞƏM

Dənizdə çəkmişəm şəklini.
Çəkmişəm dupduru
dənizin ləpələrinə...
Ətrini səpmişəm
Bakının bəyaz gecələrinə.
Gözlərinin rəngini
Xəzərdə axtarmışam.
Ürəyimdə sevda çiçəyi
Aydən, gündən nur alıb.
Palitra yaratmışam
Ürəyimin içi boyda.
Şəklini çəkmişəm
Bu dənizin özü boyda...

MƏN SUSDUM

Mən susdum,
susmaz ürək.
Qasırga sovurar, inləyər ruzigar,
içimdə bir hiss, bir şeir qaynar
bu gecə...
Kimsə bilməz, kimsə
duymaz, susaram.

Susar mənimlə həsrət,
susar mənimlə səbir,
susar həyat, susar zaman...
Acılarım dinər, danışar,
kimsə duymaz
dörd divardan başqa...

QARAYLA AĞ ARASINDA QALMIŞAM

Bir təpədən boylanıram dörd yana,
Aranla dağ arasında qalmışam.
Keçidlərim dumanlandı gözümdə,
Bağçayla bağ arasında qalmışam.

Arzularım saçlarını yolubdu,
Tale yolum o tay – bu tay olubdu,
Ümidlərim Araz-Araz solubdu,
Sol ilə sağ arasında qalmışam.

Açılmayır fikirlərdən gül üzüm,
Qərsizdi aylı gecəm, gündüzüm,
Hərdən məni zilə çəkir öz sözüm,
Qarayla ağ arasında qalmışam.

SƏNİ GÖZLƏRİMƏ ÇƏKDIM

Mən səni gözlərimə çəkdim,
Xəbərin olsun.
Gəl, artıq qalma uzaqlarda...
Tut əllərimi,
Dözmürəm yoxluğuna.
Rəsmini ürəyimə çəkdim,
Gəl sən də çək məni
Gözlərinə, ürəyinə....
Səni yağışlara, buludlara –
Lap uzaqlara çəkdim...
Səni kitablara,
divarlara çəkdim.
Gəl sən də məni
həsrətinə çək...

QEYSDƏN MƏCNUNA: TƏSƏVVÜFÜN MİSTİK ZAMAN MODELİ KONTEKSTİNDƏ SUBYEKTİN SUFİ TRANSFORMASIYASI

(3-cü məqalə)

Sərxan XAVƏRİ

Filologiya elmləri doktoru

Təsəvvüfün təqdim etdiyi mistik zaman modelinə görə, zaman dairəvi trayektoriya boyunca vahiddən parçalanmaya (nüzul və ya involyusiya) və yenidən parçalanmadan vahidə (üruc və ya evolyusiya) marşrutu üzrə gedir. Hərəkətdə olan Zaman ilkinliyində vahid olanı parçalanmaya doğru qovduqca fərqləndirici xüsusiyyətlər üzə çıxarır. Bu fərqli xüsusiyyətlər ilkin ümumi başlanğıcdan uzaqlaşmanın elə bir həddinə çatır ki, artıq onlar arasında ümumilik görünməz olur. Və bu nöqtədən evolyusiya başlayır...

Evolyusiya mərhələsinə fərqlərin tədrici azalması, ümumiliyin isə artması xasdır. İlkin ümumilik mənəvi başlanğıcdır. İnvolyusiyadan evolyusiyaya keçid isə mənəvi başlanğıcdan uzaqlığın kulminasiya həddi olmaq etibarı ilə ən qatı materiallıq momentidir. Ona görə də evolyusiya mərhələsində kəsərdən vəhdətə doğru gedən yol dünyəvilikdən mənəviyə doğru da gedən yoldur. Məşhur

mütəsəvviflərdən olan Cüneyd Bağdadidən «son nədir?» – deyə soruşulduqda «əvvələ dönməkdir» – cavabını verir.

Təsəvvüfün inkişaf haqqında irəli sürdüyü konsepsiya (kəsərdən vəhdətə, materiallıqdan ilkin mənəviyə) Şərq poetik təfəkkürünün inkişaf qanunauyğunluğunu, bu inkişafın müxtəlif mərhələlərində təsəvvüfün xarakterini, lap elə təsəvvüfi şeirin struktur mürəkkəbliyini şərh etməyə imkan verir. Müsəlman Şərqinin poetik fikri fərqli təmayüllərin vahid məcrada vəhdətinə doğru can atıb, Müsəlman Renaissance deyilən hadisə isə bu təmayüllərin ən kamil vəhdətə nail olduğu dövrlərdə yaranıb. Bu kontekstdə Füzuli rezonansı ən kamil evolyusiya aktıdır. Biz Füzulini evolyusiya aktı hesab edərkən onun türklük miqyasında məlum nəhəng missiyasını, ayrılıqda Azərbaycan bədii fikrinin inkişafında oynadığı rolu deyil, poeziyasının vəhdəti təmsil etməsini nəzərdə tuturuq. Bu vəhdət Füzuliyə qədər

involusiya mərhələsini yaşayan və fərqli təmayüllərlə seçilən poetik fikrin Füzuli yaradıcılığı timsalında birləşməsindən tutmuş, bədii mətnin strukturunda poetik və fəlsəfi planın sintezinə qədər özünü göstərir. Poetik fikrimizin ayrı-ayrı təmayüllərinin Füzuli şeiri timsalında vahidləşməsi estetik bəlləşmə ilə paralel gedir. Artıq Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikri Yaşar Qarayevin timsalında bu aspektdən müşahidələrin nəticəsini bitkin nəzəri qənaət kimi təqdim edir: «İlahi» və «təbii» dünyaların hər ikisi Füzulidə bir yerdədir, biri zahirdə görünəndə digəri alt qatda görünür. «İki dünyada» yaşayan şairin bir dünyada yaşayan adı bəşərdən fərqi də elə budur. Daha doğrusu, burada empirik fərdilik yoxdur, mənəvi vəhdət, kosmizm və qloballıq var». Füzulidə belə bir mənəvi vəhdətə ən müxtəlif baxış bucağından izləmək mümkündür. Bizcə, daha səmərəli üsul poetik və təsəvvüfi məzmunun vəhdəti fonundan yanaşmadır. Çünki bu yöndən yanaşmada bədii təfəkkürün struktur modeli, orada təsəvvüfün mövqeyi haqqında daha dolğun təsəvvür yaranır və ümumən «Füzuli və təsəvvüf» probleminin çox qaranlıq cəhətləri aydınlaşır. Həm də artıq təsəvvüfşünaslıqda sufi məzmunlu hesab edilən (məhz hesab edilən) bədii mətnə bu aspektdən yanaşmanın, mükəmməl olmasa da, müəyyən prinsipləri formalaşmışdır. Füzulışünaslıqda «Füzuli və sufizm» problemi haqqında kifayət qədər tədqiqat aparılıb, son nəticədə istər türk, istər Azərbaycan, istərsə də Avropa alimləri şairin obrazlar sisteminin sufi poeziyası bazasına əsaslanmasını təsdiq etmişlər. Lakin belə bir elmi yekdilliklə yanaşı, bu problem barədə əsasən iki mülahizə mövcuddur:

1. Füzuli sufi simvollarından təriqətə mənsub olan şairlər kimi İlahi eşqi tərənnüm etmək naminə istifadə edib - Füzuli sufidir.

2. Füzuli sufi simvolikasını lirik qəhrəmanın məşuqəyə yüksək eşqini tərənnüm etməkdən ötrü adi poetik vasitə kimi işlədib - Füzuli sufi deyil.

Şairin hansısa sufi təriqətlərdən birinə mənsubluğunu və ya rəğbətini təsdiq edən heç bir tarixi fakt mövcud deyil. Lakin bununla yanaşı, Füzulinin irihəcmli əsərlərindən olan «Bəngü-Badə», «Rind və Zahid», «Səhhət və Məraz», «Yeddi cam» kimi alleqorik məzmunlu əsərlərində ənənəvi sufi-panteist konsepsiya yığcam süjet xətti daxilində öz bədii ifadəsini tapmışdır. Bu əsərlərdə ayrı-ayrı obrazların alleqorik planda ifadəsi vasitəsilə şairin öz dünyagörüşünün təsiri altında qismən dəyişən sufi konsepsiya bütöv sistem xarakterlidir. Ruhi-mənəvi ekstazın texniki stimulu kimi musiqiyə böyük əhəmiyyət verən şair («Həft cam») XIII əsrin dahi sufi şairi Cəlaləddin Rumi mistik məktəbinin (mövləviyyə) əsas ruhunu və ideyalarını təbliğ edir. «Səhhət və Məraz» əsərində isə ruhun öz əzəli mənşəyi ilə vəhdət təşkil edərək fənaya qovuşması ideyası sufi eposçuluğu ənənəsində Əttarın «Məntiqüt-teyr» əsərini assosiasiya edir. Əgər «Məntiqüt-teyr»də quşların əfsanəvi Simurq axtarışından, sonda uzun məşəqqətlərdən sonra bu əfsanəvi padşahın onların özü olduğundan söhbət açılsa (fars dilində si-otuz, mürğ isə quşdur), «Səhhət və Məraz»də ruhla səfa ayinəsində görünən hüsnün vəhdətindən söz açılır. Şairin «Rind və Zahid» əsərində isə bir-birindən fərqli iki dünyagörüş - rindlik və zahidlik müqayisə edilir və onların bir-biri ilə zənginləşməsindən yaranan sufi-fəlsəfi konsepsiya ön plana çıxarılır. Rindanə ovqatın qabarıqlığı ilə seçilən «Bəngü-Badə»də də məcazi mənada götürülən şərəbin üstünlüklərindən söhbət açılır. Mistik aşıqla Allah arasında vəhdəti mümkünləşdirən ilahi eşqin simvolu şərəb

ilahiliyin rəmzi kimi faktlaşır. Onun lirik əsərləri içərisində də doktrial səciyyəli elə mülahizələr mövcuddur ki, şairin birbaşa sufi eşqinin tərənnümçüsü olduğuna şahidlik edir. «Qəd ənarəl», «Keç», «Bəkləriz», «Fəqr mülkün tut» və s. «traktat səciyyəli» (T. Hacıyeva) əsərlərin təsəvvüfi konsepsiyadan bəhrələnməsinə heç bir şübhə yoxdur. Bu əsərlərin ideyası təsəvvüf təliminin ayrı-ayrı istiqamətlərini özündə əks etdirir. Bu tip əsərlər şairin ümumi yaradıcılığı timsalında azlıq təşkil etdiyindən aşiqanə əsərlərin dünyəvi, yalnız traktat səciyyəli əsərlərin sufi məzmunlu hesab edilməsi də özünü doğrultmur, istər-istəməz birtərəfli şəkildə Füzulini dünyəvi eşqin tərənnümçüsü hesab etməyə gətirib çıxarır. Dünyəvi məhəbbəti həyatda ola biləcək ən ali dəyər kimi qiymətləndirib şairin də bu ali dəyərin tərənnümçüsü kimi başa düşülməsi təcrübəsi ilə ədəbiyyatşünaslığımız tanışdır və bu təcrübə problemə yenidən qayıtmağı bir daha zərurətə çevirir. Məhz belə bir zərurətin nəticəsi olaraq son on ildə Füzuli poeziyasına bu aspektdən yanaşma meyilləri tədqiqatçılar arasında kifayət qədər güclənib.

Təsəvvüfşünaslıqda normativləşən qənaətə görə, poetik büllurluq, xalis estetiklik kəsb edən mətndə poetik və metafizik olmaq etibarilə ikipilləli məzmun mövcuddur. Belə mətndə obrazlar ümumanlaşmış səviyyəyə məxsus poetik və mistik təcrübəni əks etdirən fəlsəfi olmaqla iki müxtəlif strukturda mövcud olur. Bu strukturlar arasında isə simvol əlaqələndirici həlqə rolunu oynayır. Təsəvvüf şeirinin Xətaiyə qədərki mərhələsində poetik-sufi mətnin bu strukturları arasında sərhədlər aydın sezilməkdə idi. Lakin tədricən vahid məcrada bütövləşən və büllurlaşan poetik təfəkkürdə bu planlar arasında sərhədlər silinir, poeziya yekcins xarakter kəsb edir.

Belə yekcinslik bədii mətndə simvolun işarə etdiyinə (ilahi eşq, vəhdət, fəna, kəsrət və s.) simvol predmetinin özü ilə (şərab, sərv, dodaq, yanaq və s.) əvəzlənməsində əksini tapır. Sufi şeirinin bu mərhələsini ərəb poeziyasında İbn əl Fərid (XIII əsr), fars poeziyasında Hafiz (XIV əsr), türk poeziyasında isə Füzuli (XVI əsr) təmsil edir. Füzulidə əvvəlki iki şairdən fərqli olaraq ikiplanlılıq hərəsi ayrılıqda həndəsi mükəmməllik, bir-biri ilə münasibətdə isə elə vəhdət təşkil edir ki, poetik planın harada qurtarıb sufi-fəlsəfi planın haradan başladığını sezmək olmur. Başqa sözlə, poetik planın mükəmməlliyi daxili təsəvvüfi məzmunla şərtlənsə də, daxili qatın özünə nüfuz etməyə imkan vermir.

Füzuli fars dilindəki «Divan»ının dibacəsində yazır: «Bir neçə gecə özümü təfəkkür atəşi içində əritdim və fars qəzəlləri divanını tərtib etdim ki, həm kamil müdəqqiqlər onun üstüörtülü gözəl məzmunundan həzz alsınlar, həm də sadədil zəriflər onun zövq ziyafətindən paylarını götürsünlər». Deməli, şair özü oxucu auditoriyasını iki zümrəyə ayırır: sadədil zəriflər və kamil müdəqqiqlər (tədqiqatçılar). Eyni zamanda vahid mətnə hər iki zümrənin estetik zövqünü təmin etmək kimi şairdən böyük poetik istedad və ağır zəhmət tələb edən vəzifəni də qarşısına məqsəd qoyduğunu bildirir. Füzulişünaslıqda onun təsəvvüflə əlaqəsi barədə bir- birindən fərqli iki mülahizənin meydana çıxmasının səbəblərindən biri də «dərun-birun», «məzmun-ibarə», «məna-surət» ifadələrinin müasir ədəbiyyatşünaslığın məzmun və forma anlayışı ilə eyniləşdirilməsidir. Halbuki, bugünkü anlamda məzmun və forma anlayışları Füzuli şeirinin hər iki qatına eyni dərəcədə aid oluna bilər.

Sənəti Tanrıya çevirən başlıca xüsusiyyət poetik büllurluq və dini məzmunla yanaşı, həm də bədii formanın mükəmməlliyidir. Bədii forma mükəmməlliyyəti Füzulinin şüurlu şəkildə qarşısına məqsəd qoyduğu və əlinə qələm aldığı gündən sonadək sadıq qaldığı niyyət olub. Şair bu barədə əsərlərində ətraflı məlumat verir. Tədqiqatçılar da şairin «filoloji zəhmətkeşliyini» döndə-döndə vurğulayıblar. Lakin Füzuli şeirlərinin çoxplanlılığını, bu planların bir-biri ilə həndəsi uyumluluğunu- bir sözlə, obraz mükəmməlliyini yalnız zəhmətin nəticəsi də hesab etmək doğru olmazdı. Füzulidə bədii forma mükəmməlliyini şərtləndirən başlıca xüsusiyyət bədii yaradıcılığa sövq edən daxili ideyanın kamilliyi və mənəvi yaşantının dərinliyidir. Əgər mənəvi yaşantı sənət aktına çevrilməli olan səviyyədədirsə, onda münasib formanı da müəyyənləşdirir. Füzulinin hər bir qəzəlini könül mülkünün özündən kənara ötürdüyü mənəvi yaşantıdan ayrılan enerji də hesab etmək olar. Və o, bədii mətnə çevrilmə prosesinin özündəcə mükəmməl ifadə formasının tapılmasına kömək edir. Dərd potensialıq mərhələsində (hələ şeirə çevrilməmişdən əvvəl) poetik dünyaduyumun məntiqi ilə yaşanılır. Ona görə də aktivləşdiyi, şeirə çevrildiyi andaca formanı da tapır. Əlbəttə, bu məqamda Şərq poeziyasının uzunəsrlik sufi və poetik məzmunu ifadə təcrübəsinin də həlledici rolunu nəzərdən qaçıрмаq olmaz.

Füzuli eşqinin xarakteri barədəki mübahisələrdə «təsəvvüfi», «dünyəvi» qəlibləri tez-tez ifadə olunur. Mətnin ikiplanlılığı bir daha təsdiq edir ki, şairin eşqini mütləq şəkildə bunlardan yalnız biri hesab etmək hər iki halda yanlışdır. Son dövr ədəbiyyatşünaslığımızda klassik irsə münasibətdə yaranmaqda olan ifrat tendensiyaları sezən A.Rüstəmovla çox

doğru olaraq qeyd edir: «Bir vaxtlar marksist-leninçi ehkamlar bizi mənəviyyatdan, ruhdan, Tanrıdan uzaqlaşdırırdı. İndi idealist fəlsəfəyə həddindən artıq aludəçilik bizi Yer, Təbiət və İnsan realiyasından təcrid edir. Hər iki halda da klassik udurur – onun bütövlüyünə, həqiqətinə hər iki halda xələl gəlir...» Zahidin Allaha təmənnalı məhəbbəti ilə aşiqin məşuqəyə cismani ehtirası eyni dərəcədə naqislikdir. Allaha təmənnadan uzaq eşq və gözələ ehtirasdan arınan məhəbbət isə eyni bir kamillik zirvəsidir. Füzuli eşqi də belə bir kamillik zirvəsindən dəyərləndirilməlidir.

Eşqin belə bir zirvədən dəyərləndirilməsinin ən böyük nümunəsi isə «Leyli və Məcnun» dastanıdır. «Leyli və Məcnun» Füzuli poeziyasında onun fəlsəfi dünyagörüşü, eşq konsepsiyası və bu konsepsiya daxilində təsəvvüfün mövqeyini əks etdirmək baxımından dini məzmunlu, irihəcmli əsərlərindən («Mətləül-etiqa», «Hədiqəttüs-süəda», «Hədisi-ərbəin») daha çox əhəmiyyətli. Poemada təsəvvüf konsepsiyası, fəlsəfə bütün süjet xəttini özünə tabe etdirən hakim mövqedə deyil, bədiiiliyin daxilindədir. Lakin «vasitəçi», «zahiri qabıq» səciyyəli də deyil. Eşqin ən ali mərhələsinin təsviri üçün daxili anlamdadır. Həm də fəlsəfi ideyanın poemadakı belə səciyyəsi ümumən təsəvvüfün Füzuli bədii düşüncəsindəki mövqeyi ilə şərtlənir. Şair əsərin girişində «Əfsanə bəhanəsilə raz ərz etdiyini» qeyd edir: Tutsam tələbi-həqiqətə rahi-məcaz, Əfsanə bəhanəsilə ərz etsəm raz, Leyli səbəbilə vəsfən etsəm ağaz, Məcnun dili ilə etsəm izhari-niyaz.

«Leyli və Məcnun» əsərindəki eşqi mütləq şəkildə ilahi eşq hesab etmək də doğru deyil. Əsərdə eşq dünyəvilikdən ilahiliyə doğru təkamüldə verilmişdir və bizcə, əsərin təhlili də bu aspektdə aparılmalıdır.

Təsəvvüf təlimində mənəvi təkmilləşmənin şəriətdən sonrakı üç mərhələsinə uyğun olaraq (təriqət, mərifət, həqiqət) əsərdə də eşqin təkamülü üç mərhələni ayırır fərqləndirməyə imkan verir:

1. Dünyəvi məhəbbət

2. Dünyəvi məhəbbətdən ilahi eşqə keçid

3. İlahi eşq.

Əsərdə birinci mərhələ Məcnun dünyaya gələndən («Bu tuğrayı misalı – məhəbbətdir və dibəcəyi-divanı möhnətdir») Kəbədəki dua səhnəsinə qədərki («Bu Məcnuni-biçarənin Kəbəyə üz urduğudur və minacatla sevdası artdığıdır») süjet xəttini əhatə edir. Qəbilə başçısının yeniyetmə övladı Qeysin məktəbdə Leyli ilə tanışlığı, bir-birinə könül vermələri iki gəncin bir-birinə olan ülvəi məhəbbətidir. Bu mərhələdə nə Leyli simvolik obraz, nə də Qeys Tanrı aşığıdır. Şairin Leylini təsvir edərkən işlətdiyi epitetlər onun real həyatdan gəldiyini (prototipliyini) bir daha sübut edir:

Şahbaz baxışlı, ahu gözlü,
Şirin hərəkətli, şəhd sözlü.
Rahü-rəvişi müdam gəməzə,
Başdan-ayağa təmam gəməzə.

Ayrıqca şəkli xoşca peykər,
Yaxşıca sənəm, gözəlcə dilbər,
Aləm səri-muyinin tüfeyli,
Məhbubəyi-aləm, adı Leyli.

Eyni zamanda Qeyslə Leylinin ilkin məhəbbət «oyunları» yeniyetmələrin yaş həddinə uyğun, olduqca real planda təsvir edilir:

Çün lövhələr üzrə xətt yazardı,
Əmdən xəttini qələt yazardı.
Yəni ki, xəta təvəhhüm edə,
Ol gül açılıb təbəssüm edə...

Hadisələrin sonrakı inkişafı məcnunluq üçün zəmin hazırlayır. Leyli cəmiyyətlə ilk toqquşmada zahirən güzəştə gedir, Qeys isə eyni məqamda eşqini etiraf edir, həm də bu mərhələ üçün o qədər də xarakterik olmayan bir tərzdə qeyri-iradi, bunu fitri başlanğıcla əlaqələndirir:

Su süfləliyindən ayrılarmı?
Od yandıra bilməyə bilərmim?
Ol gün ki, rəhimdə kilki-qüdrət,
İcadıma verdi ziybi-surət,
Doldurdu həva ilə dimağım,
Sevda ilə bağladı ayağım...

Qeys eşq mübtəlalığının «tələməsələsi» olduğunu anlamaqla yanaşı, Leyli nikahı ilə bu dərddə məlhəm ediləcəyinə də inanır:

Onunla edin bu dərddə məlhəm,
Urman dəxi özgə kimsədən dəm.

Qeysin bu sözlərini eşidən ata Leyli ilə onun dərddə dərman etmək qərarına gəlir. Lakin Leylinin atası bu izdivacın baş tutması üçün Qeysin eşq xəstəliyindən sağalmaq şərtini irəli sürür. Bu mərhələdə Məcnunun Leyliyə qovuşması üçün iki yol mövcuddur: geriye və irəliyə gedən yollar. Geriyə Leyliyə qovuşmaq üçün inkişafın aşağı səviyyəsini təmsil edən kütlə ondan məhz özü kimi olmağı tələb edir. Cəmiyyət şəxsiyyəti sevmir, onu öz içində əritməyə çalışır. Bəs Məcnun necə, Qeysə dönmək istəyirmi? Məşhur Kəbə səhnəsində cəmiyyət Qeysi belə bir dilemma qarşısında qoyur. Məcnunluq Qeys üçün irəlidə – xəyal aləmində Leyli vüsəlinin potensial imkanındır. Kütlə də Qeysi məhz bu imkandan məhrum etmək istəyir. Qeys yaxın gələcəkdə heç bir vüsəl ümidi görməsə belə, bu potensial imkandan imtina etmir, daha doğrusu, imtina edə bilmir. Tanrı dərğahına əl açıb eşq bəlasına daha artıq mübtəla olmağı diləyir:

Ya Rəbb, bəlayi-eşq ilə qıl aşına məni!
Bir dəm bəlayi-eşqdən etmə cüda məni!

Artıq bu, Məcnunun çıxardığı qəti hökm olur. Geriyə yol yoxdur! Bununla da Qeys sevgisindən Məcnun eşqinə keçidi təmin edən ikinci mərhələ başlayır. Əsərdə orta keçid bu mərhələlər içərisində ən uzununu və keşməkeşlisidir. Bu mərhələdə aşiqə həm geriye – nikahda Leyliyə, həm də irəliyə – mənə aləmində Leyliyə qovuşmağa sövq edən qüvvələr eyni vaxtda təsir edir. Real Leylidən mütləq hüsnə tədrici təkamülü özündə əks etdirən bu mərhələdə Məcnun iki qütb arasında tərəddüddədir. Cəmiyyətlə Məcnun arasında yaranan uçurum da ən kəskin şəkildə bu mərhələdə əksini tapmışdır. Məcnunluq sufi planda daxili kamilləşmə ilə yanaşı, real sosial planda mövcud ənənələrə, normativ baxışlar sisteminə etiraz kimi də fəlakətləşir. Ona düşmən kəsilən cəmiyyətə qarşı Məcnun da incə bir müxalifət ovqatı hiss etdirir:

Çoxdur bəni-adəm işrə bidad,
Et könlümü vəhşət ilə mötad!
Bir mülkdə ver mənə qərarı
Kim, etməyə adəmi qubarı!

Füzulidə «insan və zaman» konfliktı cəmiyyətin qeyri-hümanistliyindən doğmur. Halbuki, bizim ədəbiyyatşünaslıqda şairin sosial baxışları adı altında bu yöndən ifrat sosioloji tədqiqatlar aparılıb. Uzun illər biz ədəbiyyatşünaslığımızın tarixini, faktlarını və inkişaf qanunauyğunluqlarını sxemlərlə öyrənmişik: tədqiqatlarda və dərsliklərdə bütün orta əsrlər sıgıb Füzuli ilə mücərrəd bir şəx, zülmət, qaranlıq stereotipinin arasında münaqişənin və mübarizənin modelinə.

Məcnunla cəmiyyət arasındakı konflikt kamilləşən və bundan dolayı cəmiyyətdən

uzaqlaşan aşiqə öz məişət həyatını yaşayan və hər şeyə, o cümlədən Məcnuna da bu məişətin dar çərçivəsindən baxan bəşər arasında baş verir. Bu konfliktin kökü – tarixi şəraitin qeyri-naqisliyi ilə bərabər, şəxsiyyət kimi Məcnunun mənəvi-psixoloji aləmindədir. Əgər belə olmasa idi, mövcud tarixi şəraitdə real qüvvə olan Nofəlin qılıncı problemi həll edərdi. Məhz Nofəl qələbəsinin faydasızlığı Məcnun eşqinin adı məişət deyil, «tale», «qəzavü-qədər» səviyyəsini bir daha təsdiq edir. Əsərdə İbn Səlam Məcnunun rəqibi olsa belə, məcnunluğa əks qütb kimi deyil, paralel işlənmişdir. Hətta onu məcnunlaşmayan, Leyli nikahına can atan Qeysin (birinci mərhələ) adekvatı da hesab etmək olar. O, Leylinin izdivacına nail olmaq üçün malından, hətta canından belə keçməyə hazırır:

Şərt eylədi ol bulənd əxtər
Kim, olsa bu kami-dil müyəssər
Sərf eyləyə gəncü mali-aləm,
Cananə yolunda, bəlkə, can həm.

Lakin bütün bu səxavəti və fədakarlığı ilə yanaşı, ölüm anınadək İbn Səlam yer övladı olaraq qalır. Füzulinin öz təsnifatı ilə yanaşsaq, İbn Səlam eşqi «cananı can üçün sevməyin» faktı idi. Sufiyanə eşq əsərin sonuna doğru Məcnunun simasında artan xətt üzrə inkişaf edir. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında sosioloji yönün üstün olduğu bir şəraitdə belə tədqiqatçılar bu fikri təsdiq edir.

Əsərdə üçüncü mərhələ «Bu, Leyli-Məcnunun istiqnasıdır və isbatı-səfayi-imlasıdır» hissəsindən başlamış Məcnunun ölüm səhnəsində olan hissəni əhatə edir. Əvvəlcə Tanrının zərrəsi, nuru kimi Leyliyə aşiq olan Məcnun öz «Mən»ini fəna dəryasında məhv edib Tanrının özünə qovuşduqdan sonra Leylidən imtina edir:

Xəyalilə təsəllidir, könül meyli-vüsal
etməz,

Könüldən dişrə bir yar olduğun aşiq
xəyal etməz.

Türk ədəbiyyatşünası Hasibə Mazı-
oğlu «Leyli və Məcnun»un sonunda
Məcnunun Leylidən imtina etməsini
məhiyyət etibarilə dünyəvi hesab etdiyi
eşqin idealizasiyası kimi qiymətləndirir.
«Məcnunun ancaq eşq ilə yaşaya biləcəyi,
onun eşqin ələmlərindən zövq duyması
kimi bütün hisslər bizi mərhələ-mərhələ
bəşəri eşqin üstünə yüksəldir. Şair eşqin bu
mərhələsində təsəvvüfün məcazlarından
faydalanmış, eşqi idealizə edərkən təs-
əvvüfi bir vasitə olaraq istifadə etmişdir.
Müəllif Məcnunun timsalında eşqin
mənəvi təkamül nəticəsində kəmiyyət
dəyişməsindən keyfiyyətə çevrilməsini
diqqətdən kənarda qoyur. Əgər eşqdə
məqsəd eşqin özünün idealizasiyası idisə,
onda Məcnunun aşağıdakı bəyanatını necə
anlamalı:

Məndə olan aşikar sənsən,
Mən xud yoxam, ol ki var, sənsən!
Daim sənə məndədir təcəlli,
Mən qeyrdən olmuşam təsəlli.

Eşq cövründən zövq bulmaq Məcnu-
nun Leylidən ayrıldığı gündən səhrada
Leyli ilə yenidən üz-üzə gəldiyi günə
qədər xarakterik idi. Çünki eşqin bu cövrü
Məcnunu ali məqsədə-vəhdət məqamında
Leyli vüsalına doğru aparırdı. Məqsədə
nail olunduqdan sonra isə vasitə bir
növ əhəmiyyətini itirir. Bu məqamda
Məcnunun əsl kimliyini də ən dürüst
şəkildə Leyli anlayır:

Oldum necə olduğundan agah,
Xoş mərtəbədir bu, bərəkallah!..
Hala mənə rövşən oldu halın,
Meraci-həqiqəti kəmalın.

Əgər əvvəlcə Leyli Tanrı zərrəsi kimi
Məcnunun kamilləşməsinə səbəb idisə,
sonda kamilləşən Məcnunun simasında
Leyli də həqiqəti və vəhdəti dərk edir, ölüm
yatağında Ya Rəbb, məni et fənayə mülhəq
Kim, rahi-fəna imiş rəhi-həq – deyərək
dünyadan kamil aşiq kimi gedir. Hekayətin
məna aləmində vüsalla, vəhdətlə tamam
olması üçün belə də olmalı idi. Kamilləşib
fənayə qovuşan Leyli və Məcnun bir-
birinə, birlikdə isə Tanrılarına qovuşurlar:

İzharə gəlib rümuzi-vəhdət,
Vəhdətdə tamam olub hekayət.

XVI əsrdən reallaşan cəmiyyət təfəkkürü
Füzuli şeiri timsalında mistik ideyanı
mətnin daha dərin qatına qovur. Zamanın
qovduğu və sıxlaşdırdığı bu ideya mətnin
nüvəsində enerji kütləsi kimi qərarlaşır.
Üst qatda «fələklərə baş vuran» bədiilik
bu nüvə ətrafında cəmləşir. Təsəvvüfi
ideyanın Füzuli poeziyasında asanlıqla
sezilməməsinə səbəb də elə budur. Da-
xili qata sıxlaşan ideya üst qatdakı
mükəmməlliklə vəhdət təşkil edərək estetik
zövqü kifayət qədər təmin edir. Sanki bu
qatda sehrlənən və cazibəyə düşən oxucu
bu cazibədən çıxıb daha ali orbitin cazibə
dairəsinə düşə bilmir. Bu mənada Füzuli
poeziyası yalnız Azərbaycan ədəbiyyatının
deyil, bütövlükdə ümumtürk ədəbiyyatının,
yalnız orta əsrlərin deyil, bütün dövrlərin
fövqəlestetik poeziya zirvəsi kimi fəlaklaşır.

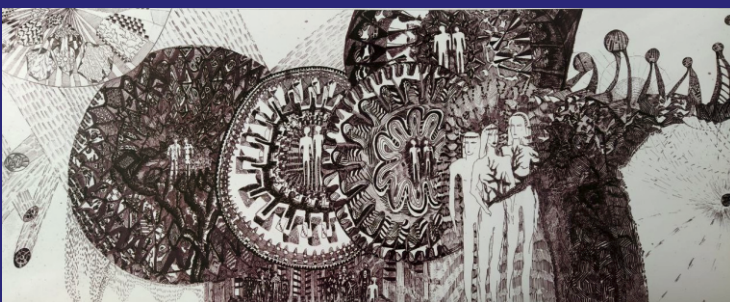
Dərgidə Sərgi

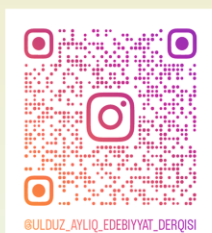
Rəssam Nəvai Metin təqdim edir

1959-cu ildə Bakı şəhərində anadan olub. 1978-1982 -ci illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının Tarix-nəzəriyyə fakültəsini bitirib. 1995-ci ildə UNESCO-nun elan etdiyi "Qadın ili» münasibətilə "Qadın və Musiqi" adlı konsert-sərgidə, həmçinin yerli və beynəlxalq sərgilərdə iştirak edib. Azərbaycan, ABŞ, Avstriya, Belçika, İspaniya, Rusiya, Türkiyə və Çində şəxsi kolleksiyalarda rəsmləri vardır.

Xatirə Həsənzadə

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000
QİYMƏTİ: 2 AZN